

EESTI VABARIIGI RIIGIKOHUS
ius est ars boni et aequi

KOHTUPRAKTIKA ANALÜÜS

Urvo Klopets
Timo Reinthal

Tallinn 2009

Justitsministeerium

Väljaandja:
Justiitsministeerium
Tõnismägi 5a
15191 Tallinn
Telefon: 620 8100
Faks: 620 8109
e-post: info@just.ee

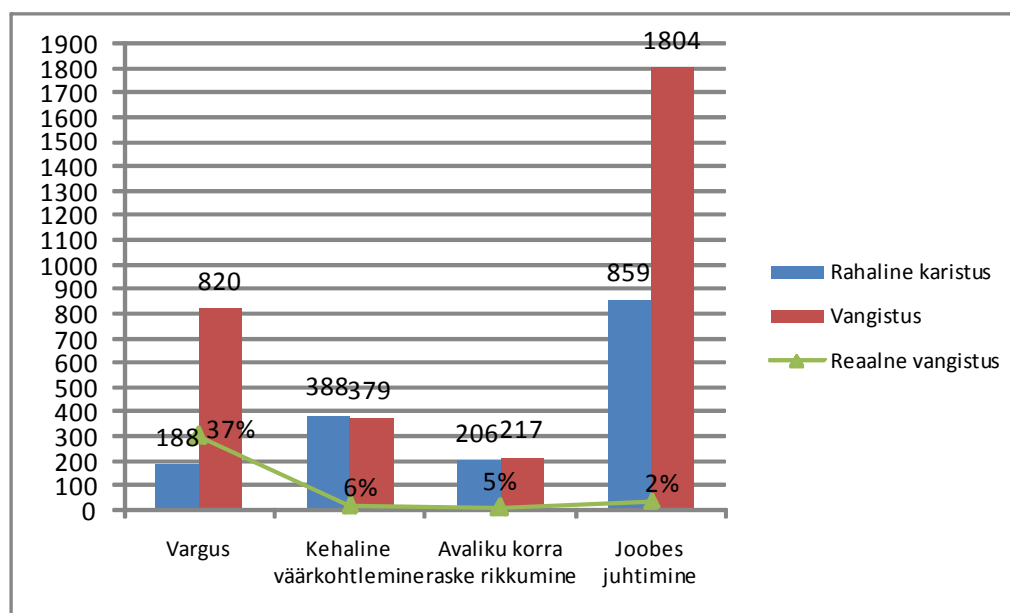
Kõik käesolevas materjalis esitatu on kaitstud autoriõigusega, mis kuulub justiitsministeeriumile ja riigikohtule. Väljaande tsiteerimine või refereerimine on lubatud üksnes juhul, kui viidatakse materjali autoritele. Ilma justiitsministeeriumi ja riigikohtu kirjaliku nõusolekuta ei ole väljaannet või selle osi lubatud mingil viisil publitseerida.

Sisukord

LÜHIKOKKUVÕTE	4
SISSEJUHATUS.....	7
1. KEHALISE VÄÄRKOHTLEMISE KARISTUSPRAKTIKA.....	10
Karistusliigid.....	10
Menetlusliigid	12
Karistus- ja menetlusliigi seos.....	13
Seos karistuse ja teo vahel.....	14
2. AVALIKU KORRA RASKE RIKKUMISE KARISTUSPRAKTIKA	16
Karistusliigid.....	16
Menetlusliigid	17
Avaliku korra raske rikkumine vägivallaga	18
Karistusliigid.....	18
Menetlusliigid	19
Seos karistuse ja teo vahel.....	19
Avaliku korra raske rikkumise ja kehalise väärkohtlemise piiritlemine	21
3. VARGUSE KARISTUSPRAKTIKA	24
Karistusliigid.....	24
Menetlusliigid	27
Karistus- ja menetlusliigi seos.....	28
Varguse kvalifikatsioonid	29
3.1. KarS § 199 lg 1	30
Karistusliigid.....	30
Menetlusliigid	31
Seos karistuse ja teo vahel.....	31
Varguse kvalifitseerimine lõigete ja punktide järgi	33
3.2. Korduvalt toime pandud vargus (KarS § 199 lg 2 p 4)	33
Karistusliigid.....	34
Menetlusliigid	35
Võrdlus kuritegude järgi	36
3.3. Korduv vargus, kui see on pandud toime sissetungimisega (KarS § 199 lg 2 p 4, 8).....	40
Karistusliigid.....	40
Menetlusliigid	41
Seos karistuse ja teo vahel.....	41
4. MOOTORSÕIDUKI JOOBES JUHTIMISE KARISTUSPRAKTIKA	46
Karistusliigid.....	46
Menetlusliigid	49
Karistus- ja menetlusliigi seos.....	50
Seos karistuse ja teo vahel.....	51
Lühi- ja kokkuleppemenetlused.....	52
Juhtimisõiguse äravõtmine lisakaristusena	54
Varasema joores juhtimise arvestamine karistuse mõistmisel.....	55
ANALÜÜS	56
KOKKUVÕTE	61
KASUTATUD KIRJANDUS	63
LISAD.....	64

Lühikokkuvõte

- Uuringu eesmärgiks oli analüüsida Eesti maakohutute tööpiirkondade karistuspraktikat¹ nelja kuriteo lõikes (karistusseadustiku (KarS) §-d 121, 199, 263 ja 424). Selleks analüüsiti 2007. aastal nelja maakohu kohtuotsuseid ning viidi läbi prokuröride ja kohtunike veebiküsitlus.
- Vangistus on „populaarsem“ karistus kui rahaline karistus:
  - a) joores juhtimise eest mõisteti 68%-l vangistus (1804 isikut);
  - b) avaliku korra raske rikkumise eest – 51% (217);
  - c) kehalise väärkohtlemise eest – 49% (379);
  - d) varguse eest – 81% (820), (§ 199 lg 1 – 60%).
- Reaalset vangistust² mõistetakse siiski harva:
  - a) varguse eest – 37% (305 isikut);
  - b) kehalise väärkohtlemise eest – 6% (21);
  - c) avaliku korra raske rikkumise eest – 5% (10);
  - d) joores juhtimise eest – 2% (40).

Joonis 1. Karistuse liigid ja reaalne vangistus eri kuritegudes

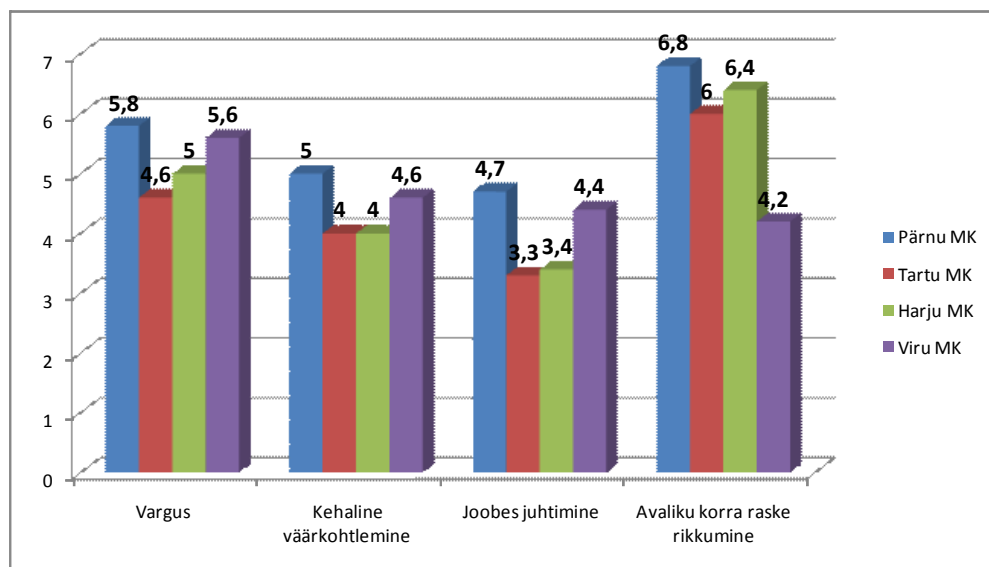
- Tihti mõistetakse reaalne vangistus vahi all viibijaile ja neile, kes on kohtuotsuse kuulutamise ajal suurema osa vangistusest ära kandnud.
- Realse vangistuse saanud isikute puhul ei ole suurel osal juhtudel erinevusi nende isikutega, kes on saanud tingimisi vangistuse. Varguste ja joores juhtide puhul ei olnud analüüsi põhjal mitmel juhul nende karistamine realse vangistusega proportsionaalne. Varguse eest realse vangistusega karistatutest üle viiendiku mõisteti süüdi vaid poevarguses ja selle katses (neist pooltel kordadel pisivargused) – seejuures oli suur osa neist vangistuse ära kandnud eelvangistuses.
- Piirkondlikud erinevused karistuste mõistmisel on võrdlemisi suured, ulatudes 49%-st vangistuse osakaalust Viru maakohus kuni 76%-ni Tartu maakohus. Viru maakohus jäi

¹ Analüüsitud on mõistetud karistusi nendes asjades, mis ei ole liitkaristused – seega on välja jäetud karistused, mis on mõistetud isikule liitkaristusena katseajal toimepandud kuriteo eest, samuti on välja jäetud need karistused, mil isik on toime pannud mitu tegu, mis vastavad mitmele eri süüteo koosseisule.

² S.o vangistused, millest ei vabastatud osaliselt või täielikult tingimisi katseajaga.

silma leebema karistuspraktikaga, seal mõisteti vangistust vähem ning rahalised karistused (kroonides) olid madalaimad kõigi nelja kuriteo lõikes.

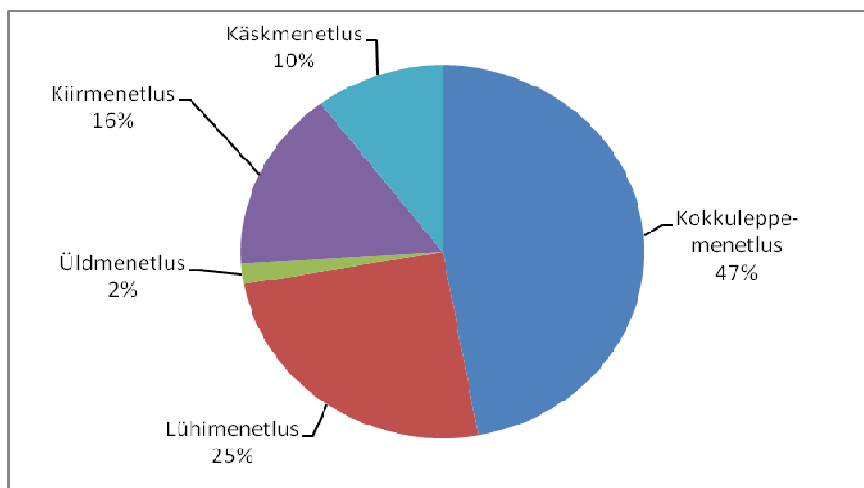
- Keskmise lõplik³ vangistuse määr eri kuritegude eest ulatus 3,3 kuust kuni 6,8 kuuni.

Joonis 2. Kuritegude eest mõistetud vangistuste pikkused kohtutes

- Piirkondlikud erinevused ei tohiks teatud kuritegude puhul olla nii suured, sest neid ei mõjuta konkreetse teo ja kohtualuse üksikasjad nii palju. Näiteks on joobes juhtimine kõige standardsem kuritegu, mille puhul isikule mõistetud karistused peaksid olema eri piirkondades sarnasemad. Joobes juhtimise eest mõisteti Viru maakohtus kõige enam rahalisi karistusi (ca 42%), kõige väiksem rahaliste karistuste osakaal oli Pärnu maakohtu tööpiirkonnas (20%). Joobes juhtimise eest mõistetud karistustest 90%-l juhtudest kohaldati lisakaristust juhtimisõiguse äravõtmisena: Pärnu maakohtu tööpiirkonnas 98% juhtudest, kuid Viru maakohtu tööpiirkonnas vaid 78% juhtudest.
- Ka menetlusliik võib mõjutada mõistetava karistuse liiki ja suurust: Tartu ja Pärnu maakohtus mõisteti suurem osa isikutest süüdi kokkuleppemenetluses (vastavalt kuni 90% ja 66%). Harju maakohtus oli kolme kuriteo levinuimaks menetlusliigiks lühimenetlus (kuni 63% karistustest) – erandiks oli kehaline väärkohtlemine, mille puhul sai 51% isikutest karistuse kokkuleppemenetluses. Viru maakohtus oli menetlusliikide jagunemine eri kuritegude puhul erinev: kui kehalise väärkohtlemise eest mõisteti 66% isikutest süüdi käskmenetluses, siis joobes juhtimise eest mõisteti käskmenetluses süüdi vaid 4% isikutest.

³ Lühimenetluses mõistetud karistuste puhul on arvestatud 1/3 võrra vähendatud karistusi.

Joonis 3. Karistuste jagunemine menetlusliigiti nelja kuriteo lõikes (KarSi §-d 121, 199, 263, 424)

Sissejuhatus

Uuringu eesmärgiks oli analüüsida maakohtutes mõistetud karistusi enamlevinud süütegudes ning selgitada, kas on karistused maakohtuti erinevad.

Kuigi analüüsi üheks algseks eesmärgiks oli üldmenetluse karistuste võrdlemine lühimenetluses mõistetud karistustega, ei ole võimalik põhjalikku võrdlust teha, sest üldmenetluses üldjuhul puhta kvalifikatsiooniga n-ö lihtsaid asju eriti ei leidunud. Seega ei saa ka öelda, kas lühimenetluses põhikaristused või kokkuleppemenetluses sõlmitud kokkulepped erinevad oluliselt üldmenetluses mõistetud karistustest. Olgu illustratsiooniks toodud näide kohtuasjast.

Pärast tõendite uurimist kohtus anti pooltele sõna kohtuvaidlusteks ning prokurör lausus: *Tegude puhul puuduvad süütegu välistavad asjaolud. Karistust kergendavad asjaolud puuduvad. Varem on karistatud 5 korral. On toime pannud 2 vargust, jätkuvaks neid lugeda ei saa. Varasemad karistused on ka seotud vargustega. Ei leia erakordseid asjaolusid, mis võimaldaksid karistust kergendada. Ainsaks mõeldavaks karistuseks oleks tema isoleerimine ühiskonnast mõneks ajaks. Kokkuleppekaristuse kaalumisel ei soovinud ta 4 kuu vangistusega leppida. Leian, et ei ole võimalust X-i suhtuda enam sama leebelt. Teen ettepaneku X süüdi tunnistada KarS § 199 lg 2 p-des 4, 8 ja karistada teda 1 aasta 6 kuulise vangistusega. Tsiviilhagi 950 kr on põhjendatud ja kuulub X-ilt väljamõistmisele.*

Kaitsja sõnul X on andnud puhtsüdamlikult ütlusi, on kahetsenud, on osaliselt hüvitanud osa kahjust – ja prokurör ei näinud siin ühtki kergendavat asjaolu. /.../ Tekitatud kahju on minimaalne: kilo suhkrut jne, CD-mängija ja mõned plaadid. Nüüd karistusest: kui kokkuleppemenetluses oli arutusel 4 kuud vangistust, siis üldmenetluses ei ole alust ka nii range karistuse määramisel. Kohtul palun karistuse mõistmisel piirduda mõnekuulise sanktsiooniga.

Kohus mõistis X-ile vangistuse 6 kuud. Kui võrrelda prokuröri poolt kohtuistungil taotletud karistust ning kokkuleppes pakutud karistust, on vahe 4,5-kordne. Raske on selle protokolliga põhjal teha suuremaid üldistusi, kuid protokoll näitab siiski, et kokkuleppemenetluses sõlmitud karistus võib erineda mitu korda. Ka prokuröridele esitatud küsimustikust tuli välja, et karistused kokkuleppemenetluses on madalamad.

Kohtud on mõistnud isikuid süüdi erinevates menetlusliikides, millest on peamiselt käsitletud kokkuleppe- ning lühimenetlust.

Lühimenetlus (kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) § 233 jj) on üks lihtmenetluse liik, mille korral lahendab kohus kriminaalasja kriminaaltoimiku materjalide põhjal ning KarSi § 238 lg 2 järgi vähendab kohus süüdistatavale mõistetud põhikaristust $\frac{1}{3}$ võrra. Lühimenetlust kohaldatakse KrMSi § 233 lg 1 kohaselt süüdistatava taotlusel ning prokuratuuri nõusolekul. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi seisukohalt (lahend 3-1-1-47-06) on lühimenetluse kohaldamise peamiseks eesmärkideks kriminaalmenetluse kiirus ning ökonoomsus, kuid selle nimel ei tohi teha mööndusi isiku süüditunnistamise põhjendamises või seaduslikkuses. Eelduslikult peaks lühimenetluses mõistetud karistus olema kolmandiku võrra madalam kui üldmenetluses.

Kuna lühimenetluses vähendatakse karistust $\frac{1}{3}$ võrra, on karistus eelduslikult madalama karistusmääraga kui muudes menetlusliikides. Seetõttu on analüüsis vajadusel välja toodud nii põhikaristus (s.o vähendamata karistus) kui ka vähendatud karistus (analüüsis kasutatud terminit „lõplik karistus“). Peamiselt käsitletakse lõplikke karistusi.

Kokkuleppemenetluses lepivad prokuratuur, kaitsja ja kahtlustatav kokku karistuse liigi ja määra. Erinevalt lühimenetlusest ei ole sel puhul ette nähtud karistuse vähendamist.

Kolmas oluline menetlusliik käesoleva analüüsi kontekstis on käskmenetlus – seda kohaldatakse teise astme kuriteole, kui tõendamiseseme asjaolud on selged ja prokurör peab võimalikuks kohaldada rahalist karistust. KrMSi § 252 lg 1 p 5 kohaselt esitab prokurör süüdistusaktis ka ettepaneku karistuse liigi ja määra kohta. Kui kohtunik nõustub süüdistusaktis toodud järeldustega süüdistuse tõendatuse ning karistuse liigi ja määra kohta, koostab ta kohtuotsuse (KrMSi § 254).

Metoodika

Karistused, mida analüüsitakse, on maakohtute poolt 2007. aastal *mõistetud* karistused. See tähendab ühtlasi, et mõnes asjas on ringkonnakohus või riigikohus seda otsust hiljem muutnud. Kuna aga analüüsi eesmärgiks oli selgitada *maakohtute* mõistetud otsuste keskmine ning just see info on statistika kohaselt kättesaadav, siis on arvesse võetud karistuste puhul ka need otsused, mida hiljem on tegelikult muudetud.

Analüüsis on toodud karistuste mõistmise praktika nelja karistusseadustiku kvalifikatsiooni alusel:

- kehaline väärkohtlemine (KarSi § 121);
- vargus (KarSi § 199) – alapeatükkidena on käsitletud n-ö esmakordset vargust (KarSi § 199 lg 1); vargust, kui see on toime pandud isiku poolt, kes on varem toime pannud varguse, röövimise või omastamise (KarSi § 199 lg 2 p 4); vargust, mis on toime pandud isiku poolt, kes on varem pannud toime varguse, röövimise või omastamise ja vargus on toime pandud sissetungimisega (KarSi § 199 lg 2 p 4 ja 8);
- avaliku korra raske rikkumine (KarSi § 263). Eraldi on käsitletud KarSi § 263 punkti 1 (s.o avaliku korra raske rikkumine, mis on toime pandud vägivalgaga);
- mootorsõiduki juhtimine joobeseisundis (KarSi § 424).

Karistuspraktikat eri maakohtutes kitsalt kvalifikatsioonide lõikes on väga keeruline analüüsida. Kui kitsendada analüüsi konkreetse paragrahvi ning konkreetse lõike ja punktini, on selge, et analüüsitavaid otsuseid on liialt vähe. Kui aga analüüsida kõiki juhtumeid ühe paragrahvi tasemel, on pilt mõneti moonutatud, sest näiteks KarS § 199 sisaldab endas mitut lõiget ja punkte. Iga konkreetse lõike ja punkti taga on aga kuriteokoosseisu tunnused, mis võivad olla väga erinevad (vargus, korduv vargus, vargus sissetungimisega). Seetõttu on käesolevas uuringus välja toodud konkreetsete paragrahvide keskmised karistused ning seejärel püütud tuua välja ka teod, mille eest isik on süüdi mõistetud.

Esmalt on toodud välja üldine karistuste statistika eri kvalifikatsioonide kohta (nt karistuste erisused kõikide KarSi § 199 lõigete ning punktide kohta koos võrdlustega menetlusliigiti ja kohtu tööpiirkonniti⁴), seejärel on analüüsitud konkreetseid enimlevinud kvalifikatsioone eri maakohtutes, pöörates rõhku konkreetsete tegude eest mõistetud karistustele. Analüüsis on peamiselt kasutatud valimis olnud elektrooniliselt kättesaadavaid kohtuotsuseid ning kohtuistungite protokolle.

Kuigi teo raskusastet ei ole analüüsi koostajatel võimalik hinnata, siis püütakse välja tuua erisused ning sarnasused karistuste mõistmisel eri maakohtutes.

Analüüsi lugemisel tuleb arvestada, et analüüsitud on mõistetud karistusi nendes asjades, mis ei ole liitkaristused: seega on välja jäetud need karistused, mis on mõistetud isikule liitkaristusena katseajal toimepandud kuriteo eest; samuti on välja jäetud need karistused, mil isik on toime pannud mitu tegu, mis vastavad mitmele eri süüteo koosseisule. Analüüsi lugedes peab silmas pidama, et tegelikult on eri kohtute lahendatud kuritegude arv suurem, sest lisanduvad need kuriteod, mille puhul on kohtus mõistetud liitkaristus varasema karistusega või on otsus mõistetud mitme kvalifikatsiooni järgi.

Analüüsi tegemisel lähtuti KISI statistikast, mille alusel on tehtud iga peatüki alguses üldine kokkuvõtte karistuste ja menetlusliikide osas. Seejärel on võetud lähema analüüsi alla kokkuleppe- ning lühimenetlused ning püütud vaadata konkreetseid juhtumeid ning teha üldistusi kokkuleppe- ning lühimenetluste karistuste osas. Juhtumite käsitlemise korral on analüüsitud kohtuotsuseid, süüdistusakte ning kohtuotsuse protokolle.

---

⁴ Välistada ei saa seda, et üldises statistikas ilmneb mõningaid ebatäpsusi kohtute sisestatud vale kvalifikatsiooni, karistuse määra või muu osas.

Üks analüüsi osa oli küsimustiku läbiviimine prokuröride ja prokuröri abide ning kohtunike seas, et uurida karistuspraktikat.⁵ Prokuröridele⁶ ning kohtunikele esitati eraldi küsimustikud. Prokuröridele esitatud küsimustikele vastas kokku 100 prokuröri (abi). Kõige suurema osakaalu moodustasid Põhja piirkonna prokurörid (39%), järgnesid Lääne (22%), Ida (20%) ja Lõuna piirkonnad (19%). Kohtunikest vastas küsimustikule 39. Tartu ning Harju maakohtu piirkonnast vastanud kohtunikke oli 15, Pärnu maakohtust 8 ning Viru maakohtust 1.

Kuigi sisulist võrdlust on raske teha väga erinevate juhtumite korral, on siiski analüüsitud neid otsuseid, mis on omavahel võrreldavad (teo osas). Samuti ei ole analüüsitud neid süütegusid, mis sisaldavad ühe paragrahvi eri lõikeid (v.a üldstatistika iga peatüki alguses).⁷ Analüüsis on võetud aluseks need süüteod, mille arv on selline, et oleks võimalik teostada ka eri karistuste võrdlust kokkuleppe- ja lühimenetluses.

KarSi § 199 puhul on eraldi analüüsitud lg-t 1, lg 2 p 4 ja neid kuritegusid, mille puhul isik on mõistetud süüdi KarSi § 199 lg 2 punktide 4 ja 8 järgi.⁸

Analüüsi koostasid justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna nõunik Urvo Klopets ja riigikohtu õigusteabe osakonna analüütik Timo Reinthal.

---

⁵ Küsimustikud toodud välja analüüsi lisades 1 ja 2.

⁶ Edaspidi kasutatud nii prokuröride kui ka prokuröri abide puhul sõna *prokurör*.

⁷ Erandiks on KarSi § 199, kus käsitletakse korduvat sissetungimisega toime pandud vargus – s.o KarSi § 199 lg 2 p-d 4 ja 8.

⁸ Kuigi süüteokitse puhul *võib* kohus kohaldada karistuse kergendamist KarSi § 60 järgi, ei ole käesolevas uuringus süüteokitseid eristatud.

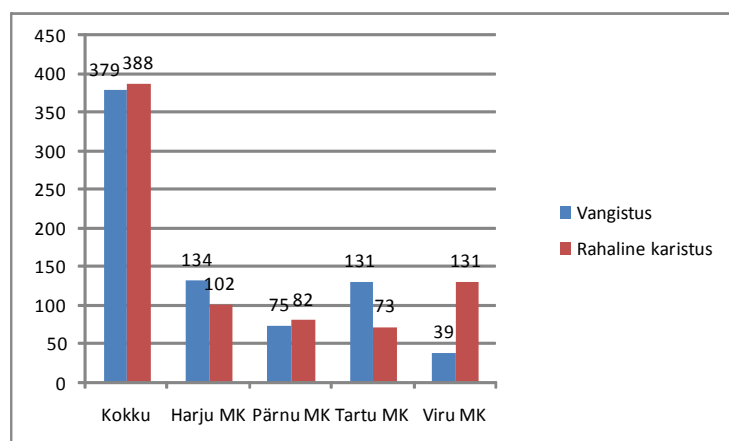
1. Kehalise väärkohtlemise karistuspraktika

- Kehalise väärkohtlemise eest mõistetud karistustest 51% olid rahalised, 49% vangistused.
- Kehalise väärkohtlemise eest mõistetud karistused (vangistus ja rahaline karistus) erinevad oluliselt: Tartu maakohtus mõistetud karistustest 64% olid vangistused, Harju maakohtus 57%, Pärnu maakohtus 48% ning Viru maakohtus 23%.
- Kohtu tööpiirkonniti jagunesid menetlusliigid väga erinevalt: Tartu ja Pärnu maakohtus lahendati üle poole valimis olnud asjadest kokkuleppemenetluses (vastavalt 89% ja 61%), Viru maakohtu otsustest 66% tehti käskmenetluses, Harju maakohtus lahendati 46% asjadest lühimenetluses.
- Rahalise karistuse keskmine määr oli ca 5000 krooni: Tartu maakohtus ca 6900 krooni, Pärnu maakohtus ca 5800, Harju maakohtus ca 5700 ning Viru maakohtus ca 2800 krooni.
- Keskmine lõplik vangistuse määr oli 4,2 kuud: Pärnu maakohtus oli vangistuse määraks 5 kuud, Viru maakohtus 4,6 kuud, Harju maakohtus 4 kuud ning Tartu maakohtus 4 kuud.
- Varem kriminaalkorras karistatud isikute vangistuse määr oli ca 0,5 kuu võrra pikem, kuid maakohtuti oli praktika erinev. Harju ja Viru maakohtus oli varem karistamata isikute karistuse määr kõrgem kui varem kriminaalkorras karistatud isikutel. Pärnu maakohtus oli kriminaalkorras karistatud isikute vangistused ligi kolmandiku võrra pikemad.
- Sarnaste juhtumite eest mõistetud karistused võivad erineda mitu korda.

Karistusliigid

Kehalises väärkohtlemises (KarSi § 121) karistati analüüsitud perioodil 767 isikut. 31% karistustest mõisteti Harju, 27% Tartu, 22% Viru ning 20% Pärnu maakohtus.

Pisut üle poole kõikidest maakohtutes mõistetud karistustest moodustasid rahalised karistused (51%). Nii nagu ka kõikide teiste analüüsitud kvalifikatsioonide puhul, torkab silma, et Viru maakohtus mõistetud rahalisi karistusi on suhteliselt enam kui vangistusi. Kuigi ka Pärnu maakohtus mõistetud karistustest 52% olid rahalised, siis Viru maakohtus oli rahaliste karistuste osakaal 77%. Harju ning Tartu maakohtu rahaliste karistuste osakaal oli vastavalt 43% ja 36%. Kõikidest rahalistest karistustest (n = 388) moodustasid Viru maakohtu karistused kolmandiku (ca 34%). Viru maakohtus mõistetud rahalistest karistustest 66% mõisteti käskmenetluses – seega on tegu asjadega, kus prokurör on näinud, et tõendamiseseme asjaolud on selged ning taotlenud asja lahendamist käskmenetluses.

Joonis 4. Vangistuse ja rahaliste karistuste jagunemine maakohtutes

Rahaline karistus

Keskmiseks KarSi §121 järgi mõistetud lõplikuks rahaliseks karistuseks oli 5000 krooni; Harju maakohtus 5700, Pärnus 5800, Tartus 6900 ja Virus 2800.

Kuigi KarSi § 121 järgi mõistetakse Viru maakohtus suhteliselt enam rahalisi karistusi, on rahaliste karistuste summad üldiselt ca poole madalamad kui teistes maakohtutes. Samas sõltub rahaliseks karistuseks mõistetud summa oluliselt isiku päevasissetulekust – nii võib samas määras mõistetud karistus tegelikult summaarselt erineda mitu korda.⁹

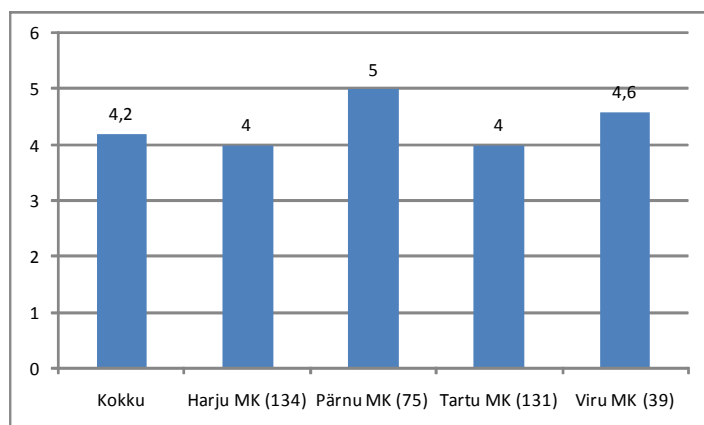
Näide

Harju maakohtus karistati kahel juhul isikut rahalise karistusega 40 päevamäära (vähendatud karistused lühimenetluses) ulatuses. Kuna karistus sõltub isiku päevasissetulekust, kujunes ühe isiku rahaliseks karistuseks 2000 krooni ning teise isiku karistuseks 11 760 krooni.

Vangistus

Vangistuse (n = 379) keskmiseks lõpliku karistuse määraks¹⁰ eri menetlusliikides oli 4,2 kuud. Kuigi lühimenetluses ja kokkuleppemenetluses mõistetud põhikaristuste keskmine vangistuse määr oli võrreldavas suurusjärgus, siis lõplikes karistustes oli isikule mõistetud karistus KarSi § 121 järgi kvalifitseeritavates kuritegudes oluliselt madalam lühimenetluses. Kui võrrelda KarSi § 121 järgi kvalifitseeritavaid kuritegusid, siis on eri menetlusliikides¹¹ põhikaristused võrreldava vangistuse määraga.¹² Seega on kehalises väärkohtlemises süüdi mõistetud isikutel analüüsitud juhtumite puhul olnud lõpliku karistusena kõige madalam karistus lühimenetluses.

Vangistuse määr oli kõige kõrgem Pärnu maakohtus (5 kuud). Järgnesid Viru (4,6 kuud), Harju (4 kuud) ning Tartu maakohus (4 kuud).

Joonis 5. Vangistuse lõplikud määrad kuudes

Ca 6% vangistustest mõisteti realselt kandmisele (n = 21).¹³ Väga mitmel juhul loeti karistus kantuks seoses eelvangistusega või oli karistusest kanda veel lühike vangistus (st isik oli viibinud enne kohtuotsust vahi all). Kui pooltel juhtudel ulatus lõplik karistus kuni kolme kuuni, siis 11 juhul oli vangistus pikem kui 3 kuud. Kuigi reaalne vangistus mõisteti vähestele isikutele, oli nende seas selliseid, kelle puhul oleks tõenäoliselt võinud rakendada ka karistusest tingimisi vabastamist või asendamist üldkasuliku tööga. Isikutest vaid kaks olid kriminaalkorras karistamata, mitut oli ka varem karistatud kehalise väärkohtlemise eest.

Näide

Harju maakohus mõistis süüdi ja karistas kokkuleppemenetluses isikut 6-kuulise vangistusega järgmise teo eest: konflikti käigus lõi ühe korra rusikaga rinna piirkonda ja ühe korra näo piirkonda, tekitades kannatanule vasaku silma ümbruse verevalumi, verevalumi ninas ja hambavigastuse, s.o füüsilist valu ja tervisekahjustusi ning varalist kahju kokku 5225 krooni. Isik oli varem kriminaalkorras korduvalt karistatud (viimati 2003. aastal 3-aastase vangistusega KarSi § 200 lg 1 järgi). Kõnekas on see, et isik oli kohtuotsuse hetkeks viibinud vahi all ligi kuus kuud ning kandmata karistuseks oli 4 päeva.

⁹ Statistikaameti andmetel oli 2006. aastal erinevates maakondades järgnevad netosissetulekud: Viru maakohtu piirkonnas 5650–5989, Pärnu maakohtu piirkonnas 5912–6499, Harju maakohtu piirkonnas 8659, Tartu maakohtu piirkonnas 5646–7305 krooni. Seega ei ole Viru maakohtu piirkonna keskmise sissetuleku erinevused võrreldavad rahaliste karistuste erinevustega.

¹⁰ Arvestatud on lühimenetluses vähendatud karistusi.

¹¹ Vt joonis 9.

¹² Kiirmenetluses toodud määrad on tinglikud, sest kajastavad karistusi, mis võivad sisaldada ka lühimenetluses mõistetud lühendatud karistusi.

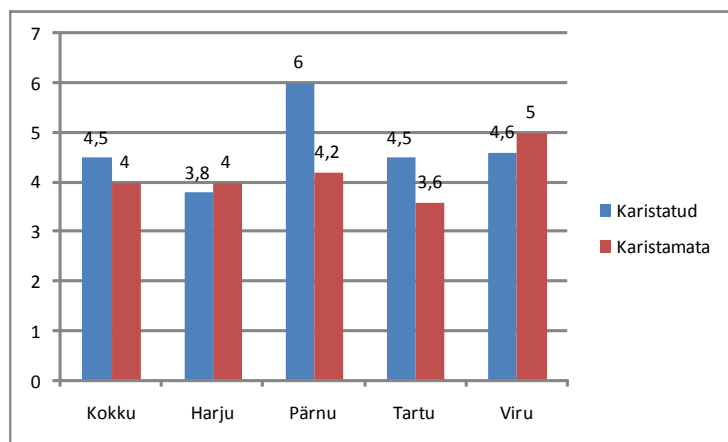
¹³ S.o vangistused, millest ei vabastatud osaliselt või täielikult tingimisi katseajaga.

Harju maakohtus mõisteti süüdi ka isik, kes alkoholihoobes olles lõi elukaaslasele rusikatega näo piirkonda, tekitades sellega kannatanule kriimustuse ninale ning hematoomi vasaku silma ümbrusesse. Isikut karistati 3-kuulise vangistusega, mida vähendati $\frac{1}{3}$ võrra.

Varasem karistus ja karistuse liik

Varasema karistuse seost karistuse liigi ja määraga on võimalik välja tuua ca 90%-l juhtudest.¹⁴

Vangistuse puhul jagunesid varem kriminaalkorras karistatud ja karistamata isikud enam-vähem võrdselt (vastavalt 167 ja 172 isikut).¹⁵ Kuigi valim oli kõikides maakohtutes erinev¹⁶, võib siiski kokkuvõtlikult öelda, et keskmine lõplik karistus on varem karistatud isikute puhul ca poole kuu võrra pikem. Maakohtuti praktika siiski erineb: Harju maakohtus on varem kriminaalkorras karistatud karistus pisut lühem kui kriminaalkorras karistamata isikutel, ka Viru maakohtus oli varem karistatud isikute karistuse määr madalam. Pärnu maakohtus aga karistati varem kriminaalkorras karistatud isikuid ligi kolmandiku võrra pikema karistusmääraga kui varem karistamata isikuid.

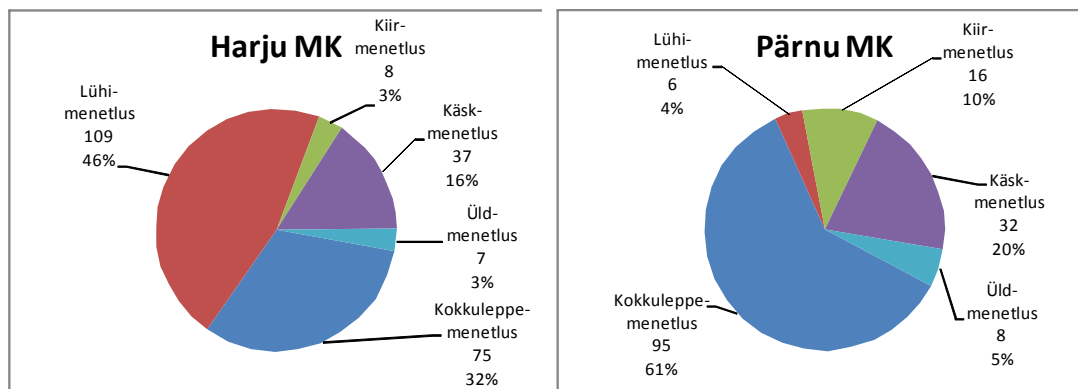
Joonis 6. Vangistuse lõplikud määrad (kuudes) kriminaalkorras karistatud ja karistamata isikutel

Menetlusliigid

Valimis olnud otsustest mõisteti karistus järgnevalt: 50% kokkuleppemenetluses, 26% käskmenetluses, 16% lühimenetluses, 5% kiirmenetluses ning 3% üldmenetluses.

Kui võrrelda üldist Eesti statistikat maakohtute statistikaga, on pilt üsna erinev.

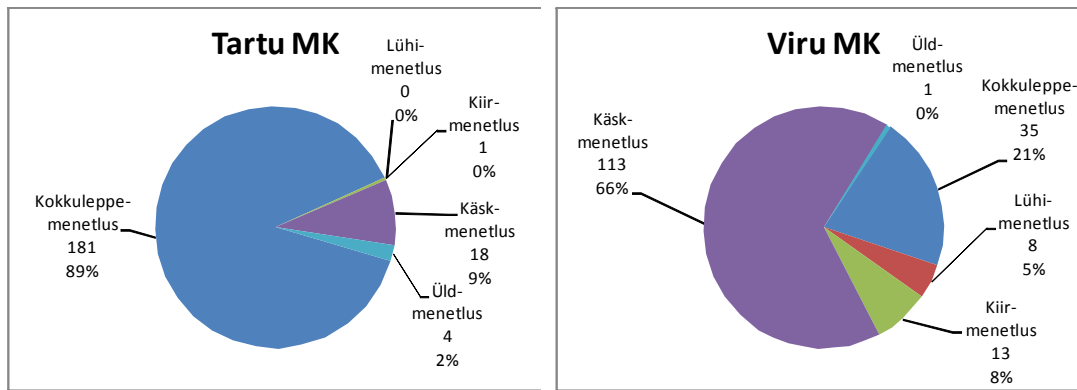
Harju maakohtus oli peamiseks menetlusliigiks lühimenetlus (46%), Tartu ning Pärnu maakohtutes kokkuleppemenetlus (vastavalt 89% ja 61%). Viru maakohtus mõisteti 66% otsustest käskmenetluses.

¹⁴ Ca 10%-l juhtumitest oli varasem karistus KISis märkimata.

¹⁵ Varem karistatud ja karistamata isikud jagunesid peaaegu võrdselt ka erinevate maakohtute sees.

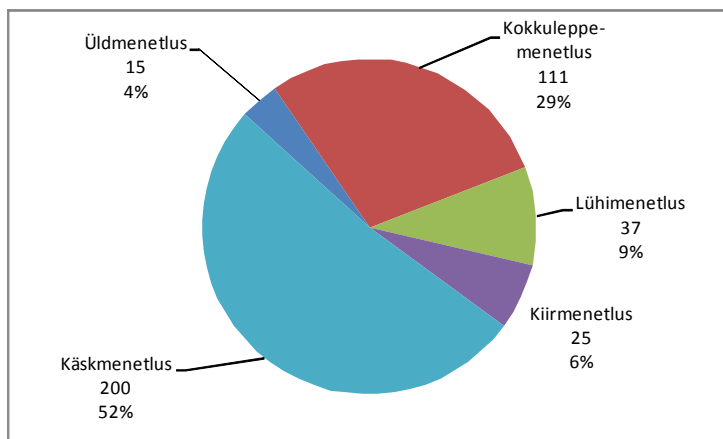
¹⁶ Vangistustest Harju maakohtus 118, Pärnu maakohtus 66, Tartu maakohtus 121 ja Viru maakohtus vaid 34 isikut.

Joonis 7. Menetlusliigid KarSi § 121 asjades

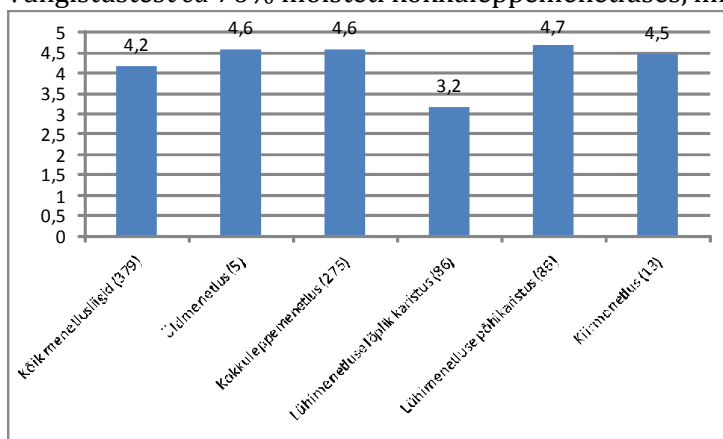
Karistus- ja menetlusliigi seos

Rahalise karistuse mõistmisel on üle poole otsustest tehtud kaskmenetluses (52%), kokkuleppemenetluses mõisteti 29% rahalistest karistustest, ülejäänud menetlustes on tehtud rahalise karistamise otsuseid vähem.

Joonis 8. Menetlusliigid rahalise karistuse mõistmisel

Vangistustest ca 76% mõisteti kokkuleppemenetluses, millele järgnes lühimenetlus (ca 23%).

Joonis 9. Vangistuse määr (kuudes) menetlusliigiti

Kuna menetlusliikide jaotus võib mõjutada mõistetud karistusi, on püütud teha ka üldistus selle järgi, missugused on keskmised karistused maakohtute lõikes.¹⁷

¹⁷ Võimalik on võrrelda vaid Harju maakohtu poolt mõistetud kokkuleppe- ning lühimenetluse karistusi, sest ülejäänud maakohtutes ei ole olnud piisavalt erinevates menetlusliikides mõistetud karistusi.

Harju maakohtus mõistetud vangistustest 73 mõisteti lühimenetluses ning 52 kokkuleppemenetluses. Kui arvestada seda, et lühimenetluses vähendatakse mõistetud karistusi kolmandiku võrra, on Harju maakohtus karistuseks olnud vangistus 2,7 kuud (põhikaristus enne 1/3 võrra vähendamist 4 kuud), seevastu kokkuleppemenetluses on mõistetud karistuste keskmiseks 5,9 kuud. Seega on Harju maakohtus mõistetud põhikaristused lühimenetluses olnud madalama karistumääraga kui kokkuleppemenetluses.

Seos karistuse ja teo vahel

Rahalised karistused olid Viru maakohtus küll kõige enam levinud, kuid sellest tekib küsimus, kas rahalise karistuse kasuks otsustamine on olnud tingitud toimepandud teost. Nii on karistusi mõjutanud isiku varasem karistus, kahetsus, maakohtu tööpiirkond ja menetlusliik.

Nii ühe maakohtu piirkonna sees kui ka võrdluses teiste piirkondadega on mõistetud väga erinevaid karistusi väliselt sarnastes tegudes.

Teod, mis kujutasid endast peamiselt näkku löömist, võisid saada väga erineva karistuse ka ühes maakohtu piirkonnas. Järelikult on mõistetud karistus kujunenud mitmesugustel põhjustel: oluliselt mõjutas kindlasti isiku varasem karistus, töö olemasolu, perekonnaseis, kahetsus jm. Kui võrrelda tegusid, siis on selge, et sarnaste tegude eest võib saada nii rahalise karistuse kui ka nt 12-kuulise vangistuse. Ka peksmise puhul karistati isikuid erineva karistusliigi ja määraga, seejuures on karistused ulatunud rahalisest karistusest kuni 1-aastase vangistuseni.

Kui võrrelda neid kuritegusid, mille toimepanemisel kasutab isik mingit vahendit (nt nuga, kaigas, kruvikeeraja, raudkang, moosipurk jne), selgub samuti, et mõistetud karistused sõltuvad mitte üksnes konkreetsest teost, vaid ka muudest asjaoludest (nt varasem karistus jm). Nt on mõistetud karistused erinevate vahendite (nuga, pudel jne) kasutamisel ulatunud 30 päevamäära suurusest rahalisest karistusest kuni 2 aasta ja 4 kuu pikkuse vangistuseni. Kuigi järgnevatest näidetest võib näha, et noaga ründamise eest on mõistetud ka minimaalne rahaline karistus, siis vahendi kasutamisel on isikuid karistatud ka pikemate vangistustega.

Näide

Ühes maakohtus mõistetud erinevad karistused

Viru maakohus

Näiteks on Viru maakohtus mõistetud kokkuleppemenetluses isik süüdi elukaaslasele harjaga vastu kätt viskamises, mille eest teda karistati vangistusega 3 kuud, mis jäeti tingimisi kohaldamata 18-kuulise katseajaga. Isikut on varem karistatud ühel korral KarSi § 263 p 1 alusel rahalisest karistusega (2003. aastal).

Üks isik mõisteti süüdi kokkuleppemenetluses selles, et ta lõi oma ema ühel korral pea, ühel korral näo piirkonda ning seejärel lükkas kannatanut, kes kukkus ning lõi oma jala ära vastu diivani käetuge – isikut karistati vangistusega 9 kuud, mis jäeti tingimisi kohaldamata 2-aastase katseajaga. Isik oli varem kriminaalkorras karistatud neljal korral – neist kolm korda varavastase kuriteo eest ning üks kord ülliraske kehavigastuse tahtliku tekitamise eest.

Samas on Viru maakohtus mõistetud ka rahalisi karistusi, mille järgi on isikud süüdi mõistetud nt järgnevate tegude eest: haaras juustest ja kägistas (käskmenetlus 1500 krooni, s.o 30 päevamäära); lõi vastu nägu (käskmenetlus 3000 krooni, s.o 60 päevamäära); peksis oma vanemaid rusikaga pähe, näkku ja keha piirkonda (käskmenetlus 40 päevamäära summas 2000 krooni); kägistas oma ema ning lõi mitu korda rusikaga pähe (käskmenetlus 60 päevamäära summas 3000 krooni); lõi kannatanut korduvalt jalaga selga (kokkuleppemenetluses 1500 krooni, s.o 30 päevamäära).

Harju maakohus

1. Harju maakohtus on mõistetud isikule lühimenetluses vähendatud karistuseks 4 kuud ja 10 päeva reaalselt vangistust. Isik viibis kohtuotsuse tegemise ajal vahi all ning seega jäi tal karistusest kanda veel 8 päeva. Isikule pandi süüks isiklikel ajenditel ühe korra rusikaga näkku löömist.
2. Teisel juhul mõisteti Harju maakohtus süüdi isik, kes alkoholijoobe seisundis lõi oma abikaasat rusikaga näo piirkonda. Lühimenetluses mõistetud karistus oli 30 päeva vangistust, millest vabastati tingimisi katseajaga.
3. Samasuguse karistuse on saanud ka isik, kes lõi teisele inimesele tervise kahjustamise eesmärgil tüli käigus mitu korda käega vastu nägu.
4. Harju maakohtus võis peksmise eest saada ka rahalise karistuse minimaalses määras kohus mõistis isikule rahalise karistuse 45 päevamäära ulatuses, mida vähendati 1/3 võrra ning lõplikuks karistuseks kujunes rahaline karistus 30 päevamäära. Isikut süüdistati selles, et konflikti käigus lõi ta kannatanut kaks korda rusikaga pea piirkonda ja kui see varjas end kätega löökide eest, siis jätkas rusikate ja jalgadega kannatanu löömist keha piirkonda.

Võrdlus teise maakohtu sarnase kuriteoga

Pärnu maakohus on isikut karistanud 1-aastase vangistusega, millest vabastati tingimisi 18-kuulise katseajaga. Isikule pandi süüks, et ta tungis kallale oma elukaaslasele, kägistas teda käega kõrist kinni hoides ja tiris juustest ning lõi käega mitmel korral vastu pead, millega tekitas kannatanule tervisekahjustusi ja valu.

Sarnaste tegude eest mõistetud erinevad karistused

1. Nii Tartu kui ka Pärnu maakohtu piirkonnas karistati isikut rahalise karistusega 30 päevamäära ulatuses järgnevate tegude eest: lõi oma elukaaslasele rusikaga vastu põske, pigistas käest ja kõrist; kasutas füüsilist vägivalda ema suhtes, tõugates kannatanut, mille tagajärjel ema kukkus vastu korteri välisust, seejärel väliskoridori.
2. Samas karistati Tartu maakohtu piirkonnas isikut 2-kuulise reaalse vangistusega teo eest, mis seisnes selles, et kohtualune lõi kannatanule rusikaga ühel korral suu piirkonda.
3. Pärnu maakohtu tööpiirkonnas karistati isikut 12-kuulise vangistusega selles, et korteris omavahelise tüli käigus lõi kannatanule rusikaga vastu pead, tiris juustest. Vangistus jäeti tingimisi kohaldamata.

Peksmise eest mõistetud karistused

Kui peksmise eest mõisteti karistuseks ka 1 kuu pikkuseid vangistusi, siis vangistus võis olla ka tunduvalt pikemas määras.

1. Näiteks on Pärnu maakohtus mõistetud isikule vangistus 1 aasta katseajaga 2 aastat selle eest, et tungis enda elukohas oma elukaaslasele kallale ning peksis teda, rusikaga mitu korda näkku lüües. Isikut oli varem karistatud kriminaalkorras ning töökohta tal ei olnud.
2. Samas karistati Tartu maakohtus ühte isikut 1 kuu pikkuse vangistusega teo eest, mis seisnes selles, et kannatanu elukohas viibides lõi ta diivanil lamavat kannatanut korduvalt rusikatega näkku.
3. Samuti on Tartu maakohtu piirkonnas mõistetud isik süüdi selle eest, et ta lõi kannatanut maja ees korduvalt käte ja jalgadega pähe ja kehasse. Karistuseks mõisteti rahaline karistus 60 päevamäära, summas 3000 krooni.

Vahendiga (nt nuga, kaigas, kruvikeeraja, raudkang, moosipurk jne) toime pandud kuriteod

1. Harju maakohtus mõisteti isikule rahaline karistus 30 päevamäära, summas 1500 krooni, selle eest, et olles alkoholi joobes, tungis kallale oma abikaasale ning lõi teda kaks korda noaga kõhu piirkonda. Süüdimõistetu oli varem kriminaalkorras karistamata.
2. Samas on Viru maakohtus mõistetud kokkuleppemenetluses süüdi varem kriminaalkorras karistamata isik oma elukaaslasele noaga põlve torkamises, mille eest karistati teda 4 kuu pikkuse vangistusega tingimisi katseajaga.

Esimesel juhul oli karistatud isikuks mees, teisel juhul naine.

3. Harju maakohus karistas varem kriminaalkorras karistatud meest vangistusega 2 kuud tingimisi katseajaga kuriteo eest, mis seisnes elukaaslasele noa põlve piirkonda löömisel.
4. Harju maakohtus karistati isikut 2-aastase vangistusega järgneva teo eest: kannatanu läks vastasmaja juurde, kus toimus pidu, millest kannatanu ka asus osa võtma. Talle helistas elukaaslane, kes, olles saanud teada, kus kannatanu asub, tuli mõne aja pärast tema juurde ja lõi peale seda kannatanule kaasa võetud kööginoaga vasakule poole alakõhtu.

Isik vabastati karistuse kandmisest tingimisi katseajaga.

5. Tartu maakohtus mõisteti kokkuleppemenetluses süüdi mees ning teda karistati 1-aastase vangistusega, mis jäeti tingimisi kohaldamata. Lisaks kohaldati talle lähenemiskeeldu 3 aastat.

Kuritegu on kohtuotsuses kirjeldatud järgmiselt: isiklikul pinnal tekkinud konflikti käigus lõi ta naist korduvalt rusikatega selja piirkonda, mille tagajärjel kannatanu kukkus. Süüdimõistetu kägistas naisterahvast korduvalt kaelast ning tagus korduvalt kannatanu pead vastu külmkappi, põrandat ja diivanit. Kui kannatanul õnnestus püsti tõusta, lükkas süüdimõistetu kannatanu diivanile pikali, lõi rusikatega korduvalt pea piirkonda, kägistas kaelast ja lohistas riietest kinni hoides kannatanu köögilaua juurde. Seejärel lõi kööginoaga paremale poole kaela ja õla vahele ning vajutas noa otsaga kaela vasakule poolele. Kui kannatanu kukkus õhupuuduse tõttu põrandale, kägistas süüdimõistetu teda veel kaelast. Kui kannatanul õnnestus püsti tõusta, lükkas süüdimõistetu kannatanu taas maha ja torkas mitmel korral noaga vastu kannatanu vasakut kätt ja paremat kõrva.

6. Harju maakohtus karistati kokkuleppemenetluses isikut vangistusega 2 aastat ja 4 kuud, millest 4 kuud tuli kohe ära kanda ning 2 aastat vangistust jäeti tingimisi kohaldamata katseajaga 3 aastat. Isik oli eelnevalt karistatud, keskkaridusega ning omas töökohta. Tema tegu seisnes selles, et alkoholi ühise tarbimise käigus ründas ta oma endist abikaasat ja lõi teda mitmel korral raske esemega näkku ja vastu pead, tekitades haavu peas ja näol.

2. Avaliku korra raske rikkumise karistuspraktika

- Avaliku korra raske rikkumise eest mõistetud karistustest 49% olid rahalised ning 51% vangistused.
- Maakohtutes jagunesid karistusliigid erinevalt: Viru maakohtus mõistetud karistustest 63% olid rahalised, ülejäänud maakohtutes oli rahaliste karistuste osakaal vahemikus 44–47%.
- Maakohtutes jagunesid menetlusliigid erinevalt: Tartu, Harju ning Pärnu maakohtus lahendati üle poole asjadest kokkuleppemenetluses (vastavalt 90%, 61% ja 51%), Viru maakohtus oli levinuimaks menetlusliigiks käskmenetlus (43%).
- Rahaliste karistuste keskmiseks määraks oli ca 7100 krooni: Harju maakohtus 8300, Tartu maakohtus 8000, Pärnu maakohtus 7500 ning Viru maakohtus 3700 krooni.
- Keskmine lõplik vangistuse määr oli 6,1 kuud: Pärnu maakohtus ca 6,8 kuud; Harju maakohtus 6,4 kuud; Tartu maakohtus 6 kuud ning Viru maakohtus 4,2 kuud.

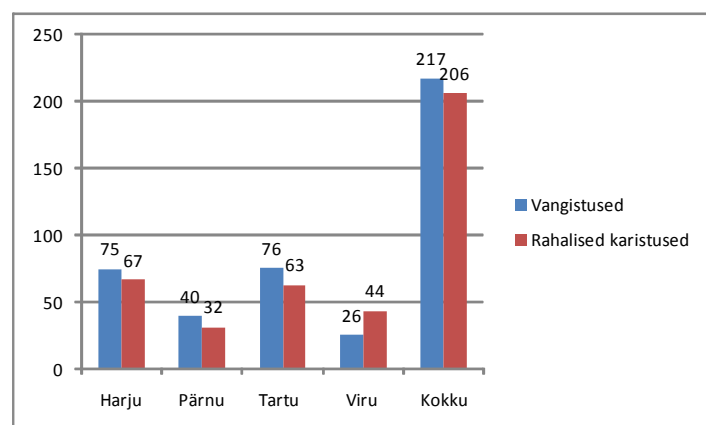
Karistusliigid

Karistusseadustiku § 263 järgi karistatakse rahu või avaliku korra rikkumise eest, kui see on toime pandud vägivallaga; vastuhakkamisega avalikku korda kaitsvale isikule; relva või relvana kasutatava muu eseme, lõhkeseadeldise või lõhkeainega ähvardades; või grupi poolt – rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega.

Avaliku korra raske rikkumise eest mõisteti maakohtutes 2007. aastal 423 karistust. 34% neist mõistis Harju maakohus, järgnesid Tartu (33%), Pärnu (17%) ja Viru maakohus (16%).

Neljas maakohtus mõistetud karistustest ligi pooled (49%) olid rahalised. Maakohtutes mõistetud karistused jagunesid rahaliste karistuste ja vangistuste osas erinevalt. Kui Harju, Pärnu ja Tartu maakohtus oli rahaliste karistuste osakaal umbes 44–47%, siis Viru maakohtus mõistetud rahalisi karistusi oli vangistustest enam (ca 63% mõistetud karistustest).

Viru maakohtus on karistuste mõistmisel võrreldes teiste maakohtutega kasutatud protsentuaalselt enam käskmenetlust, ka rahaliste karistuste osakaal on seal suurem.

Joonis 10. Vangistuse ja rahaliste karistuste jagunemine maakohtutes

Rahaline karistus

Kuigi KarSi § 263 järgi mõistetud rahalisi karistusi ei ole palju, on allpool püütud siiski võrrelda karistuseks määratud summat maakohtutes.¹⁸ Võrreldud on lõplikke karistusi.

Keskmiseks lõplikuks rahaliseks karistuseks KarSi § 263 järgi mõistetud 206 karistuse järgi oli 2007. aastal 7100 krooni.

Kõikide karistuste puhul tuleb arvestada, et lühimenetluses on põhikaristust vähendatud $\frac{1}{3}$ võrra, mis tähendab ühtlasi seda, et tegelikult on nendes maakohtutes, kus enam lühimenetlusi¹⁹, põhikaristused kõrgemad.

¹⁸ Käsitletud ei ole karistuse määra, vaid lõplikke karistuseks mõistetud summasid.

Harju maakohus mõistetud lõplikuks keskmiseks rahaliseks karistuseks oli 8300 krooni, Pärnu maakohus 7500 krooni, Tartu maakohus 8100 ning Viru maakohus 3700. Selgub, et Viru maakohus mõistetud lõplikud karistused on ülejäänud kolme maakohutuga võrreldes vähemalt poole võrra madalamad. Kuna statistiliselt ei ole võimalik tuua välja karistuseks mõistetud päevamääri ning päevamäära suurust, võib nimetatud erisust põhjustada see, et Viru maakohus on isikute päevamäärade suurus oluliselt madalam kui ülejäänud kohtutes.

Vangistus

Vabadusekaotuslike²⁰ lõplike karistuste (n = 206) keskmiseks määraks oli 6,1 kuud. Harju maakohus mõistetud (n = 75) lõplikuks karistuseks oli 6,4 kuud, Pärnu maakohus (n = 40) 6,8 kuud, Tartu maakohus (n = 76) 6 kuud ja Viru maakohus (n = 26) 4,2 kuud.

Järelikult üldiselt KarSi § 263 järgi on Harju, Pärnu ja Tartu maakohus mõistetud lõplikud rahalised karistused ja vangistused samas suurusjärgus, Viru maakohus mõistetud karistused on aga rahalise lõppsumma ja vangistuse määra järgi teistest maakohutest märksa madalamad.

Vangistustest mõisteti 5% reaalselt kandmisele (n = 10).²¹ Nendest juhtumitest üle poole kordadest oli isik kohtuotsuse ajal vahi all ning mitmel juhul oli isikul mõistetud karistusest kanda vähem kui 2 nädalat. Kuigi karistusest tingimisi vabastamine on individuaalne otsustus ning kohus arvestab kuriteo toimepanemise asjaolusid ja süüdlase isikut, võib mõnel juhul tekkida küsimusi isikule reaalse vangistuse mõistmise vajalikkuses.

Näide

1. Harju maakohus mõistis 1 aasta ja 3 kuu pikkuse vangistuse, mida vähendas lühimenetluses 1/3 võrra, lõplikuks karistuseks mõisteti 8 kuud vangistust. Isik oli kohtuotsuse tegemise päevaks viibinud vahi all u 4 kuud. Isik mõisteti süüdi järgmises: olles alkoholihoobes, sisenes apteegis kannatanu kabinetti, lõi talle rusikaga neljal korral näkku, püüdis teda tirida eesruumi ning ähvardas, et tahab teda ära vägistada, misjärel kannatanul õnnestus end lahti rebida ja ära joosta. Oma tegevusega põhjustas isik kannatanule tugevad peavalud ja verevalumid silma alla. Isik oli varem kriminaalkorras karistatud, viimati kelmuses ja varguses (2004. aastal) ning varguses ja omavalitselises sissetungis (2006. aastal).

2. Tartu maakohus karistas kokkuleppemenetluses isikut 7-kuulise reaalse vangistusega. X-i süüdistati KarSi § 263 p 1 ja p 4 järgi grupis toimepandud kuriteos. Esmalt üritas teine süüdistatav lüüa kannatanule rusikaga näkku, kuid kuna kannatanu tõmbas pea eest ära, siis löök ei tabanud teda ja kannatanul õnnestus ära joosta. Seejärel läks kannatanu koos abipolitseinikega tagasi sündmuspaigale, kus süüdistavad üritasid uuesti kannatanule kallale tungida, mida abipolitseinikud püüdsid takistada, kuid X-il õnnestus kannatanule lüüa rusikaga näo piirkonda, mille tagajärjel kannatanu kukkus. Süüdistatavad põhjustasid oma tegevusega kannatanule tervisekahjustusi ja varalist kahju summas 820 krooni seoses käekella ja kahe õllepudeli lõhkumise ning pusa rikkumisega. X oli varem korduvalt karistatud – sh nii varguses kui ka narkootilise ja psühhotroopse aine väikeses koguses ebaseaduslikus käitlemises.

Menetlusliigid

KarSi § 263 eri punktide alusel mõisteti süüdi 423 isikut. Kõikidest asjadest 83% lahendati kokkuleppe- ja lühimenetluses. Kokkuleppemenetlus moodustas kõikidest karistustest 63% (265 isikut), lühimenetlus 20% (86 isikut), käskmenetlus 13% (53 isikut). Kiirmenetlus ning üldmenetlus moodustasid kokku 4% otsustest.

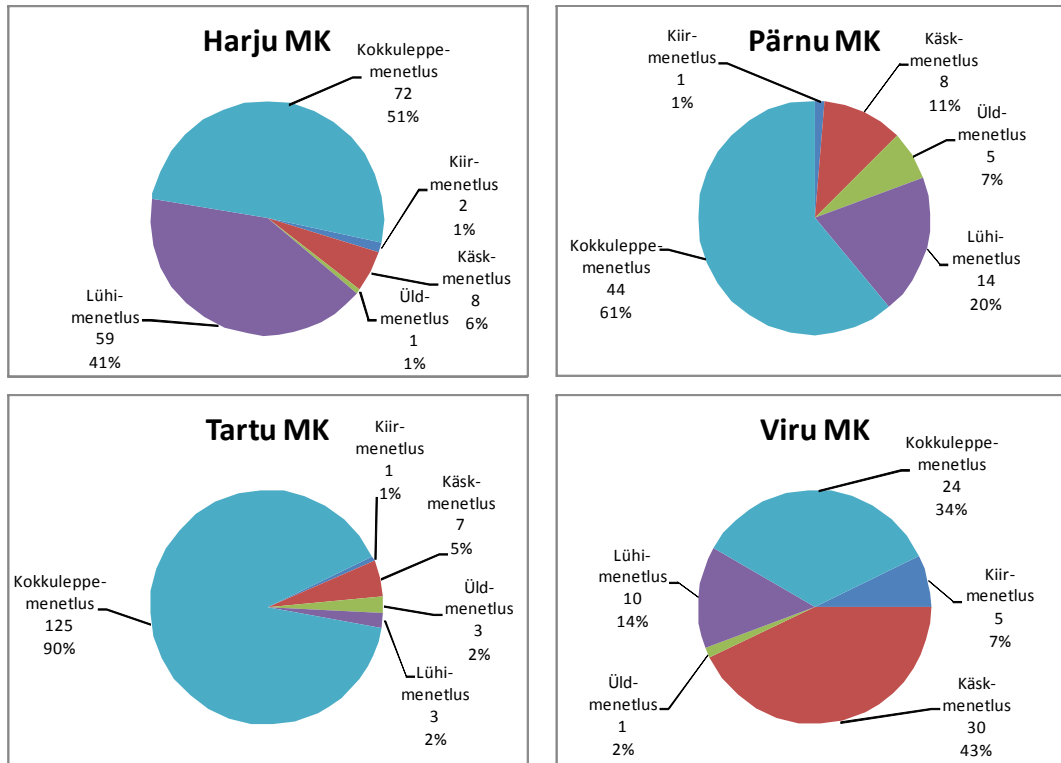
Menetlusliigid jaotuvad maakohututes väga erinevalt. Harju maakohus oli peamiseks kokkuleppemenetlus (51%), järgnes lühimenetlus (41%). Ka Pärnu maakohus on enim kokkuleppemenetlusi (61%). Kõige suurema osakaalu moodustab kokkuleppemenetlus Tartu maakohus (90%). Viru maakohus on aga kõige enam kasutatud käskmenetlust, järgnevad kokkuleppe- ja lühimenetlus.²² Kuigi Viru maakohus mõistetud karistusi on vähem kui teistes maakohututes (70), moodustavad käskmenetluses tehtud otsused (30) siiski üle poole kõikidest 2007. aastal käskmenetluses mõistetud karistustest (53).

¹⁹ Harju maakohus mõisteti 41% karistustest lühimenetluses.

²⁰ Sh reaalsed vangistused, tingimisi vabastamised ning vangistuse asendamised üldkasuliku tööga.

²¹ S.o vangistused, mida ei pööratud osaliselt või täielikult täitmisele.

²² Samas tuleb arvestada, et valimi arv on väike.

Joonis 11. Menetlusliigid KarSi § 263 asjades

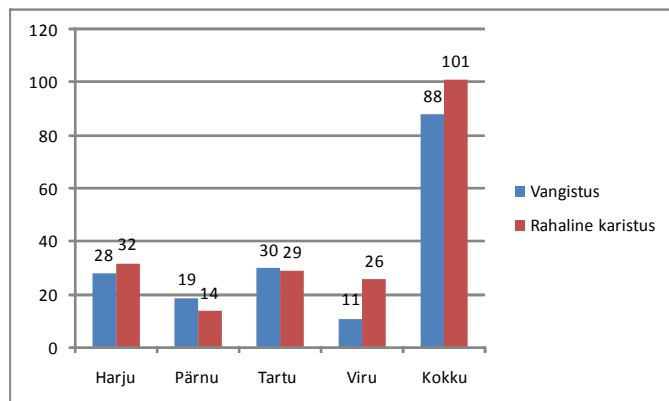
Selgelt on KarSi § 263 asjade karistustes näha, et kokkuleppemenetluses mõistetud karistused moodustavad kolmes maakohtus üle poole, kuid Viru maakohtus on kokkuleppemenetlus oma osakaalult alles teisel kohal ning peamiseks menetlusliigiks on olnud käskmenetlus. Teiseks suureks erisuseks neljas maakohtus on see, et Tartu maakohtu asjadest moodustavad 90% kokkuleppemenetluses mõistetud karistused.

Avaliku korra raske rikkumine vägivallega

Karistusliigid²³

Otsuseid, mil isik mõisteti süüdi vaid KarSi § 263 p 1 järgi, on valimis 189. 32% (60) karistustest mõisteti Harju maakohtus, 31% (59) Tartu maakohtus, 20% (37) Viru maakohtus ning 17% (33) Pärnu maakohtus.

Kõikidest otsustest 53% olid rahalised. Kui Harju maakohtus mõisteti rahalisi karistusi pisut enam kui vangistusi, siis Pärnu ning Tartu maakohtutes oli rohkem vangistusi. Viru maakohtus mõistetud karistustest üle poole olid rahalised.

Joonis 12. Karistuse liik maakohtutes

²³ Karistuste puhul on toodud keskmistes arvestatud lühimenetluses 1/3 võrra vähendatud karistusi.

Rahaline karistus

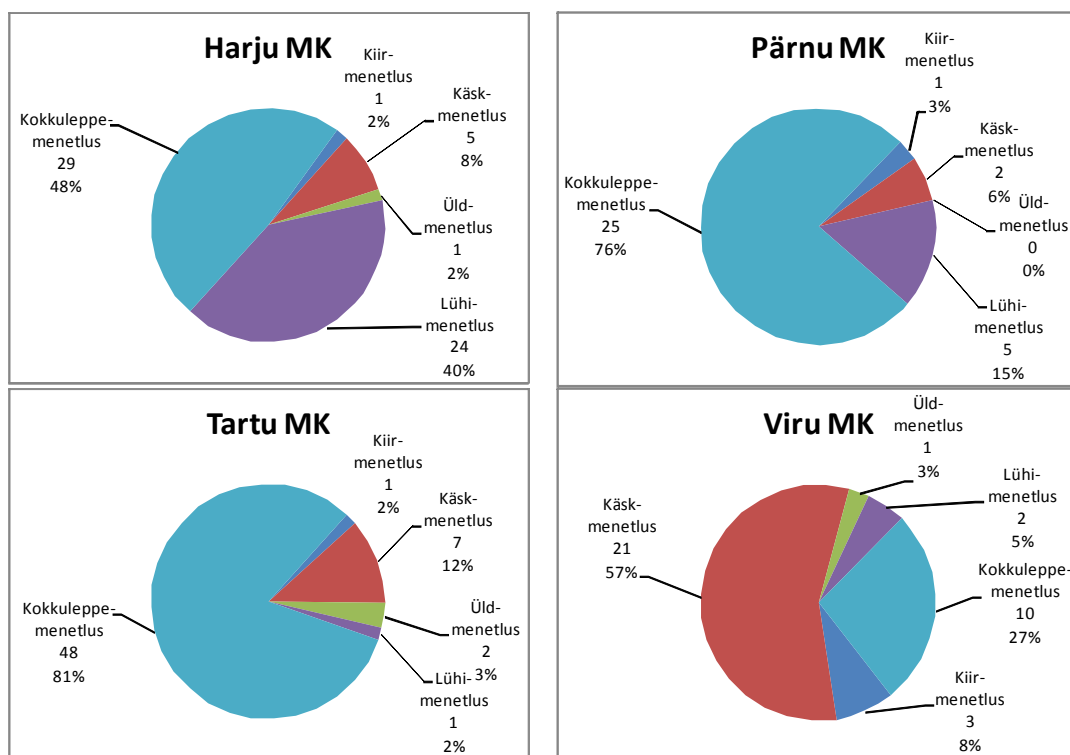
Keskmine rahaline karistus (n = 101) maakohtutes oli 6700 krooni. Harju maakohtus mõistetud keskmine rahaline karistus oli 8000 krooni, Pärnu maakohtus 7600 krooni, Tartu maakohtus 7900 ning Viru maakohtus 3300 krooni. Kuigi arvestatud karistuste arv on väike, võib siiski välja tuua, et Viru maakohtus mõistetud karistused on märksa madalamad kui mujal.

Vangistus

Keskmiseks vangistuse pikkuseks kujunes 5 kuud. Harju maakohtus oli keskmine vangistuse pikkus 4,6 kuud, Pärnu maakohtus 6 kuud, Tartu maakohtus 5 kuud ning Viru maakohtus 3,9 kuud. Keskliste võrdlemisel tuleb võtta arvesse, et Viru ning Pärnu maakohtu puhul on arvestatud karistuste arv madal (vastavalt 11 ja 19).

Menetlusliigid

Hoolimata vähestest otsustest võib välja tuua, et nii Pärnu kui ka Tartu maakohtutes on üle 2/3 asjadest menetletud kokkuleppemenetluses. Harju maakohtus on karistus ligi pooltel juhtudel mõistetud kokkuleppemenetluses. Viru maakohtus on erinevatelt ülejäänud maakohtutest üle poole karistustest mõistetud käskmenetluses.

Joonis 13. Menetlusliigid KarSi § 263 p 1 asjades

Seos karistuse ja teo vahel

Kuigi Viru maakohtu mõisteti suhteliselt kõige enam rahalisi karistusi, on vaja hinnata ka seda, kas karistused olid võrreldes teistes maakohtutes sarnaste tegude eest mõistetud karistustega sarnased. Mõistetud rahalised karistused Viru maakohtus olid suures osas seotud löömisega keha või näo piirkonda.

Näide

Viru maakohus karistas rahalise karistusega isikuid nt järgnevate tegude eest:

- teiste isikute juuresolekul, isiklike vaenulike suhete pinnal, löi oma naist vastu pead – käskmenetluses 60 miinimumpäevamäära summas 3000 krooni;
- majas teiste isikute ja laste juuresolekul löi tüli käigus naisterahvast kaks korda rusikaga näkku – käskmenetluses 70 miinimumpäevamäära summas 3500 krooni;

- olles alkoholijoobes, rikkudes teiste isikute rahu, alustas põhjusetult tüli ja lõi kannatanut rusikaga korduvalt vastu pead – käskmenetluses 50 miinimumpäevamäära summas 2500 krooni;
- teiste isikute juuresolekul kasutas põhjendamatult vägivalda naisterahva suhtes: lõi teda käe ja jalaga pähe, tekitades kannatanule füüsilist valu ja kehavigastusi ning rikkudes avalikku korda – käskmenetluses 100 miinimumpäevamäära summas 5000 krooni.

Seega on just rahaline karistus mõistetud suuresti asjades, mis seisnesid ühes kuni kahes löögis.

Samas on ka teistes maakohtu piirkondades mõistetud selliste tegude eest rahalisi karistusi, kuid oluliselt enam on karistusi mõistetud teistes menetlusliikides.

Näide

Harju maakohtus on mõistetud rahalisi karistusi muuhulgas järgnevate tegude eest:

- ööklubis meeste tualettruumis tekkinud kakluse käigus lõi kannatanut rusikaga näo piirkonda, põhjustades viimasele füüsilist valu – rahaline vähendatud karistus lühimenetluses 40 päevamäära summas 3000 krooni;
- lõi reisijate juuresolekul rusikaga näo piirkonda peale seda, kui viimane oli teinud trammis suitsetavale võõrale tütarlapsele märkuse – rahaline vähendatud karistus lühimenetluses 100 päevamäära summas 5000 krooni;
- ristmikul, s.o avalikus kohas, väljendades ilmset lugupidamatust ühiskonna vastu, lõi üks kord kannatanut rusikaga näkku, mille tagajärjel tekkis üla- ja alahuulele haav, peale seda lõi veel korra rusikaga näo piirkonda – rahaline lühendatud karistus lühimenetluses 200 päevamäära summas 10 000 krooni;
- tungis maja ees kallale oma endisele elukaaslasele, sõimas teda ja peksis rusikatega näkku, seejärel võttis kannatanul õlgadest, raputas teda ning lõi kannatanu peaga vastu maja seina – rahaline karistus kokkuleppemenetluses 400 päevamäära summas 20 000 krooni.

Näide

Pärnu maakohtus karistati rahalise karistusega järgnevate tegude eest:

- tungis koolimaja ees pealtnägijate juuresolekul kallale kannatanule, lõi teda jõhkralt pudeliga selja tagant ühel korral pähe kuklapiirkonda, mille tulemusena kukkus kannatanu põlvili maha ning talle tekkis löögist pähe muhk ja murdus suulaega hambaprotees – kokkuleppemenetluses 60 päevamäära summas 3000 krooni;
- kasutas pubis füüsilist vägivalda eksabikaasa suhtes, lõi talle õlleklaasiga näkku – kokkuleppemenetluses 300 päevamäära summas 15 000 krooni;
- lõi kannatanule kahel korral jalaga kõhtu ja ühel korral liitri pudeliga otsmiku vasakule poole, mille tagajärjel kannatanu kukkus ning seejärel lõi maas lamavale kannatanule vähemalt ühel korral jalaga kõhtu – kokkuleppemenetluses 70 päevamäära summas 9800 krooni.

Kuigi toodud näited on Pärnu maakohtust, ei saa tegelikult sellist praktikat omistada vaid Pärnu maakohtule. Kuigi toodud näidetes on mõistetud rahaline karistus, on väga erinev ka karistuseks mõistetud päevamäärade ulatus. Esimese ja kolmanda näite puhul on päevamäärade arvu järgi saadud sisuliselt võrdne karistus (vastavalt 60 ja 70 päevamäära), kuid rahaliselt peab üks isikutest maksma kolm korda kõrgema summa. Samuti tekib küsimus, võrreldes teist karistust esimese ja kolmandaga – kui kõikidel juhtudel on isik löönud pudeli/klaasiga pea piirkonda, siis päevamäärade arvult on saanud üks isikutest 4–5 korda kõrgema karistuse.

Ka vangistuse osas on võimalik tuua väga suuri erisusi nii ühe kohtu tööpiirkonna sees kui ka eri piirkondade vahel.

Näide

Harju maakohtus:

- ilma põhjusega kasutas vägivalda võõra isiku suhtes, nimelt haaras ühe käega kõrist, teise käe aga pani temale võõra isiku suule ja tiris metsa suunas, rikkudes kannatanu avaliku kindlustunde ja võimaluse realiseerida oma õigusi, vabadusi ja kohustusi isiklike plaanide täideviimiseks – karistuseks mõisteti kokkuleppemenetluses vangistus 1 aasta. Kuna isik oli vahi all viibinud 6 kuud ja 1 päev, siis mõisteti 6 kuud ja 1 päev reaalselt kandmisele ning ülejäänud osast vabastati isik tingimisi 2-aastase katseajaga. Isik oli varem kriminaalkorras karistamata;
- Õismäe tiigi ääres lõi tahtlikult kannatanule näo piirkonda ja saadud löögist kukkus kannatanu peaga vastu asfaldi – vähendatud karistuseks mõisteti lühimenetluses 1 kuu vangistust katseajaga 3 aastat. Isik oli varem kriminaalkorras karistamata.

Eelnevast näitest selgub, et mõistetud karistus on suure erinevusega, kuid raske on hinnata otsuste motiive. On võimalik, et karistuse kõrgem määr on tingitud isiku varasemast vahistamisest. Samas on karistust kindlasti mõjutanud isiku varasem ja hilisem käitumine, kahetsus jm. Ka eri menetlusliigid võisid mõistetud karistusi mõjutada.

Ka Pärnu maakohtus on mõistetud pikaajalisi vangistusi, mis olid seotud vägivallaga, kuid esmapilgul näib vägivalla aste olevat erinev.

Näide

Pärnu maakohtus:

- elamu ees muruplatsil löi tema eest ärajooksmisel kukkunud ja maas lamavale kannatanule kahel korral jalaga pea piirkonda – mõistetud karistus kokkuleppemenetluses vangistus 1 aasta katseajaga 2 aastat;

- olles alkoholijoobes, paljude kohalviibijate juuresolekul peksis jalgade ja kätega ning ka kätte juhtunud tooliga alaealist kannatanut – mõistetud karistuse lühimenetluses (st 1/3 võrra vähendatud karistus) 1 aasta vangistust katseajaga 2 aastat.

Kehavigastuste tekitamise eest võidi karistada ka oluliselt madalama karistusega.

Näide

Tartu maakohtus:

- rikkus tahtlikult avalikku korda ja teiste isikute rahu ööklubi sisehoovis, lüües teiste isikute juuresolekul kannatanut ühel korral jalaga keha piirkonda ja kahel korral rusikaga näo piirkonda. Löökide tagajärjel kannatanu kukkus, seejärel löi süüdistatav teda veel korduvalt jalgade ja rusikatega näo ja keha piirkonda ning hüppas jalgadega korduvalt keha piirkonda. Peksmisega põhjustas kannatanule **vasaku põsekoopa tagumise seinu killunenud murru killu nihkega põskkoopasse, alalõualuu murru, alalõualuu vasaku haru põntjätke murru ja pehmete kudede turse paremal temporaalsel** – isikut karistati kokkuleppemenetluses vangistusega 3 kuud ning jäeti see tingimisi kohaldamata katseajaga 3 aastat. Süüdistatav oli varem kriminaalkorras karistamata;

- pargis rikkus raskelt rahu ja avalikku korda, mille käigus tungis kallale kannatanule, lüües teda jalaga näo ja keha piirkonda, tekitades ninaluu murru. Tartu maakohtus sai meesterahvas karistada 7-kuulise vangistusega tingimisi katseajaga 18 kuud.

Sarnaselt toodud näitega karistati Tartu maakohtu piirkonnas isikut kokkuleppemenetluses 3-kuulise vangistusega, millest vabastati tingimisi katseajaga 18 kuud – kuritegu oli aga väga erinev:

- rikkus rahu ja avalikku korda elumaja ees ja maja trepikojas sellega, et sõimas ebatsensuursete sõnadega isikut X, häirides oma sõimuga isiku Z rahu ja löi käega X-i pea piirkonda ning küünistas kannatanut näost.

Näidetes on palju raskemate kehavigastuste tekitamise eest mõistetud oluliselt madalama karistusmääraga karistus. Eelnimetatud näited on välja toodud näitamaks, kuidas mõistetud karistused võivad oluliselt erineda. Erisused ei ilmne vaid ühes maakohtu piirkonnas.

Järelikult ei ole võimalik maakohtute osas lõplikku järeldust teha, sest ka ühes kohtupiirkonnas võivad karistused mitu korda erineda. Põhjused võivad olla nii menetlejates, süüdistatavates, tekitatud kahjus, kahetsuses, süü heastamises jne.

Tulenevalt eeltoodust võib veel kord kinnitada, et vaid teo kirjelduse järgi vaadates mõistetakse eri maakohtutes ja maakohtute sees erinevaid karistusi.

Avaliku korra raske rikkumise ja kehalise väärkohtlemise piiritlemine

KarSi § 121 (kehaline väärkohtlemine) ja § 263 p 1 (s.o avaliku korra raske rikkumine, kui see on toime pandud vägivallaga) süütegude eristamine on suhteliselt keeruline. Nii võib näiteks algul kehalise väärkohtlemise järgi kvalifitseeritav tegu kasvada üle avaliku korra raskeks rikkumiseks vägivallaga, kui sellest saab rikutud mõne kõrvalise isiku rahu. Täpselt samuti ei pruugi avalikus kohas toime pandud tegu kvalifitseerida § 263 p 1 järgi, kui see on jätnud puutumata kõrvalise isiku rahu. Väga palju on võimalik tuua näiteid, kus kohtuotsuses olevast teokirjeldusest ei olegi võimalik aru saada, millise süüteoga on tegemist. Üldjuhul võib öelda, et ainuke erinevus, mille järgi kohtuotsustes olevast kirjeldusest vahet teha, on see, et § 263 p 1 puhul on toodud välja vaid karistusseadustikus olev süüteokirjeldus – rahu ja avaliku korra rikkumine, mille käigus tarvitati vägivalda.

Näiteks on kehaliseks väärkohtlemiseks kvalifitseeritud järgmised teod.

1. Tartu maakohtu otsus: viibis klubis X, kus löi kannatanule käega ühel korral näo piirkonda ja põlvega vastu nina.
2. Pärnu maakohtu otsus: alkoholijoobes isik tungis kaupluse juures isiklikul pinnal alanud tüli käigus kallale kannatanule, keda löi käega näkku. Kui kannatanu kukkus, peksis isik teda rusikatega näkku ja jalgadega kehasse.

3. Harju maakohtu otsus: kella 21.30 ajal maja juures haaras kannatanul juustest kinni ning lõi viimast ühel korral käega näo piirkonda. Seejärel õnnestus kannatanul ära joosta, kuid süüdistatav jooksis temale järgi ning jätkas kannatanu peksmist, lüües viimast ühel korral rusikaga pea piirkonda ning 5–6 korral jalaga keha piirkonda.

Avaliku korra raske rikkumisena, kui see on toime pandud vägivaldaga, on kvalifitseeritud järgnevad teod:

1. Tartu maakohtu otsus: maja ette pargitud politseiautos, s.o avalikus kohas, tiris juustest oma ema, seejärel sülitas näkku lastekaitsetöötajale.
2. Tartu maakohtu otsus: maja trepikojas, s.o avalikus kohas, olles alkoholijoobes, kasutas vägivalda kannatanu suhtes, haarates kannatanul küüntega näost kinni ja hammustades teda ninast ning seejärel sõrmest.
3. Harju maakohtu otsus: maja ees lõi süüdistatav rusikaga korduvalt kannatanut näkku.

Ülaltoodud näiteid, kuidas sarnaste tegude puhul võib teo kvalifitseerida erinevalt, on rohkem, kui välja toodud. Eeltoodud asjad võiks kvalifitseerida nii KarSi § 121 kui ka § 263 p 1 järgi.

Avalikuks kohaks loetakse selline koht, kuhu on ligipääs ka kolmandatele isikutele, kes pole õigusrikkujaga isiklikult seotud.²⁴ Samas avaliku korra rikkumine ei pea aga ilmtingimata ise avalik olema ehk õigusrikkumise juures ei pruugi viibida kolmandad isikud.²⁵

Seega võib KarSi § 121 ja § 263 p 1 järgi kvalifitseeritavate süütegude eristamine olla väga problemaatiline. Nii esineb ka juhuseid, kus süüdistusaktis on isiku tegu kvalifitseeritud ühe süüteo järgi, kohtus aga juba teise järgi.

Näide

1. Kuriteo asjaolud süüdistusaktis:

„Kella 21:00 paiku tuli kannatanu autoga koos töökaaslasega, kes tõi kannatanu tema elukoha, maja ette, kus väljunud autost pani kannatanu tühja pudeli maja juures põõsaste juurde. Sama maja teise korruse rõdul seisis meesterahvas, kelleks osutus süüdistatav, kes hakkas kannatanut solvama, nõudis, et kannatanu tõstaks maha pandud pudeli üles ja ütles, et kannatanu ootaks teda, et ta tuleb välja. Kannatanu ootas mõne minuti, kuid läks siis maja trepikotta sisse, kus löödi teda ootamatult paremalt küljepealt näkku. Kannatanu nägi, et teda peksab sama meesterahvas, kes oli olnud teise korruse rõdul. Süüdistatav jätkas kannatanu peksmist lüües teda korduvalt rusikaga näkku ja pähe ning peksmise käigus lükkas kannatanu majast välja tänavale ning jätkas seal peksmist lüües kannatanut ka jalaga, kui ta maha kukkus. Peale peksmist läks süüdistatav trepikotta tagasi. Kannatanu mingit vastupanu osutada ei suutnud. Peksmise tulemusena oli kannatanul välja löödud 2 esimest hammast ning tugevalt liikusid 5 esimest hammast, samuti diagnoositi 25.07.2004 Mustamäe haigla traumapunktis ninaluude murdu, peajaaju vapustust, pea põrutust ja näo põrutust.

2. Süüdistuse sisu süüdistusaktis:

Isikut süüdistatakse selles, et tema 24.07.2004 kella 21:00 paiku Tallinnas asuva maja trepikojas omavahelise tüli käigus lõi kannatanut korduvalt rusikaga näkku ja pähe, peksmise käigus lükkas kannatanu maja trepikojast välja maja ette tänavale, kus jätkas kannatanu peksmist rusikatega näkku ja lõi maha kukkunud kannatanut jalaga, millise tegevusega tekitas kannatanule füüsilist valu ja elule mitte ohtlikud tervisekahjustused – ninaluude murru, peajaaju vapustuse, pea ja näo põrutuse ning peksmise tulemusena löi välja 2 esimest hammast ja põhjustas üla- ja alalõuas esihammaste liikuvuse.

Sellise tegevusega pani süüdistatav toime tahtliku kuriteo, teise inimese tervise kahjustamise löömise ja peksmise teel, mis on kvalifitseeritav KarSi § 121 järgi.

3. Kohtuistung protokolli

Prokurör : „Esitam kohtule kirjalikult vormistatud teesid.

Süüdistatav on pannud toime tahtliku kuritegu, see on õigesti kvalifitseeritud KarSi § 121 järgi, kohtuliku uurimise käigus selgus, et tegemist on vägivaldse inimesega, teo pani ta toime avalikus kohas, oma käitumisega rikkus ta avalikku korda, seega rikkus avalikku korda ja rikkus teiste inimeste rahu. Süüdistatav leidis, et tema midagi valesti ei ole teinud, mille eest ta ennast kaitses, seda kohtuliku uurimise käigus ei leidnudki tuvastamist. Ta on varem kohtulikult karistamata, tal on perekond, rahalist karistust ei näe ette, kuna süüdistatav on tekitanud suure rahalise kahju kannatanule, rahalise karistuse mõistmine on koormaks tema enda perekonnale, seoses sellega leian, et see ei oleks mõistlik karistusviis talle, teda tuleb karistada vangistusega, mis jääks talle tingimuslikult kohaldamata ja allutada ta kriminaalhooldaja järelevalve alla.²⁶ Süüdi tunnistada süüdistatavat KarSi § 263 p 1 järgi karistada teda 10-kuulise vangistusega.“

Nii süüdistusaktis kui ka istungil on prokurör rääkinud § 121 järgi toime pandud teost, kuid oma viimases lauses palub isik süüdi tunnistada § 263 p 1 järgi.

²⁴ Riigikohtu otsus nr 3-1-1-102-03

²⁵ Riigikohtu otsus nr 3-1-1-134-96

²⁶ Harju MK isungi protokoll

Seega KarSi § 263 p 1 ja § 121 sisustamisel on väga suur osa kohtupraktikal. Siiski võib öelda, et I astme kohtupraktika nende kvalifikatsioonide eristamisel on kõikuv.

Oluline on kahe erineva kvalifikatsiooni puhul see, et maksimaalne vangistuse määr on kehalise väärkohtlemise puhul kolm aastat, kuid avaliku korra raske rikkumise puhul viis aastat. Seetõttu on vaja suurendada õigusselgust nende kvalifikatsioonide eristamisel. Ühtset praktikat aitaks kaasa tuua teema käsitlemine koolitustel.

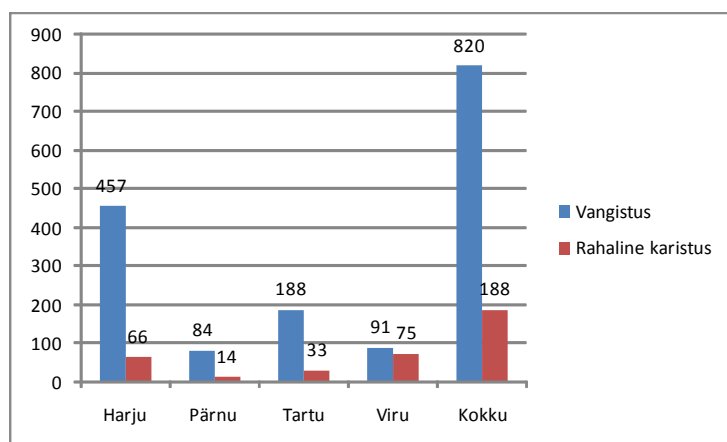
3. Varguse karistuspraktika

- Viru maakohtus mõisteti varguste eest suhteliselt kõige enam rahalisi karistusi, kuid rahalised karistused olid võrreldes ülejäänud maakohtutega oluliselt madalamad.
- Vangistus mõisteti 820 isikule. Keskmine lõplik vangistuse määr varguste eest oli 5 kuud: Pärnu maakohtus 5,8 kuud; Viru maakohtus 5,6 kuud; Harju maakohtus 5 kuud ning Tartu maakohtus 4,6 kuud.
- Kokkuleppe- ning lühimenetluses mõistetud lõplikud karistused olid vabadusekaotuslikes karistustes samaväärsed: kokkuleppemenetluses 5,4 kuud ning lühimenetluses 5,4 kuud (põhikaristus lühimenetluses oli keskmiselt 8,1 kuud). Seega on keskmise lõpliku karistuse järgi vangistus kokkuleppe- ning lühimenetluses samaväärne. Rahaliste karistuste puhul sama seos kinnitust ei leidnud – esiteks oli valim liialt väike ning teiseks sõltub lõplik summa ka isiku sissetulekutest.
- Keskmine lõplik rahaline karistus oli ca 5400 krooni. Kõikidest rahalistest karistustest ca 40% mõisteti Viru maakohtu poolt.
- Varem kriminaalkorras karistatud isikutele mõistetud keskmine vangistus oli ca 1,3 korda kõrgem kui varem karistamata isikutel.
- Maakohtuti jagunesid menetlusliigid erinevalt: Tartu ning Pärnu maakohtutes oli kõige enam asju lahendatud kokkuleppemenetluses (vastavalt 66% ja 86%), Harju maakohtus lahendati kõige rohkem asju lühimenetluses (58%). Viru maakohtus jagunesid menetlusliigid võrdsemalt – kõige enam lahendati asju kokkuleppemenetluses (36%)

Karistusliigid²⁷

KarSi § 199 lg 1 ja lg 2 järgi ulatub karistus rahalisest karistusest kuni 5-aastase vangistuseni. Varguses mõisteti eri menetlusliikides maakohtute poolt süüdi 1008 isikut KarSi § 199 eri lõigete ja punktide järgi. Maakohtute võrdluses mõisteti suurim arv karistusi Harju maakohtus (52%), järgnesid Tartu maakohus (22%), Viru maakohus (16%) ning Pärnu maakohus (10%).

Ca 81% karistustest moodustasid vangistused, ülejäänud karistused (ca 19%) olid rahalised. Maakohtuti jagunesid aga karistuse liigid erinevalt: Viru maakohtus oli rahalisi karistusi ja vangistusi peaaegu võrdselt, kolmes ülejäänus maakohtus oli rahaliste karistuste osakaal kõikidest asjadest 10–15%. Kuigi Pärnu maakohtus mõistetud karistuste arv oli väiksem kui Viru maakohtus ning Harju maakohtus oluliselt suurem, võib siiski järeldada, et Viru maakohtus on rahaliste karistuste ja vangistuste jagunemine märkimisväärselt erinev.

Joonis 14. Vangistuse ja rahaliste karistuste jagunemine maakohtutes

²⁷ Uuringus ei ole eristatud süüteokatseid lõpuleviidud kuritegudest.

Rahaline karistus

Kui kõikidest analüüsi valimis olevatest karistustest 16% moodustasid Viru maakohtu otsused, siis kõikidest Eestis mõistetud *rahalistest* karistustest (188) ligi 40% (75 karistus) mõisteti Viru maakohtus.

Keskmiseks lõplikuks rahaliseks karistuseks varguse puhul mõisteti kohtustatistika järgi 5400 krooni (Harju maakohtus 6700 krooni, Pärnu maakohtus 8200 krooni, Tartu maakohtus 6400 krooni ning Viru maakohtus 3200). Kuigi karistuseks määratud summad ei näita otseselt karistuse määrasid, on siiski selge, et Viru maakohtus mõistetud rahalised karistused on oluliselt madalamad kui teistes maakohtutes. Ometigi võib karistust oluliselt mõjutada päevamäär summa, mis teiste piirkondade süüdi mõistetud isikute puhul on võib-olla samuti oluliselt kõrgem.

Kuna lühimenetluses vähendatakse karistust $\frac{1}{3}$ võrra, siis maakohtutes, kus enam lühimenetlusi, on ka *põhikaristused* kõrgemad.

Kui Viru maakohtus mõistetud rahalistest karistustest suurem osa on mõistetud käskmenetluses, siis Harju maakohtus moodustavad suurema osakaalu lühimenetluses ning Tartu maakohtus kokkuleppemenetluses mõistetud karistused.

Tabel 1. Maakohtutes mõistetud rahaliste karistuste arv

	Üldmenetlus	Lühimenetlus	Kokkuleppemenetlus	Kiirmenetlus	Käskmenetlus	Kokku
Harju MK	0	41	11	0	14	66
Pärnu MK	0	4	9	0	1	14
Tartu MK	3	3	24	0	3	33
Viru MK	4	11	10	3	47	75
Kokku	7	59	54	3	65	188

Vangistus

Vangistusi mõisteti KarSi § 199 asjades 820.

Keskmiseks isikule mõistetud lõplikuks karistuseks²⁸ oli 5 kuud vangistust.²⁹ Kõige kõrgema lõpliku karistusemääraga karistused mõisteti Pärnu maakohtus (84 vangistust; keskmine vangistuse määr 5,8 kuud), järgnesid Viru maakohus (91 vangistust), Harju maakohus (457 vangistust) ning Tartu maakohus (188 vangistust).

Vangistustest ca 37% (n = 305) mõisteti realselt kandmisele.³⁰ Sarnaselt ülejäänud uuringus käsitletud kuritegudega, oli ka varguste puhul suur osa reaalse vangistuse saanud isikutest kohtuotsuse kuulutamise ajal vahi all ning paljudel juhtudel loeti karistus kantuks või oli karistus kanda veel kuni paar nädalat. Suurt osa karistatutest oli ka varem kriminaalkorras karistatud varavastaste kuritegude eest.

KarSi § 199 lg 1 järgi karistatud isikutele mõisteti reaalne vangistus viiel korral – neist ühel juhul karistati isikut 3-kuulise reaalse vangistusega, millest oli kohtuotsuse kuulutamise päeval kandmata veel 2 päeva. Isik oli varem kriminaalkorras karistamata ning mõisteti süüdi poest 1070-kroonise viina varguse katses. Isikule mõistetud karistust mõjutas tõenäoliselt see, et tegu oli juba 2005. aastast tagaotsitava isikuga – seega isik tabamisel vahistati ja kohtuotsus mõisteti ligi kolm kuud pärast vahistamise algust.

KarSi § 199 lg 2 p 4 (s.o korduv vargus) järgi mõisteti reaalne vangistus 178 isikule. Neist vähemalt 7 juhul³¹ mõisteti karistus isikule, kes oli varem kriminaalkorras karistamata.

Isikutest, keda süüdistati lühi- või kokkuleppemenetluses vaid poest varastamises (peamiselt kuriteokatsed) (n = 130), said reaalse vangistuse 72. Seega on vähemalt ligi neljandikku reaalse

²⁸ Keskmise arvutamisel on lühimenetluste puhul võetud arvesse karistus, mida on $\frac{1}{3}$ võrra lühendatud.

²⁹ Sh vangistusest tingimisi vabastamised ning asendamised üldkasuliku tööga.

³⁰ S.o vangistused, millest ei vabastatud osaliselt või täielikult tingimisi katseajaga.

³¹ Kõikide isikute osas ei ole varasem karistus teada.

vangistusega karistatud isikutest süüdistatud vaid poevargustes ja poevarguse katsetes. Neist pooltele mõisteti karistus vaid väheväärtusliku kauba vastu suunatud kuriteos või kuritegudes.

Samas tuleb tõdeda, et suur osa karistatutest said tõenäoliselt reaalse vangistuse seetõttu, et viibisid vahi all. Vahistamise peamiseks põhjuseks on aga kriminaalmenetlustest kõrvalehoidumine.

Samas mõisteti reaalne vangistus ka vahi all mitte viibinud isikutele.

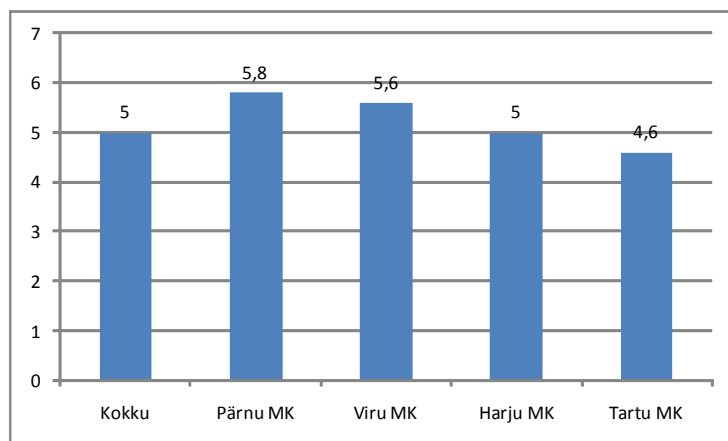
Näiteks mõisteti 4-kuuline vangistus isikule, kes oli pannud toime 4 poevarguse katset, seejuures oli varastatud kauba (vein ja õlu) väärtus kokku 148 krooni. Isikut oli varem kriminaalkorras karistatud ühel korral (varguse eest) – 2004. aastal tingimisi vangistusega. Lisaks oli isikut väärteokorras karistatud 10 korral alkoholiseaduse alusel ning ühel korral (2004. aastal) KarSi § 218 alusel väheväärtusliku asja vastu suunatud väärteos.

Kohus on otsust põhjendanud järgnevalt: X on varem kriminaalkorras karistatud isik. X on varem korduvalt väärteomenetluse korras karistatud. X ei ole teinud tema suhtes varem kohaldatud karistusõiguslikest mõjutusvahenditest vajalikke järeldusi, jätkates süstemaatiliselt kuritegude toimepanemist. Tsiviilhagi ei ole esitatud. Kuna X vaatamata varasemale kriminaalkaristusele on jätkanud varguste toimepanemist, on kohtul tekkinud põhjendatud kahtlustus, et vabaduses olles võib X jätkata kuritegude toimepanemist ning seetõttu on põhjendatud tema suhtes tõkendi – elukohast lahkumise keeld – muutmine tõkendiks vahistamine ning temale vangistusliku karistuse mõistmine.

Võrdlusena võib tuua näiteks isiku, kes mõisteti süüdi ning keda karistati 10-kuulise vangistusega KarSi § 199 lg 2 p-de 4 ja 8 järgi, millest vabastati tingimisi katseajaga. Isikut karistati selle eest, et tungis rõduukse kaudu majja ning varastas sealt tööriistu, mille väärtus oli üle 13 000 krooni. Kokkuleppemenetluses süüdi mõistetud isikut oli varem kriminaalkorras karistatud 13 korral (neist 12 juhul varavastane kuritegu ning ühel juhul omavoliline sissetung) – viimati 2005. aastal.

Kuigi teises näites toodud isik on saanud karistuse oluliselt kõrgemas määras, siis on reaalne vangistus selgelt rohkem isikuvabadust piirav.

On võimalik, et suurem osa vargustes realselt vangistust kandma mõistetud isikutest elatuvadki vargustest, kuid mitmes kohtuotsuses ei ole selgitatud, missugustel põhjustel on isikutele mõistetud reaalne vangistus ning välistatud muud võimalused (asendamine üldkasuliku tööga, tingimisi karistamine).

Joonis 15. Vangistuse lõplikud määrad (kuudes) maakohutes

Vangistustest üle poole mõisteti Harju maakohus, järgnesid Tartu maakohus (23%), Viru maakohus (11%) ning Pärnu maakohus (10%).

Varasem karistus ja karistuse liik

Varguse eest süüdi mõistetud isikutest saab ca 92% osas teha võrdlust karistuse ning varasema karistuse osas.³² Varem kriminaalkorras karistatud isikutest (n = 609) said rahalise karistuse

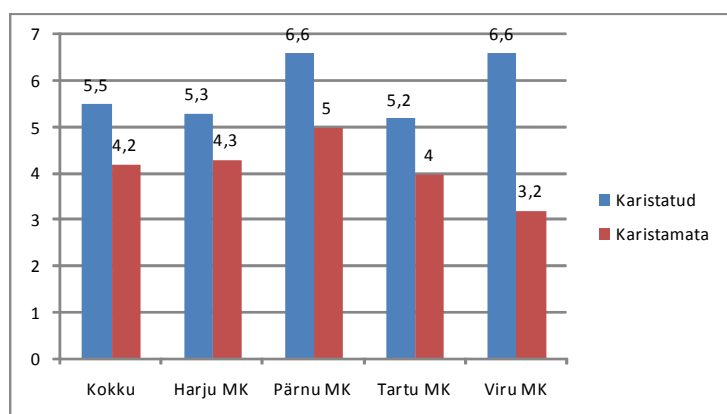
³² 18%-l juhtumitest oli varasem karistus KISis märkimata.

ca 15% ning ca 85% karistati vangistusega.³³ Varem kriminaalkorras karistamata isikutest (n = 321) 24% karistati rahalise karistusega ning 76% vangistusega.

Keskmiseks lõplikuks vangistuseks oli varem kriminaalkorras karistatud isikutel 5,5 kuud. Varem kriminaalkorras karistamata isikutel oli vangistuse määraks 4,2 kuud. Seega oli varem kriminaalkorras karistatud isikute karistus 1,3 korda kõrgem kui varem kriminaalkorras karistamata isikutel.

Nii Pärnu kui ka Viru maakohtutes on varem kriminaalkorras karistatud isikutele mõistetud vangistused kõrgemad kui ülejäänud kahes maakohtus.³⁴ Kõige suurem erinevus maakohtute lõikes oli Viru maakohtus, kus varem kriminaalkorras karistamata isikud said karistuseks kaks korda madalama vangistuse määra kui varem kriminaalkorras karistatud süüdimõistetud.

Tulemuste tõlgendamisel tuleb aga olla ettevaatlik, sest varasem kriminaalkorras karistus võib olla üks kvalifikatsiooni tunnuseid (nt korduv vargus), mis muudab ka karistuse minimaal- ning maksimaalmäära rangemaks.

Joonis 16. Vangistuse lõplikud määrad (kuudes) kriminaalkorras karistatud ja karistamata isikutel

Menetlusliigid

Võrreldes maakohtuid, erineb oluliselt kohtusse saadetud asjade menetlusliik. KarSi § 199 järgi mõistetud karistustest 41% mõisteti kokkuleppemenetluses, 37% lühimenetluses, 12% kiirmenetluses, 6% käskmenetluses ning 4% üldmenetluses.

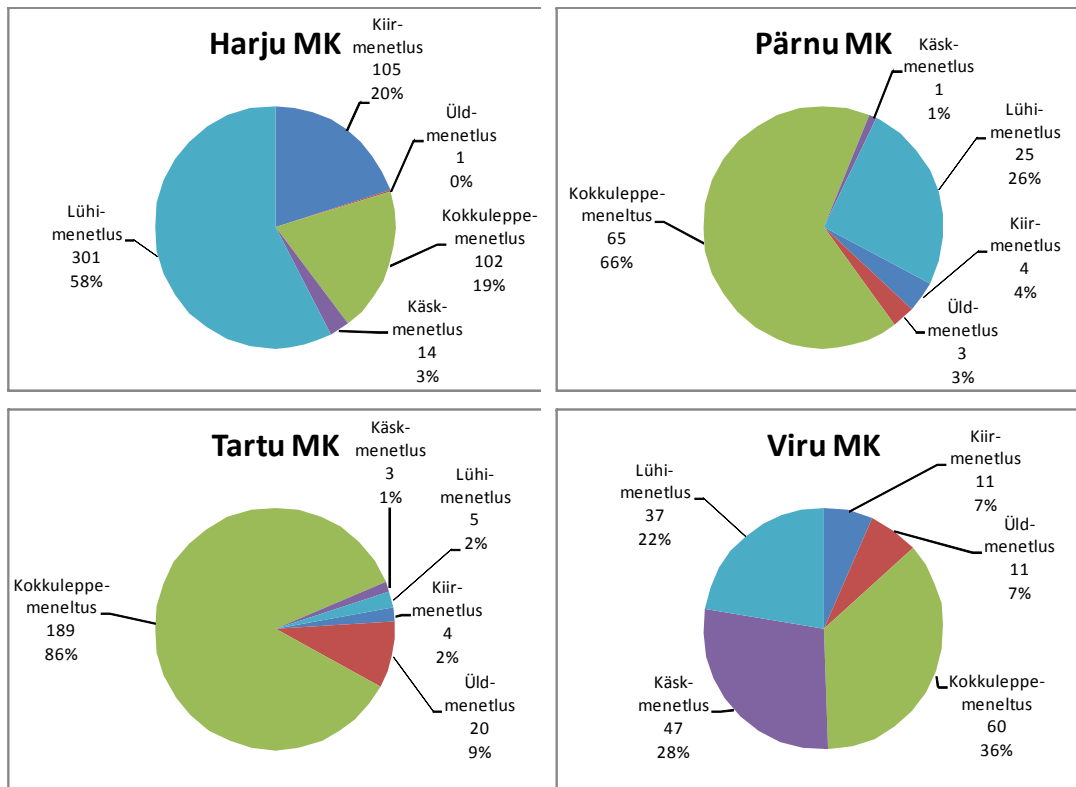
Harju maakohtus oli peamiseks menetlusliigiks lühimenetlus (58%), Tartus ning Pärnus kokkuleppemenetlus (vastavalt 86% ja 66%). Viru maakohtus jagunes menetlusliik võrreldes teiste maakohtutega ühtlasemalt: kõige enam lahendati asju siiski kokkuleppemenetluses (36%).

Nii Pärnu kui ka Tartu maakohtus on kokkuleppemenetluses mõistetud karistuste osa oluliselt suurem võrreldes teiste maakohtutega. Seevastu Harju maakohtus mõistetud karistustest üle poole on mõistetud lühimenetluses, mis küll vähendab lõpliku ärakandmisele kuuluva karistuse pikkust³⁵, kuid ei pruugi tegelikult mõjutada isikule mõistetud lõplikku karistust võrreldes kokkuleppemenetlusega. Kuigi kõikides maakohtutes kokku mõisteti käskmenetluses karistus 6%-l juhtudest, siis Viru maakohtus oli käskmenetluse osakaal kõikides varguse kvalifikatsiooniga asjades 28%.

³³ Kuna rahalise karistuse mõistmine KarSi § 199 lg 2 alusel osutus võimalikuks alates 2007. aasta märtsist, siis sisaldab arv ka neid isikuid.

³⁴ Samas tuleb arvestada, et võrreldud on lõplikke karistusi, st et lühimenetluse kohaldamisel on 1/3 karistusest maha arvestatud.

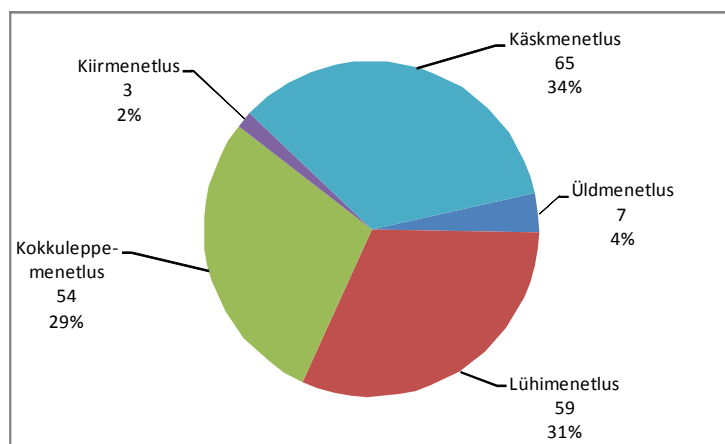
³⁵ Lühimenetluses vähendab kohus põhikaristust 1/3 võrra.

Joonis 17. Menetlusliigid KarSi § 199 asjades

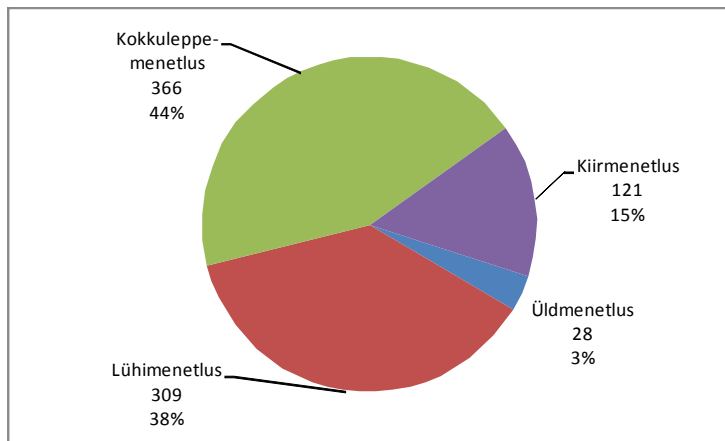
Karistus- ja menetlusliigi seos

Rahaline karistus mõisteti peamiselt kolmes menetlusliigis: lühimenetlus, kokkuleppemenetlus ning kaskmenetlus. Karistusi kiir- ning üldmenetluses mõisteti oluliselt vähem.

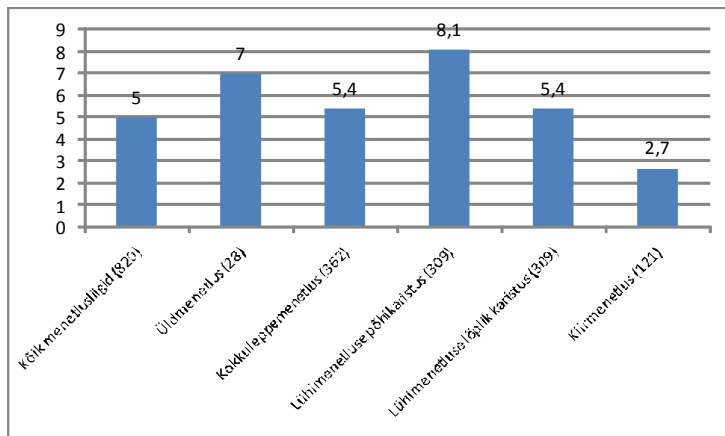
Joonis 18. Rahalised karistused menetlusliikides

Menetlusliik vangistuste puhul oli peamiselt lühi- või kokkuleppemenetlus – kokku 82%. 15%-l juhtudest mõisteti karistus kiir- ning üldmenetluse sätete järgi.

Joonis 19. Vangistused menetlusliigiti

Võrreldes vangistuse määra menetlusliikides, selgub, et üldmenetluses ja lühimenetluses on põhikaristused kõige kõrgema vangistuse määraga. Samas tuleb arvestada, et üldmenetluses on otsuseid väga vähe ning üldist keskmist mõjutab see seetõttu vähem. Lühimenetluses mõistetud põhikaristust aga vähendatakse $\frac{1}{3}$ võrra ning seetõttu on ka lõplik karistus kolmandiku võrra madalam. Kui võrrelda lühimenetluses mõistetud *vähendatud* karistusi (5,4 kuud) kokkuleppemenetluse karistustega (5,4 kuud), selgub, et kokkuleppemenetluses mõistetud karistused on samas suurusjärgus lühimenetluses mõistetud karistustega. Üldkokkuvõttes on seega nii kokkuleppemenetluse kui ka lühimenetluse puhul tegu isikule sarnaste tagajärgedega.

Joonis 20. Vangistuse lõplik määr (kuudes) menetlusliigiti

Harju maakohtus mõistetud vangistustest 260 mõisteti lühimenetluses ning 91 kokkuleppemenetluses. Kui arvestada seda, et lühimenetluses vähendatakse mõistetud karistusi kolmandiku võrra, on karistuseks Harju maakohtus olnud vangistus 5,1 kuud. Kokkuleppemenetluses mõistetud vangistuste keskmine oli 7,6 kuud. Kuna lühimenetluses mõistetud karistus on $\frac{1}{3}$ võrra vähendatud, siis enne vähendamist oli vangistuse keskmiseks määraks järelikult 7,6 kuud – seega on Harju maakohtus põhikaristused lühi- ning kokkuleppemenetluses mõistetud samaväärses vangistuse määras.

Varguse kvalifikatsioonid

Järgnevalt on lähemalt analüüsitud kolme varguse kvalifikatsiooni:

- KarSi § 199 lg 1;
- KarSi § 199 lg 2 p 4;
- KarSi § 199 lg 2 p-d 4 ja 8.

Kuna kõikide varguste üldistamine on sisutu, sest süüteod on väga erinevad, siis on püütud analüüsi kitsendada eelnimetatud kolme kvalifikatsiooni peale. Välja on toodud mitmed

kuriteod, mida on omavahel võrreldud, et näha sarnase süüteo eest mõistetavate karistuste erinevust/sarnasust.

3.1. KarSi § 199 lg 1

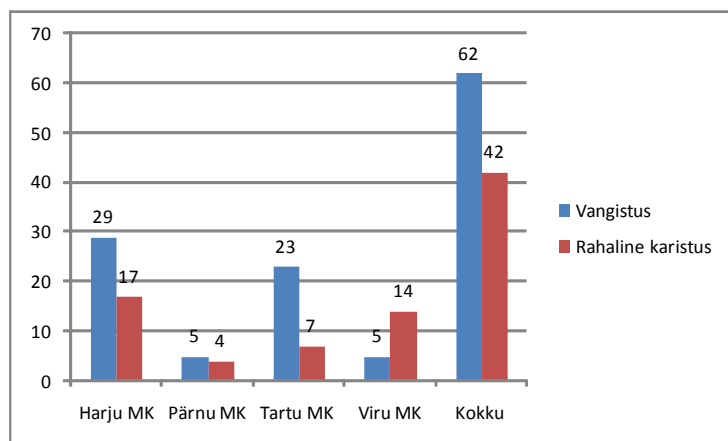
- KarSi § 199 lg 1 järgi mõistetud lõplikud karistused ulatusid 30 päevamäära suurusest rahalisest karistusest kuni 1-aastase vangistuseni.
- KarSi § 199 lg 1 alusel mõistetud karistustest (104) ca 60% olid vangistused.
- Mõistetud reaalsest vangistusest (3) kahel juhul oli mõistetud lõplik karistus lühimenetluses samas määras, milles isik oli viibinud eelvangistuses.
- Alati ei ole selge, kas isikule süüks pandud tegu on kvalifitseeritud õigesti.
- Samaväärse kuriteo eest mõistetud karistused võivad erineda mitu korda.
- Karistuse liik ja määr on ühel juhul muutunud ka samas kriminaalasjas: kohtuistungil loobus süüdistatav sõlmitud kokkuleppes ning hiljem sõlmiti uus kokkulepe – vangistuse asemel lepiti kokku rahalises karistuses.

Karistusliigid

KarSi § 199 lg 1 järgi karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.

KarSi § 199 lg 1 järgi süüdi mõistetud isikuid oli analüüsis käsitletud asjades kokku 104.

Kõikidest karistustest ligi pooled mõisteti Harju maakohus (46). Järgnesid Tartu maakohus (30 otsust), Viru maakohus (19) ning Pärnu maakohus (9).

Joonis 21. Vangistuse ja rahaliste karistuste jagunemine maakohtutes

Rahaline karistus

Rahalisi karistusi mõisteti 42 isikule. Kui kokkuvõttes oli rahaliste osakaal 40%, siis ühe maakohtu sees on suhteliselt kõige enam mõistetud rahalisi karistusi Viru maakohtus (19 otsusest 14). Samas ei ole KarSi § 199 lg 1 järgi võimalik täpsemaid järeldusi teha, sest Viru ning Pärnu maakohtus mõistetud karistuste arv on selleks liialt väike.

Vangistus

Karistustest 62 juhul mõisteti isikule vangistus. Keskmiseks vabadusekaotuslikuks lõplikuks karistuseks oli 2,6 kuud. Vangistustest 29 mõisteti Harju maakohtus, 23 Tartu maakohtus, 5 Viru maakohtus ning 4 Pärnu maakohtus. Vangistuste vähesuse tõttu Viru ning Pärnu maakohtus, ei ole võimalik välja tuua keskmisi karistusi nendes maakohtutes. Keskmine Harju maakohtu mõistetud vangistus eri menetlusliikides oli 2 kuud, Tartu maakohtus mõistetud karistus oli keskmiselt 2,8 kuud.

Menetlusliigid

KarSi § 199 lg 1 järgi mõistetud karistustest 39% (41) mõisteti kokkuleppemenetluses, 20% käskmenetluses, 26% (27) lühimenetluses, 3% (3) üldmenetluses, 12% (12) kiirmenetluses.

Seos karistuse ja teo vahel

KarSi § 199 lg 1 järgi kvalifitseeritud varguste puhul võis karistus erinevate tegude eest ulatuda rahalisest karistusest 30 päevamäära kuni 1-aastase vangistuseni.

Rahaliseks karistuseks määratud päevamäärad varguse(katse) eest ulatusid 30-st 300-ni.

Näide

Kolmel juhul (1 Viru ning 2 Tartu maakohtu otsust) mõisteti isikule kokkuleppemenetluses karistus 30 päevamäära ulatuses (T-särgi vargus; metsaraie; rahakoti ja sularaha vargus).

Oluliselt kõrgemas määras (mõistetud karistus 200–250 päevamäära) mõisteti karistus (1 otsus Tartu ning 2 Harju maakohtus) nt isikutele, kes olid varastatud pangakaardiga võtnud pangautomaadist raha; suures väärtuses tehnikat; laoplatsilt detaile.

Konkreetsed kuritegusid võrreldes võib öelda, et isikutele, kes varastatud pangakaardiga (mõnel juhul ka sularaha vargus) võtsid pangaarvelt raha, said eri kohtute poolt karistada 30–300 päevamäärase rahalise karistusega. Seejuures ulatus tekitatud kahju 1600 kroonist (karistus 250 päevamäära kokkuleppemenetluses) kuni 9500 kroonini (karistus 50 päevamäära).

Varastatud pangakaardiga raha väljavõtmise eest pangautomaadist karistati ka vangistusega. Kuigi tegude ning isiku tausta järgi otsuste võrdlemine on üldine ning ei suuda võtta arvesse kõiki detaile, on järgneva näite puhul püütud välja tuua sarnase kuriteo eest mõistetud karistused.

Näide

Seitsmel juhul karistati vangistusega võõra pangakaardiga (neist ühel korral oli tegu raha ülekandega internetis) raha väljavõtmise eest pangautomaadist (lisaks oli 5 juhtumit, mil isikut karistati rahalise karistusega).

A mõisteti Pärnu maakohtu poolt süüdi töötajate riietusruumi lukustamata kapist pangakaardi võtmise ning sellega pangakontolt 5000 krooni varguse eest.

B mõisteti Tartu maakohtu poolt süüdi teise isiku pangakaardiga 25 000 krooni väljavõtmises.

Mõlemad juhtumid on lahendatud kokkuleppemenetluses, kuid esimesel juhul mõisteti isikule karistuseks vangistus 1 aasta, mis jäeti 18-kuulise katseajaga tingimisi kohaldamata. Teisel juhtumil mõisteti isikule karistuseks 1 kuu vangistust, mis jäeti tingimisi kohaldamata 3-aastase katseajaga. Juhtumite puhul on sarnane see, et tegu on naistega, kahju oli mõlemal juhul heastamata ning mõlemal oli põhiharidus. Erinevalt B-st omas A töökohta. Samas oli erinevuseks ka see, et A oli varem karistatud varavastase kuriteo eest (kriminaalkoodeksi (KrK) § 140), mille eest mõisteti talle 2002. aastal tingimisi vangistus 1-aastase katseajaga. Kuna A mõisteti süüdi 5 aastat varem, siis vastavalt karistusregistri seadusele peaks olema karistus kustunud ning samuti seetõttu, et isikut ei süüdistatud KarSi § 199 lg 2 p 4 alusel, võib eeldada, et tegelikult oleks karistus pidanud kustunud olema.

Ülejäänud vangistused mõisteti 1–4kuulises vangistuse määras.³⁶

Näeme, et kahe sarnase süüteo eest on suurema kahju tekitanud isik saanud 12 korda madalama karistuse. Ühe põhjusena võib A karistus olla suurema vangistuse määraga seetõttu, et ta on varem kriminaalkorras karistatud, kuigi kvalifikatsiooni määramisel ei ole seda arvesse võetud – seega ei oleks pidanud ka varasem karistus karistuse mõistmisel rolli mängima.

Karistuse liiki ja määra võib mõjutada prokuröri, kaitsja ja süüdistatava vahel sõlmitud kokkulepe. Eeltoodud kahe otsuse põhjal ei saa teha üldisemaid järeldusi eri maakohutute karistuspraktika kohta, kuid näitab siiski, et sarnase teo eest ning sarnase kriminaalse minevikuga isikud võivad saada mitu korda erinevad karistused.

³⁶ Kõrgeim põhikaristus oli küll 6 kuud vangistust, kuid seda vähendati lühimenetluses 1/3 võrra.

Kui võrrelda karistusi ka muude tegude eest, mis valimis olid, siis kõige suurema karistuse määraga vangistuseks oligi nimetatud juhtum ning teiste otsuste puhul jäid lõplikud karistused vahemikku 1–6 kuud.

Lisaks erinevatele karistusmääradele võib ühe kohtuasja sees muutuda ka karistuse liik.

Näide

Tartu maakohtus mõisteti süüdi isik, kes tema autosse unustatud võõra pangakaardiga võttis pangaautomaadist raha (1600 krooni). Isikuga sõlmiti kokkulepe, mille kohaselt karistatakse teda vangistusega 3 kuud, mida ei pöörata tingimisi katseajaga täitmisele. Süüdistatav loobus kohtuistungil kokkuleppes ja ei tunnistanud end süüdi ning soovis asja arutamist üldmenetluses. Süüdistatav väitis, et raha võtmine kontolt oli seotud kannatanupoolse sooviga. Kohus saatis kokkuleppe prokuratuuri tagasi, kus sõlmiti uus kokkulepe isiku karistamiseks rahalise karistusega 250 päevamäär. Karistuse mõistmise päevaks oli isik viibinud eelvangistuses 15 päeva, mis rahalisest karistusest maha arvestati. Seega on prokurör kahel korral sõlminud kokkuleppe, kuid tegu on erinevate karistuse liikidega.

Seega selgub, et ka ühe kuriteo puhul võib prokurör sõlmida kaks täiesti erineva karistusliigiga kokkulepet – järelikult on ühe kohtu sees ja samas kuriteos võimalik väga erinev praktika.

Kohtuotsused erinevad suuresti ka ühe maakohtu piirkonna eri kohtumajades.

Näide

Tartu maakohtu kolme kohtumaja otsustega mõisteti kokkuleppemenetluses isikud süüdi järgnevalt:

- kohtualune püüdis salaja varastada metsamaterjali, raiudes 4 kuuske, 2 mändi, 1 kase, 2 haaba ja 8 hall-leppa, kogumaksumusega 2100 krooni, kuid kuritegu jäi tema tahtest olenemata lõpuni viimata, kuna varguse avastas OÜ metsnik ja sündmuskohale jäänud metsamaterjal tagastati omanikule. Isikut karistati 6-kuulise vangistusega, millest vabastati tingimisi katseajaga 18 kuud;
- kohtualune raius varguse eesmärgil metskonnas ebaseaduslikult 10 kaske ja 6 kuuske, millest võttis ebaseadusliku omastamise eesmärgil ära 1,77 tm kasepalki ja 0,38 tm kuusepalki koguväärtusega 2420.30 krooni. Kannatanu RMK on esitanud tsiviilhagi 1446.30 krooni nõudes. Isikut karistati vangistusega 1 kuu, millest vabastati 18-kuulise katseajaga;
- kohtualune raius ebaseaduslikult varguse eesmärgil 32 kuuske. Vargusega tekitas omanikule kahju 8668.10 krooni. Keskkonnale tekitatud kahju on 7055 krooni. Tekitatud kahju on hüvitatud. Isikut karistati rahalise karistusega 30 päevamäär summas 9030 krooni.

Nende näidete puhul on esimeses väikseim tekitatud kahju, kolmandal juhul suurim (hüvitatud) kahju. Kui esimene süüdimõistetu oli tegu pensionär, teisel juhul töötu, siis rahalise karistuse saanud isik töötas. Erines ka isikute haridustase (vastavalt keskeri, 8 klassi ja kõrgharidus). Võimalik, et peamine erinevus kolme süüdimõistetu vahel on aga see, et esimest oli kriminaalkorras karistatud kuus³⁷, teist kolm korda³⁸ ning kolmas isik oli varem kriminaalkorras karistamata. Seega võib karistuste erinevus olla tingitud ka isikute varasemast kriminaalkorras karistusest. Järelikult võib isik küll tekitada kokkuvõttes suurema kahju, kuid esmakordse rikkumise puhul saada väiksema karistuse võrreldes varem kriminaalkorras karistatud isikutega. Ka on võimalik, et rahaline karistus on tingitud sellest, et vaid see isik käis tööl.

Ei ole välistatud, et karistuse liiki ja määra võib oluliselt mõjutada ka isiku eelvangistuses viibitud aeg.

Näide

Kõik reaalse vangistusega lõppenud otsused (5) mõisteti Harju maakohtus.

- Ühel juhul loeti kohtusaalis karistus kantuks. Isikut karistati 3 kuu ja 10 päeva pikkuse vangistusega (lühimenetluses mõisteti 5 kuud vangistus, mida vähendati 1/3 võrra). Kuigi otsuses puudub süüdistuse sisu, on kohtueelse menetluse kokkuvõtte järgi pandud isikule süüks mobiili ning sularaha vargust kogusummas 1690 krooni.³⁹ Kuna isik oli karistuseks mõistetud aja viibinud juba eelvangistuses, vabastati ta kohtusaalis. Isiku varasemad karistused olid kustunud.

³⁷ Sh erinevad varavastased kuriteod alates 1965. aastast, viimased kaks süüdimõistmist 2001. aastal (jooles juhtimine) ning 2004. aastal (asja omavoliline kasutamine – karistati vangistusega 6 kuud, millest vabastati tingimisi 2-aastase katseajaga).

³⁸ Kaks varavastast (sh üks ebaseaduslik raie) ning viimati 2005. aastal üks tulirelva ja laskemoonaga seotud kuritegu (karistati rahalise karistusega, mis kohtuotsuse tegemise ajaks oli tasumata).

³⁹ Kohtueelse menetluse kokkuvõttes oli isikule pandud süüks ka ühte pisivargust poes, kuid kuna otsus tehti pärast pisivarguste dekriminaliseerimist, ei saanud see tegu olla süüdistuse sisuks. Kohtueelse menetluse kokkuvõtte koostati 2005. aastal.

- Ühel juhul mõisteti isikule 3-kuuline vangistus (4,5 kuud vangistust, mida lühendati $\frac{1}{3}$ võrra), millest oli kohtuotsuse tegemise päevaks kandmata 2 päeva. Isikule pandi süüks poest alkoholi varguse katset kogusummas 1070 krooni. Isik oli varem kriminaalkorras karistamata. Kohus on reaalse vangistuse mõistmist põhjendanud järgmiselt: X ei tööta, ta on invaliid ja sissetulekut, mis võimaldaks tasuda rahalist karistust, tal ei ole, samuti ei sobi ta oma tervisliku seisundi tõttu kriminaalhooldusele.

Nimetatud kolme otsuse puhul tekib küsimus, kas mõistetud karistuse määr on seotud eelvangistuse pikkusega, st kas isikutele mõistetud karistused oleksid olnud samas määras, kui nad ei oleks eelnevalt vahistatud.

Eelnenud näidete põhjal võib öelda, et sarnaste asjade puhul on mõistetud nii rahalisi karistusi kui ka vangistusi. Võrreldes erinevaid tegusid, võivad karistust mõjutada isikute eelvangistuses viibitud aeg, varasem karistus, tekitatud kahju vms.

Varguse kvalifitseerimine erinevate lõigete ja punktide järgi

Kuna KarSi § 199 lg 1 eeldab varguse esmakordset toimepanemist, ei saa selle järgi mõista karistust isikutele, kes on varem toime pannud varguse, röövimise või omastamise. Seega on varguse kvalifitseerimisel oluline selgitada, kas tegu on esmakordse vargusega või on tegu isikuga, kes on varem toime pannud varguse, röövimise või omastamise. Korduvus võib olla nii faktiline kui ka juriidiline, kus faktiline tähendab korduvust, mil isik on küll toime pannud vähemalt kaks süütegu, kuid mille eest teda ei ole süüdi mõistetud. Juriidilise retsidiivsuse all peetakse silmas seda, et isik on enne uue süüteo toimepanemist teise süüteo eest süüdi mõistetud.⁴⁰

Kuigi nii Harju, Viru kui ka Pärnu maakohtu otsuste hulgas oli otsuseid, mille puhul süüdistusaktis või kohtuotsuses oli märgitud ka isiku varasem karistus varavastaste kuritegude eest, olid karistused tõenäoliselt kustunud. Nimetatud andmete esitamine süüdistusaktis või kohtuotsuses on kaheldava väärtusega, sest see viitab isiku varasemale karistatusele. Seega oleks vaja täpsemalt kajastada kohtuotsuses ka eelnevate karistuste kehtivust.

Näide

1. Ühte karistatud isikut on varem karistatud väärteokorras varguse eest ja nii kohtueelse menetluse kokkuvõttes kui ka süüdistusaktis on uus vargus kvalifitseeritud KarSi § 199 lg 2 p 4 järgi. Samas on kohus mõistnud alaealise süüdistatava süüdi KarSi § 199 lg 1 järgi. On võimalik, et kohtuotsuses märgitud kvalifikatsioon alaealisele mõistetud karistust ei mõjutanud, kuid realselt mõisteti isikule karistus vale KarSi paragrahvi alusel.

2. KarSi § 199 lg 2 p 8 alusel karistatakse isikut siis, kui vargus on toime pandud sissetungimisega. 2007. aastal mõisteti isikule karistus teraviljakuivatist erinevate asjade varguse eest KarSi § 199 lg 1 alusel. Samas on süüdistuses välja toodud, et varguse käigus lõhkus süüdistatav kahe ukse lukud. Algselt ongi Riikliku kriminaalmenetlusregistri (KRMR) andmete järgi asi kvalifitseeritud KarSi § 199 lg 2 p 8 alusel. Ei kohtuotsusest ega süüdistusaktist selgu, mis põhjusel kvalifitseeriti kuritegu lõppkokkuvõttes KarSi § 199 lg 1 järgi.

3.2. Korduvalt toime pandud vargus (KarS § 199 lg 2 p 4)

- Viru maakohtus mõisteti suhteliselt kõige rohkem rahalisi karistusi.
- Kohtute mõistetud rahalistest karistustest vähemalt kolmandik mõisteti isikutele, kes panid kuriteo(katse) toime katseajal. Rahalise karistuse määramine võib olla seega tingitud sellest, et isik on kuriteo toime pannud katseajal.
- Rahaline karistus arvestati kantuks eelvangistuses viibitud ajaga kahel juhul, seejuures oli ühe isiku eelvangistuses viibitud aeg 100 päeva ning teisel juhul 227 päeva.
- Sarnaste süütegude eest mõisteti isikutele väga erinevaid karistusi. Erinevused karistustes ei ole tingitud mitte ainult kohtu tööpiirkondadest, vaid ka ühe maakohtu sees on karistused erinevad.

⁴⁰ J. Sootak, P. Pikamäe, 2002, lk 44.

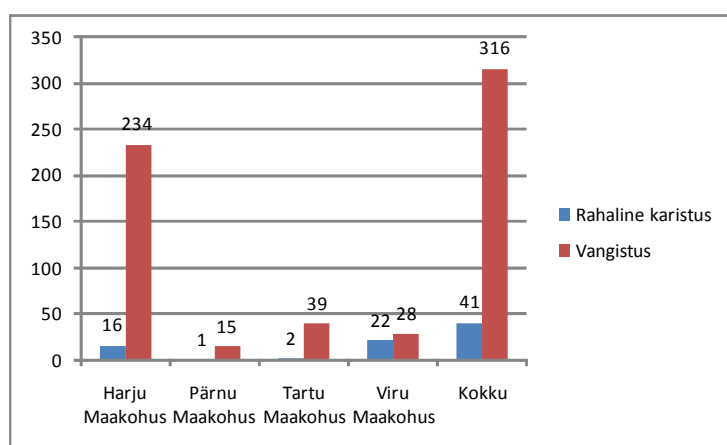
- Kõikidest mõistetud karistustest ca 12% olid rahalised, kuid Viru maakohtus mõistetud karistustest oli rahalisi karistusi 44%.
- Üle poole (41) kõikidest rahalistest karistustest mõisteti Viru maakohtus.

Karistusliigid

KarSi § 199 lg 2 p 4 järgi karistatakse isikut rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega.

KarSi § 199 lg 2 p 4 järgi 2007. aastal süüdimõistetud isikuid oli kokku 357. 70% karistustest (250) mõisteti Harju maakohtus, 14% Viru maakohtus (50), 12% Tartu maakohtus (41) ning 4% Pärnu maakohtus (16).

Kuigi kõigis neljas maakohtus olid mõistetud karistustest enamik vangistused, siis Viru maakohtus mõistetud karistustest ligi pooled olid rahalised. Kõikidest karistustest 70% mõisteti Harju maakohtus, mis võib oluliselt mõjutada erinevate maakohutute karistuspraktika võrdlust ning seetõttu on ka erinevate piirkondade kõrvutamise tinglik.

Joonis 22. Karistuse liigid erinevates maakohututes

Rahaline karistus

Kuna mõistetud rahalisi karistusi oli vaid 41 ning Tartu ja Pärnu maakohtus mõisteti neist vastavalt 1 ja 2, ei ole siin esitatud nende maakohutute võrdlust. Keskmiseks lõplikuks rahaliseks karistuseks oli keskmiselt 5600 krooni (41 karistust). Kui Harju maakohtus mõistetud karistuste (16) keskmiseks summaks kujunes 7300 krooni, siis Viru maakohtus mõistetud karistuste keskmine oli 3900 krooni. Seega on vaatamata rahaliste karistuste vähesusele võimalik järeldada, et mõistetud karistused on erinevates maakohututes väga erinevad.

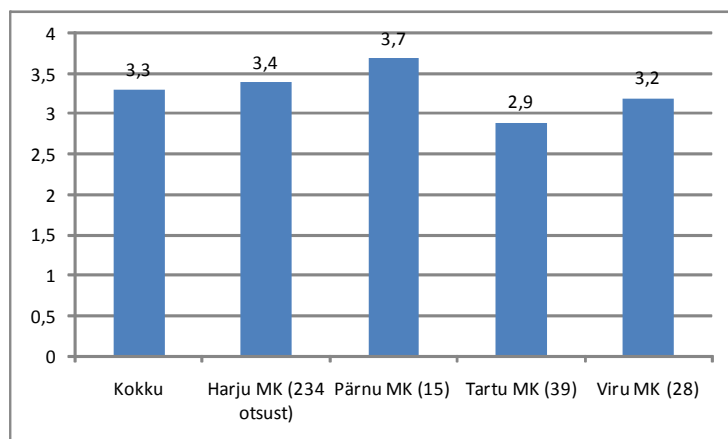
Lõplik rahaline karistus mõisteti 20 päevamäärast kuni 500 päevamäärani, seejuures karistati rahaliselt ka isikuid, keda varem on kriminaalkorras karistatud 6–8 korda. Enamikel juhtudel olid varasemad karistused muuhulgas seotud ka varavastaste kuritegudega.

Vangistus

KarSi § 199 lg p 4 alusel mõistetud vabadusekaotuslik lõplik karistus⁴¹ (n = 316) eri maakohututes oli keskmiselt 3,3 kuud. Samas oli enamik karistustest mõistetud Harju maakohtus ning väga üldistavaid järeldusi teha ei ole võimalik. Kuigi otsuseid Viru, Pärnu ning Tartu maakohtus oli vähe, vastavad Pärnu ning Tartu maakohtus määratud karistuste keskmised üldisele varguse eest mõistetud karistuste järjestusele, kus Pärnu maakohtu mõistetud vangistused on kõrgeimad ning Tartu maakohtu mõistetud karistused madalaimad. Kuigi statistiliselt on KarSi § 199 lg 2 p 4 järgi mõistetud karistused kõrgeima vangistuse määraga

⁴¹ Keskmise arvutamisel on lühimenetluste puhul võetud arvesse karistus, mida on 1/3 võrra lühendatud.

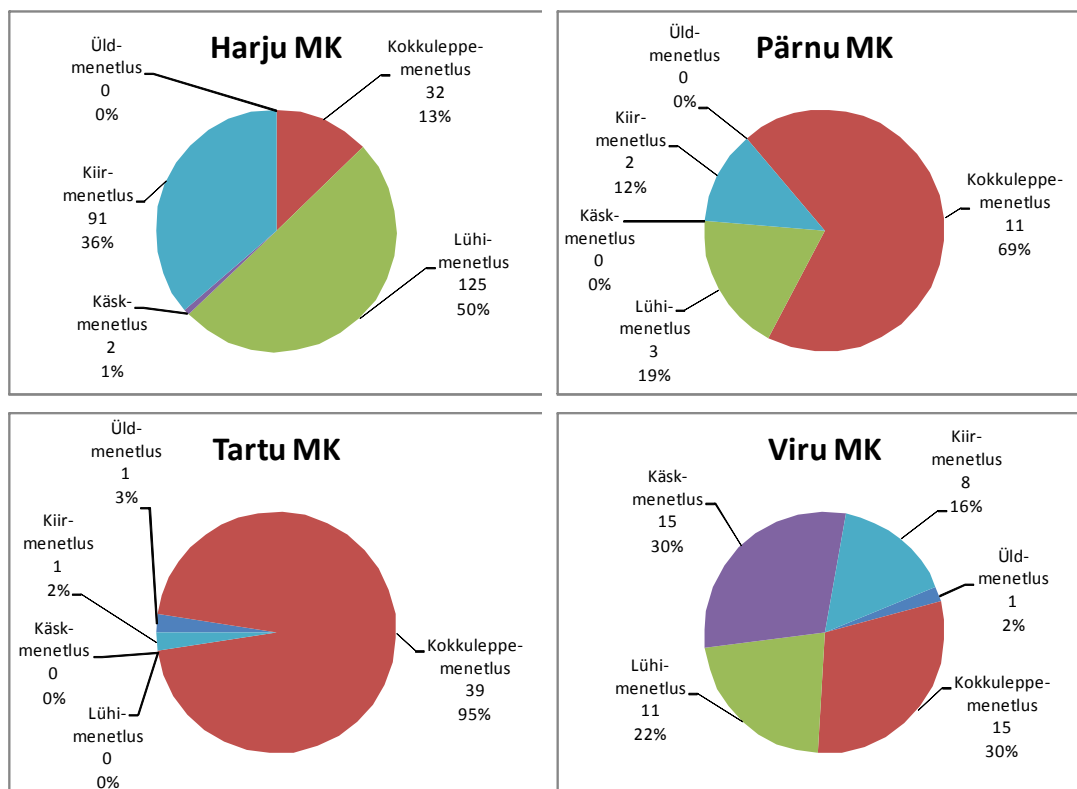
Pärnu maakohtus, on Pärnu maakohtu keskmine vangistuse pikkus kujunenud vaid 15 otsuse põhjal.

Joonis 23. Vangistuse lõplikud määrad (kuudes) KarSi § 199 lg 2 p 4 järgi

Menetlusliigid

Karistustest 39% mõisteti lühimenetluses (139 karistust), järgnesid kiirmenetlus (29%; 102), kokkuleppemenetlus (27%; 97) ning käskmenetlus (15%; 17). Üldmenetluses tehti 2 otsust. Kuigi otsuste arv on väike, saab taas välja tuua, et Harju maakohtus oli peamiseks menetlusliigiks lühimenetlus ning Tartu ja Pärnu maakohtutes kokkuleppemenetlus. Viru maakohtus jagunesid kokkuleppe-, lühi- ning käskmenetluses mõistetud karistused ühtlasemalt.

Joonis 24. Menetlusliigid KarSi § 199 lg 2 p 4 asjades

Võrdlus kuritegude järgi

Suur osa KarSi § 199 lg 2 p 4 järgi mõistetud karistustest olid mõistetud tegude eest, mis seisnesid varguses kaubandusettevõtetest⁴² (alkohol, kosmeetika, toit, riided jm), samuti esines palju pangakaartide, sularaha ja mobiiltelefonide vargusi. Lisaks mõisteti süüdi ka isikuid metsaraiete ning ruumist varguste eest jm. Kuigi 2007. aastal dekriminaliseeriti korduvad väheväärtusliku vara vastu toime pandud kuriteod, on analüüsis ka need otsused, mis tehti enne nimetatud muudatuse jõustumist. Lähemalt on toodud välja erinevad karistused poevargustes.

Rahalise karistuse mõistmise praktika KarSi § 199 lg 2 järgi kvalifitseeritavates kuritegudes on olnud lühiajaline – 15.03.2007 jõustus karistusseadustiku muudatus, mille kohaselt täiendati § 199 lõiget 2 ning sätestati ka rahalise karistuse võimalus (eelnevalt oli KarSi § 199 lg 2 järgi võimalik isikut karistada vaid vangistusega). Nimetatud muudatuse eelnõu seletuskirja kohaselt lisati rahalise karistuse võimalus seetõttu, et *vargus on levinuim kuriteoliik ja iga raskendavatel asjaoludel toimepandud varguse põhjused ja asjaolud on erinevad, mistõttu ainult vangistuse kohaldamine ei ole otstarbekas karistuspoliitiline lahendus. Arvesse tuleb võtta karistuse eesmärgid ja kindlasti on paljudel juhtudel sobiv kohaldada just rahalist karistust. Näiteks võib tuua olukorra, kus isik varastab kahel korral järjest 1500-kroonise eseme või varastatakse grupis 1500-kroonine ese – mõlema näite puhul oleks kehtiva õiguse kohaselt ainuvõimalikuks karistuseks vangistus.*⁴³ Seega on seadusandja näinud ette, et varguste puhul ei ole vangistuse rakendamine alati otstarbekas. Ilmselt ei ole ka rahalise karistuse mõistmine selle lühiajalisuse tõttu olnud väga levinud.

Isiku poolt katseajal toime pandud kuritegu on raskeim katseaja tingimuste rikkumine ja see välistab isiku teistkordse vangistusest vabastamise.⁴⁴ Küll aga annab KarSi § 74 lg 6 võimaluse eelmise karistuse täitmisele pööramata jätta juhul, kui isikule mõistetakse uue kuriteo eest rahaline karistus. Sellisel juhul määrab kohus uue kuriteo eest mõistetud rahalise karistuse täideviimise iseseisvalt. Rahalisi karistusi on mõistetud mitmele isikule, kes panid kuriteo toime katseajal.⁴⁵ Seejuures ei ole mitmete otsuste puhul toodud välja seda, et isik pani teo toime katseajal, kuid mis ilmneb menetluskirjandusest. Ka katseajal toimepandud uue kuriteo eest mõistetud rahalised karistused olid väga erinevas määras, ulatudes 30 päevamäära suuruselt rahalisest karistusest kuni 500 päevamäära suuruse karistuseni.

Näide

- Viru maakohus karistas isikut kokkuleppemenetluses rahalise karistusega 30 päevamäära summas 1500 krooni. Süüdimõistetu kaevas välja ja püüdis varastada 14 metallist aiaposti, kokku väärtusega 1500 krooni. Varasema kuriteo eest mõistetud kandmata karistus 11 kuud jäeti täitmisele pööramata.

- Harju maakohus mõistis süüdi isiku, kes võttis võõra vallasasja ebaseadusliku omastamise eesmärgil kannatanule kuuluva ja laual olnud mobiiltelefoni väärtusega 4500 krooni. Varguse avastamisel peitis süüdimõistetu mobiiltelefoni baaris oleva diivani padja alla, kust see kolmanda isiku poolt ära võeti ja kannatanule tagastati. Mobiiltelefonist oli välja võetud SIM-kaart ja uue SIM-kaardi eest maksis kannatanu 100 krooni. Isikut karistati rahalise karistusega 60 päevamäära (lühimenetluses mõisteti rahaline karistus 90 päevamäära, mida 1/3 võrra vähendati). Kohus põhjendas varasema karistuse täitmisele mittepööramist muu hulgas sellega, et isikul on legaalne sissetulek ning positiivne tagasiside kriminaalhooldajalt.

Karistust võib oluliselt mõjutada fakt, et isik on kuriteo toime pannud katseajal – seejuures võib karistus olla süüdistatavale isegi soodsam. Samas tuleb asuda seisukohale, et karistus mõistetakse eelvangistuses viibitud ajale vastavas määras just seetõttu, et isik on selle aja juba vahi all viibinud.

Näide

⁴² Neist enamik kuriteo katsed.

⁴³ <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=061590005&login=proof&password=&system=ems&server=ragne11>

⁴⁴ RK 3-1-1-12-05

⁴⁵ Kokkuleppe-, üld- ning lühimenetluses mõistetud rahalistest karistustest mõisteti katseajal toimepandud uue kuriteo(katse) eest rahaline karistus 14 korral (neist 9 Harju maakohus, 4 Viru maakohus ning 1 Pärnu maakohus).

Katseajal toimepandud süütegude eest karistatud isikutest 2 juhul määrati isikule rahaline karistus, mis arvati karistusaja hulka ning isik vabastati kohtusaalis. See tähendab seda, et isikule mõistetud rahaline karistus oli kogu ulatuses arvatud karistuse hulka seoses eelvangistusega. Mõlemad otsused tehti kokkuleppemenetluses Harju maakohtus. Ühel juhul mõisteti isikule rahaline karistus 500 päevamäär, kuid samas oli isik viibinud eelvangistuses 227 päeva, mis vastab 681 päevamäärale.

29.03.2007 sõlmisid Põhja ringkonnaprokuratuuri ringkonnaprokurör, süüdistatav ja tema kaitsja käesolevas kriminaalasjas kokkuleppe, mille kohaselt KarSi § 199 lg 2 p-de 4–25 lg-tes 1,2 ettenähtud kuriteo toimepanemise eest nõuab prokurör kohtus süüdistatavale rahaliseks karistuseks 25 000kr, s.o. 500 päevamäär. Vastavalt KarSi § 68 lg-le 1 arvata karistusaja hulka 227 päeva eelvangistust arvestusega, et ühele eelvangistuspäevale vastab rahalise karistuse kolm päevamäär ($3 \times 227 = 681$ päevamäär). Seega on karistus 29.03.2007 seisuga kantud.

Kokkuleppest tõuseb küsimus, kas juhul, kui isikule on mõistetud karistus madalamas määras kui eelvangistus, peaks olema süüdimõistetul võimalik ka riigilt hüvitist nõuda. Kuna isiku eelvangistuses viibitud aeg arvestati ümber rahaliseks karistuseks ning varasemat katseaega täitmisele ei pööratud, võib eeldada, et karistus oli isikule pigem soodsam. Isik vahistati seoses võimalike uute kuritegude toimepanemise ning võimaliku kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumisega. Kuigi isik väitis, et tal on töö, elukoht ning alaealine tütar, leidis kohus, et nende olemasolu ei takistanud teda kuritegu toime panemast. Kohtuasjale lisab segadust ka asjaolu, et isik sõlmis esmalt prokuröriga kokkuleppe tema karistamiseks 3-kuulise vangistusega ja liitkaristuse moodustamiseks eelmise kuriteo ärakandmata osaga – liitkaristuseks 4 aastat 11 kuud ja 1 päev vangistust (varasem karistus oli mõistetud KarSi § 118 järgi 2005. aastal, millest vabastati tingimisi katseajaga 3 aastat). Kokkuleppe saadeti kohtusse, kuid süüdistatav loobus sellest ning kokkuleppe saadeti tagasi prokuratuuri. 2006. aasta novembris saatis prokurör kohtusse süüdistusakti üldmenetluses. Kohus määras kohtuistungi ajaks märtsi lõpu 2007. aastal. Kohtuistungi ajaks olid aga süüdistatav ja prokurör jõudnud sõlmida uue kokkuleppe ning isikut karistati rahalise karistusega ning varasemat otsust täitmisele ei pööratud. Selleks annab võimaluse KarSi § 74 lg 6, mille kohaselt võib eelmise kuriteo eest mõistetud karistuse täitmisele pööramata juhul, kui katseajal sooritatud kuriteo eest karistatakse rahalise karistusega.

Kui prokurör ja süüdistatav jõudsid kokkuleppele rahalise karistuse määramises, tekib küsimus ka vahistamise põhjendusest – prokurör püüdis esmalt saavutada kokkuleppe vangistuse kohaldamises, kuid süüdistatav loobus sellest ning hiljem mõisteti rahaline karistus.

Seega, täpsemalt oleks vaja analüüsida seda, kas isikul peaks olema võimalus sellisel juhul taotleda riigilt hüvitist aluseta vangistuse eest analoogselt AVVKHSi (riigi poolt isikule alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamise seadus) § 1 lg 1 p-s 4 nimetatud juhtumiga: õigus hüvitisele tekib isikul, kes kandis vabaduskaotuslikku karistust üle temale määratud karistuse tähtaja.⁴⁶

Kokkuleppemenetluses mõistetud otsuste puhul on süüdistatav ning prokurör karistuse liigis ja määras kokku leppinud. Kui valimis olnud otsustest mitmel juhul prokurör taotleski karistuseks rahalist karistust, siis mitmel juhul on prokurör taotlenud ka vangistuse mõistmist isikutele, kes on uue kuriteo toime pannud katseajal – kohus ei ole seda taotlust alati arvestanud.

Eelnevast võib järeldada, et teatud juhtudel mõistetakse isikule rahaline karistus seetõttu, et mitte pöörata täitmisele vana kuriteo eest mõistetud karistust. Reaalselt peaks aga protsess olema vastupidine: juhul kui uue kuriteo eest mõistetakse rahaline karistus, siis kaalutakse, kas pöörata ka tingimisi karistus reaalseks vangistuseks.

Nii erinevates kui ka samade maakohtu tööpiirkondade lõikes võib saada rahalise karistuse väga erinevate kuritegude eest.

Näide

- Viru maakohtus karistati isikut kokkuleppemenetluses rahalise karistusega 200 päevamäär ulatuses (s.o 10 000 krooni). Süüdimõistetut oli viimati karistatud 2006. aasta septembris KarSi § 199 lg 2 p 7 järgi (s.o vargus, mis on toime pandud grupi poolt) 6-kuulise vangistusega, millest vabastati tingimisi katseajaga 18 kuud. Isik pani uue varguse toime (kokku 4 sama juriidilise isiku vastu suunatud

⁴⁶ Käesoleval hetkel on hüvitist võimalik taotleda ka õigeksmõistva kohtuotsuse puhul.

episoodi) 2006. aasta novembris, s.o katseajal. Kuriteod seisnesid metallkonstruktsioonide varguses energiaettevõttelt ning kohtuotsusega mõisteti välja ka tsiviilhagi summas 121 398 krooni. Isikut oli varem kriminaalkorras karistatud 3 korda.

- Harju maakohtus karistati isikut kokkuleppemenetluses rahalise karistusega 300 päevamäära (s.o 15 000 krooni). Isikule pandi süüks, et ta varastas lukustamata garaazist kaks ketasloikurit väärtuses 2600 krooni. Isikut oli varem karistatud varavastaste kuritegude eest (ühel korral vargus, teisel korral röövimine) – seejuures oli ka tema pannud toime kuriteo katseajal (isikule mõisteti 2004. aastal röövi eest vangistus 4 aastat, millest 2007. aasta mais tingimisi vabastati – ärakandmata osaks jäi 11 kuud ja 7 päeva). Uue kuriteo pani isik toime 2007. aasta augustis. Ka sel korral oli karistus kokkuleppemenetluses rahaline. Väga suur erinevus eelnevast juhtumist on aga see, et isik võeti kohtueelses menetluses vahi alla ning kohtuotsuse tegemise päevaks oli isik vahi all olnud 100 päeva, mis kokkuleppe järgi arvestati rahaliseks karistuseks 300 päevamäära ning loeti kantuks.

Vahistamismääruses seisab: *Käesolevas kriminaalasjas kahtlustatakse X-i teise astme kuriteo toimepanemises, teda on karistatud kuritegude ja väärtegude toimepanemise eest ning käesolevas kriminaalasjas menetlusesemeks oleva süüteo on ta toime pannud kohtu määratud katseajal. Taolistest isikuandmetest võib teha järelduse, et on küllaldane alus arvata, et vabaduses viibides võib X jätkata kuritegude toimepanemist, kusjuures takistuseks ei olnud ka teadmine, et katseajal toimepandud kuritegude eest mõistetavale karistusele liidetakse eelmise otsusega mõistetud ja ärakandmata karistus. Vabaduses viibides võib ka X võimaliku karmi karistuse vältimiseks asuda kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduma, minnes pakku eeluurimise ja kohtu eest. Samuti peab kohus vajalikuks märkida, et elukoha ja töökoha olemasolu ei takistanud X-i käitumast viisil, mis tingis tema kahtlustamise ja kinnipidamise teise astme kuriteo toimepanemises, siis võib järeldada, et nimetatud asjaolud ei saa olla isiku edaspidise õiguskuleka käitumise garantiiks vabaduses. Seetõttu leiab kohus, et on küllaldane alus X-i vahistamiseks.*

Seejuures oli prokurör vahistamise taotlusesse kirjutanud, et tema arvates ei ole süüdistatav isik, kes sobib jätkama talle määratud katseaga.

Mõlemad isikud töötavad, omavad elukohta, esimene isikutest on põhi- ning teine keskharidusega.

Kui võrrelda isikute poolt tekitatud kahju, on vahe ligi 50-kordne. Samas on väiksema kahju tekitanud isik saanud kõrgema määraga rahalise karistuse. Seega võib karistuse liik ja määr olla seotud ka eelvangistuses viibitud ajaga.

Eelnenud näidete puhul selgub, et rahaline karistus on mõistetud ka siis, kui isik on tegelikult kogu karistuse eelvangistuses ära kandnud. Tõenäoliselt on just seetõttu mõistetud isikule rahaline karistus, et vältida tingimisi mõistetud vangistuse täitmisele pööramist.

Sama kohtuniku poolt tehtud otsustes on samuti võimalik leida väga erinevaid karistusi, kusjuures erineda võivad nii karistuse liik kui ka määr.

Näide

Harju maakohtus mõisteti ühe kohtuniku poolt süüdi kaks erinevat isikut, kuid karistas neist ühte rahalise karistuse ning teist vangistusega.

- Esimese otsusega mõisteti lühimenetluses vähendatud karistuseks rahaline karistus 80 päevamäära summas 4000 krooni (seega oli vähendamata karistuseks 120 päevamäära). Isikut süüdistati kaupluslaost erinevate kaupade varguses kogusummas 5889.20 krooni (108 pakki kohvi, 140 šokolaadi, 6 plokki sigarette ja 2 pakki pesupulbrit). Isik möödus kassast kauba eest tasumata ning müüs selle turul maha. Isik kahetses tegu ning soovis kahju hüvitada. Isikut on varem karistatud viiel korral – neist viimati 2004. aastal KarSi § 391 lg 1 järgi (s.o salakaubavedu) vangistusega 5 kuud, millest vabastati tingimisi katseajaga 18 kuud.

Kohus põhjendas rahalise karistuse mõistmist järgnevalt: „Karistust kergendavaks asjaoluks on süü puhtsüdamlik kahetsus, karistust raskendavad asjaolud puuduvad. X on varem kriminaalkorras karistatud, milline asjaolu on kohtule iseloomustavaks asjaoluks, ta töötab ametlikult. X-ile karistuse mõistmisel tuleb arvestada eelkõige isiku süüd, karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid ning lähtudes õiguskorra kaitsmise huvidest ja samuti võimalust mõjutada X-i edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest, leiab kohus, et X-i on võimalik ja otstarbekas karistada rahalise karistusega. X-i kahetsus ja töökoha olemasolu annab kohtule aluse ning on piisav, lähtudes õiguskorra kaitsmise huvidest, süü suurusest, et talle karistuse mõistmisel kohaldada rahalist karistust.“

- Teises otsuses on karistus mõistetud kiirmenetluse sätete järgi lühimenetluses ning vähendatud karistuseks mõisteti vangistus 10 kuud (seega vähendamata karistus 1 aasta ja 3 kuud), millest vabastati tingimisi katseajaga 3 aastat. Isik mõisteti süüdi katses varastada poest 2 pudelit konjakit (koguväärtuses 1198 krooni), kuid vargus jäi lõpule viimata, sest turvatöötaja pidas ta kinni. Isikut oli varem karistatud kolmel korral (viimati varguse eest 2006. aastal) – oluline on märkida, et uue varguse pani ta toime veidi enam kui kuu aega pärast vanglast vabanemist.

Mõlemad isikud omasid töökohta. Erinevat karistust võivad küll mõjutada mitmed asjaolud, kuid antud juhul oli isikute varasem karistatus tõenäoliselt määravaks faktoriks⁴⁷ – teine isik oli kuriteo toime pannud vaid kuu aega pärast vanglast vabanemist. Järelikult on taas vaja välja tuua, et statistiliselt võib karistuse liik ja määr olla ühes maakohtus kõrgem ja teises madalam, kuid erinevaid kuritegusid ja kohtuotsuseid vaadates võib erinev karistuse liik ja määr olla tingitud eelnevatest karistusandmetest, töökohta olemasolust, elukoha olemasolust jne.

Kui isik on võetud vahi alla varem ning mõistetakse süüdi, siis on tema vangistusega karistamine tõenäolisem. Kuigi suur osa eelvangistuses viibinutest olid menetlusest kõrvale hoidunud (ei ilmunud kohtuistungile või menetlustoiminguks uurija juurde), näib mõni karistus olevat mõistetud vastavalt sellele, kui kaua on isik vahi all viibinud – seetõttu võib ka eelvangistus mõjutada karistuse pikkust.

Näide

1. X mõisteti süüdi kolmes pisivarguse katses (kõik kokku 378.80 krooni) ning ühes fototehnika varguses (17 296 krooni väärtuses) ning mõisteti lühimenetluses vangistus 9 kuud, mida vähendati $\frac{1}{3}$ võrra (s.o 6 kuud), mis määrati realselt kandmisele. Isikul jäi pärast kohtuotsuse kuulutamist karistust kanda 4 päeva.
2. Z mõisteti süüdi mobiiltelefoni varguses (1700 krooni) ning karistati kokkuleppemenetluses vangistusega 3 kuud ja 19 päeva, mis loeti kohtusaalis kantuks.
3. Y mõisteti süüdi poevarguse katses (kosmeetika summas 1757 krooni). Isik oli pannud toime ka ühe varguse väheväärtusliku asja vastu, kuid selles mõisteti ta õigeks. Isik oli varem korduvalt kriminaalkorras karistatud ning pani varguse toime vahetult pärast vanglast vabanemist. Kuna kohtuistung toimumise ajaks oli isik viibinud eelvangistuses 4 kuud ja 22 päeva, siis mõisteti talle lühimenetluses põhikaristuseks 7 kuud ja 3 päeva, mida vähendati $\frac{1}{3}$ võrra – lõplikuks kandmisele kuuluvaks karistuseks oligi 4 kuud ja 22 päeva, mis loeti kantuks.
4. M mõisteti süüdi sea seljafilee varguse katses toidupoeist (maksumusega 18.90). M oli varem karistatud kriminaalkorras kuuel korral (mitte ühelgi korral varavastaste kuritegude eest) ning väärteokorras 15 korral. M vahistati seoses sellega, et ta ei ilmunud määratud ajal kohtuistungile. Kohus määras talle karistuseks 3 kuud ja 3 päeva vangistust, mida vähendati seoses lühimenetluse kohaldamisega $\frac{1}{3}$ võrra ning lõplikuks karistuseks jäi 2 kuud ning 2 päeva, mis loeti kohtusaalis kantuks ning isik vabastati kohtusaalist.
5. V oli eelnevalt karistatud kriminaalkorras 11 korral (neist 9 juhul varavastaste kuritegude eest). Kohus karistas isikut vangistusega 3 kuud – seda vähendati $\frac{1}{3}$ võrra ning lõplikuks kandmisele kuuluvaks karistuseks jäi 2 kuud. Seejuures oli isik eelvangistuses viibinud 2 kuud ja 2 päeva ning karistus loeti kohtusaalis kantuks. Isik vahistati seoses sellega, et talle saadetud kohtukutsed jäid adressaadita – seejuures ei olnud isik juba 4 aastat elanud kohas, kuhu talle kohtukutsed saadeti. Erinevust eelnevast näitest on peamiselt selles, et antud juhul oli isikule pandud süüks poest 18 šampooni varguse katse (summa 585 krooni) – tõenäoliselt oli seega tegu sooviga šampoon hiljem maha müüa. Teine, kuid väga oluline erisus on isiku varasem kriminaalne karjäär, mis sisaldas endas mitut varavastast kuritegu.

Eelnenud näidete tõttu on edaspidi vaja selgitada, kuidas mõjutab isiku vahistamine karistuse liiki ning määra, st kui suurele osale isikutele mõistetakse karistus, mis loetakse (suures osas) kantuks eelvangistuses viibitud ajaga. Samuti on oluline selgitada, kui suurele osale vahistatud isikutele on mõistetud rahaline karistus ning mis oli sellisel juhul vahistamise põhjuseks.

Näide

Lühi- ning kokkuleppemenetlustes mõisteti karistus 134 juhul isikutele, kes panid toime poevarguse või selle katse ning karistati vangistusega 130 juhul. Keskmiseks lõplikuks vangistuse määraks oli 3,1 kuud.

Isikuid, kes mõisteti süüdi mitmes poevarguses ja vähemalt üks vargustest oli asja vastu, mille väärtus oli üle 1000 krooni, karistati keskmiselt lõpliku vangistusega 5,3 kuud.

1. Kõige pikem Harju maakohtu mõistetud karistus oli lühimenetluses – 20 kuud vangistust⁴⁸ (põhikaristus enne karistuse vähendamist 30 kuud), millest 8 kuud mõisteti reaalset vangistust ning 12 kuud mõisteti tingimisi katseajaga. Isik mõisteti süüdi 4 kuriteokatse eest, millest 2 juhul oli tegu süüteoga väheväärtusliku asja vastu. Isikut oli varem kriminaalkorras karistatud 11 korral. Varastatava kauba väärtus neljas kuriteos oli kokku 4146 krooni. Kohus põhjendas vangistuse mõistmist järgnevalt:

„Kohus ei pea võimalikuks kogu vangistuse täitmisele pööramisest X-i vabastada, sest ta on varem 11 korda kohtulikult kriminaalkorras karistatud ja nüüd oli kohtu all nelja järjestikuse varguse katse eest.“

⁴⁷ Kohtuotsuses karistuse mõistmise põhjendus puudub.

⁴⁸ Isik esitas apellatsiooni ning mõisteti seoses pisivarguste dekriminaliseerimisega kahes pisivarguse episoodis õigeks ning karistuseks mõisteti 8 kuud vangistust, mille isik oli selleks ajaks ära kandnud.

Isik oli eelvangistuses viibinud juba 7 kuud ja 11 päeva.

2. Kõige lühem vangistus oli aga Harju maakohtu mõistetud kokkuleppemenetluses – 1,5 kuud vangistust. Isik oli varem kriminaalkorras karistamata ning mõisteti süüdi neljas kuriteokatses, millest kolm olid suunatud väheväärtusliku asja vastu (asjade väärtus kokku 3407,3 krooni)

Eelnevast selgub, et esiteks erinevas menetluses ning teiseks erineva varasema kriminaalkorras karistusega isikud on saanud maakohtu poolt karistused, mis erinevad 13 korda.

Isikuid, kes mõisteti süüdi poevargustes, kuid kelle kuriteod olid suunatud väheväärtusliku vara vastu, karistati lühi- ja kokkuleppemenetluses 62 korral ning keskmiseks lõplikuks vangistuseks kujunes u 2 kuud.

1. Kõrgeima vangistuse määraga karistati Harju maakohtus kokkuleppemenetluses isikut, kellele pandi süüks 3 kreemi varguse katset kogusummas 75 krooni. Isikut karistati 6-kuulise vangistusega, millest vabastati tingimisi katseajaga 2 aastat. Isikut oli varem kriminaalkorras karistatud 4 korda. Isik töötas.

2. Madalaim vangistus mõisteti isikule Viru maakohtus: lühimenetluses $\frac{1}{3}$ võrra vähendatud karistuseks 20 päeva vangistust, millest vabastati tingimisi katseajaga. Isik pani toime varguse katse, st püüdis poest varastada kanašnitlit väärtusega 10.45 krooni. Isik oli varem karistatud, kuid täpsemad andmed puudusid. Isik ei töötanud.

Seega on ka pisivarguste toimepanemise eest mõistetud karistused väga erinevad.

Lisaks eeltoodud erisustele saab ka KarSi § 199 lg p 4 järgi mõistetud karistuste puhul tuua välja erisuse, mil Viru maakohtus on mõistetud mitmel juhul karistused karistusliigi alammääras, kuid vähendatud seda $\frac{1}{3}$ võrra (vastavalt rahalise karistuseni 20 päevamäära ulatuses ning vangistuse määrani 20 päeva).

3.3. Korduv vargus, kui see on pandud toime sissetungimisega (KarS § 199 lg 2 p-d 4, 8)

- Rahaliste karistuste mõistmisel on Viru maakohus mõistnud 2 korral karistuse minimaalmääras, mida on vähendanud $\frac{1}{3}$ võrra – seega alla seaduses sätestatud alammäära.
- Harju maakohtus tehtud otsustest on rahalistest karistustest ühel korral mõistetud lühimenetluses rahaline põhikaristus 540 päevamäära – seega kõrgemas määras, kui seadus seda lubab.
- Pikaajalised vangistused põhikaristusena on üldjuhul mõistetud isikutele, kes on toime pannud rohkem kui 2 vargust sissetungimisega, samas on väga erinevate süütegude eest mõistetud samaväärseid karistusi.

Karistusliigid

KarSi § 199 lg 2 p 4 eest karistatakse isikut, kui vargus on toime pandud isiku poolt, kes on varem pannud toime varguse, röövimise või omastamise. KarSi § 199 lg 2 p 8 alusel karistatakse isikut varguse eest, kui see on toime pandud sissetungimisega. Selles peatükis on käsitletud varguste eest mõistetud karistusi isikutele, kes on varem toime pannud varguse, röövimise või omastamise ning vargus on toime pandud sissetungimisega. Nimetatud kuriteo eest karistatakse isikut rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega.

Otsuseid, milles mõisteti isik süüdi KarSi § 199 lõike 2 punktide 4 ja 8 alusel, oli valimis kokku 107. Karistustest 50% (54) mõisteti Harju maakohtus, 10% Pärnu maakohtus (11), 18% (19) Tartu maakohtus ning 22% (23) Viru maakohtus.

Rahaline karistus

Kõikidest otsustest 13 juhul mõisteti isikule rahaline karistus. Rahalistest karistustest 8 juhul oli karistus mõistetud Viru maakohtus (Harju maakohtus 3 ning Pärnu ja Tartu maakohtutes 1 rahaline karistus). Kõik rahalise karistuse saanud isikud olid varem kriminaalkorras karistatud ning ka KarSi § 199 lg 2 p-de 4, 8 alusel rahalise karistuse saanud isikutest mõni oli kuriteo toime pannud katseajal. Kuna mõistetud rahalisi karistusi on vähe, siis ei tooda siin välja ka keskmisi karistuse määrasid – lõplikud karistused ulatusid 1000 kroonist (30 päevamäära Viru

maakohtus, mida oli vähendatud $\frac{1}{3}$ võrra lühimenetluses) kuni 18 000 kroonini (540 päevamäär Harju maakohtus, mida vähendati $\frac{1}{3}$ võrra lühimenetluses).

Vangistus

Vangistus mõisteti 94 isikule. Keskmine lõplik vangistuse pikkus oli 7,2 kuud. Harju maakohtus mõistetud keskmine karistuse määr oli 6,9 kuud (51 karistatud isikut), Pärnu maakohtus 7,1 kuud (10 isikut), Tartu maakohtus 7,2 kuud (18 isikut) ning Viru maakohtus 8,2 kuud (15 isikut) – toodud keskmisi mõjutab ilmselt juhtumite väike arv.

Menetlusliigid

Sissetungimisega korduva varguse eest mõistetud karistustest 48% (52 isikut) said karistuse lühimenetluses, 37% kokkuleppemenetluses (40 isikut). Kask-, kiir- ning üldmenetluse otsused moodustasid kokku 15% (kõikide puhul otsuseid 5).

Nii nagu rahaliste karistuste mõistmisel KarSi § 199 lg 2 p 4 järgi, on ka KarSi § 199 lg 2 p-de 4 ja 8 alusel tehtud otsustes peamised probleemid seotud karistuse määraga. Küsimused tekivad eelkõige lühimenetluses mõistetud karistustes: Viru maakohtus mõisteti kahel korral isikule karistuseks rahaline karistus 30 päevamäär, mida vähendati $\frac{1}{3}$ võrra, mõistes lõplikuks karistuseks 20 päeva vangistust. Seega on lõplik karistus mõistetud madalamas määras kui rahalise karistuse alammäär. Ka Harju maakohtus mõisteti ühele isikule põhikaristusena rahaline karistus 30 päevamäär, kuid kohus jättis karistuse KrMSi § 238 lg 2 alusel lühendamata, põhjendades, et kuna karistus on määratud minimaalmääras, siis puudub alus selle vähendamiseks KrMSi § 238 alusel.

Seega on lühimenetluse rakendamine asjades, milles karistatakse isikut minimaalmääras, erinev ning toob isikutele kaasa erinevad tagajärjed.

Seos karistuse ja teo vahel

Isikutele mõistetud lõplikud karistused ulatusid 20 päevamäär suurusest rahalisest karistusest (lühimenetluses $\frac{1}{3}$ võrra vähendatud karistus) kuni 2 aasta ja 8 kuu pikkuse vangistuseni.

Rahalistest karistustest (13) korduva varguse eest, mis on toime pandud sissetungimisega, mõisteti 8 Viru maakohtus. Kõikide rahaliste karistuste järgi karistati kõige madalama karistusemääraga isikuid Viru maakohtus (2 juhul lühimenetluses vähendatud karistus 20 päevamäär summas 1000 krooni) ning kõrgeima määraga Harju maakohtus (lühimenetluses vähendatud põhikaristus 360 päevamäär summas 18 000 krooni).

Näide

- Viru maakohus karistas isikut lühimenetluses vähendatud karistusega 20 päevamäär summas 1000 krooni (lühimenetluses mõistetud põhikaristus oli 30 päevamäär summas 1500 krooni). Isikule pandi süüks akna lõhkumisega aianduskooperatiivis majja sisenemist ning vasest piltide, termose, muusikakeskuse ja pleedi varastamist – vargusega tekitatud kahju oli 1900 krooni, millele lisandus lõhkumisega tekitatud kahju 600 krooni. Kannatanule on tagastatud puruks rebitud juhtmetega muusikakeskus ning lõhki rebitud pleed. Isikut on varem kriminaalkorras karistatud ühel korral (2006. aastal varguse eest KarSi § 199 lg 2 p-de 4,7,8 järgi 6-kuulise vangistusega, millest vabastati tingimisi 3-aastase katseajaga), seejuures pani isik uue kuriteo toime 3 kuud pärast eelmist kohtuotsust. Seega pani isik kuriteo toime katseajal. Süüdimõistetu ei töötanud.

- Viru maakohus karistas isikut lühimenetluses vähendatud karistusega 20 päevamäär summas 1000 krooni (lühimenetluses mõistetud põhikaristus oli 30 päevamäär summas 1500 krooni). Isik tunnistati süüdi selles, et vaba juurdepääsu teel varastas korterist muusikakeskuse, mobiiltelefoni ning 2 nuga koguväärtuses 5413 krooni, mille osas on kannatanu esitanud ka tsiviilhagi. Isikut on varem kriminaalkorras karistatud kahel korral (viimati 2003. aastal KrK § 140 lg 2 p 3 ja KarSi § 65 lg 1 järgi vangistusega 3 aastat). Isik käis kohtuotsuse andmetel tööl.

- Harju maakohus karistas isikut lühimenetluses vähendatud karistusega 360 päevamäär summas 18 000 krooni (lühimenetluses mõistetud põhikaristus oli 540 päevamäär summas 27 000 krooni). Isik mõisteti süüdi kolmes kuriteoepisoodis (2002. aastal murdis sisse sööklasse ning varastas 2 arvutit ja 2 arvutikomplekti – kahju 48 354 krooni; 2005. aastal murdis sisse kontorisse ning varastas 3 arvutit ja ühe monitori – kahju kokku 30 000 krooni; 2005. aastal murdis akna avamise teel sisse kontorisse ning varastas 2 sülearvutit, 1 pihuarvutit ja mälupulga – kahju 75 522 krooni). Kui esimeses

episoodis mõisteti isikule karistuseks vangistus 6 kuud (põhikaristus lühimenetluses 9 kuud), siis mõlema 2005. aastal toimepandud kuriteo eest mõisteti isikule lühimenetluses põhikaristuseks 540 päevamäärast suure karistuse summas 27 000 krooni, mida vähendati lühimenetluse kohaldamise tõttu 1/3 võrra – kandmisele mõistetud karistus oli seega 360 päevamäärast summas 18 000 krooni. Isikut on varem kriminaalkorras karistatud ühel korral ja tal oli töökoht. Kuna 2005. aasta episoodid olid toime pandud katseajal, taotles prokurör kohtus nende eest 1 aasta pikkust vangistust (mida vähendada 1/3 võrra) ning liita sellele varasem kandmata karistus ja mõista lõplikult ärakantavaks karistuseks 3 aastat ja 2 kuud vangistust.

- Harju maakohus mõisteti lühimenetluses rahaline karistus 30 päevamäärast ulatuses isikule, kes püüdis varastada pesunöörile kuivama jäetud riideid. Karistus mõisteti küll lühimenetluses, kuid jäeti lühimenetluse sätete järgi vähendamata. Kohus põhjendas seda järgmiselt: „Kuna karistus on määratud minimaalmääras, puudub alus KrMSi § 238 lg 2 kohaselt selle vähendamiseks.“

Kui esimesel kahel juhul on karistust vähendatud alla KarSi § 44 lg-s 1 sätestatud rahalise karistuse alammäärast, siis kolmandal juhul on enne karistuse vähendamist lühimenetluses mõistetud karistus KarSi § 44 lg-s 1 sätestatud ülemmäärast kõrgem. Antud juhul on aga tegu olulise karistusõiguse normi rikkumisega, sest isikule on mõistetud karistus kõrgemas määras, kui karistusseadustik võimaldab. Kuigi karistust vähendati 1/3 võrra ning isikule realselt mõistetud karistus mahub karistusemäära piiridesse, ei tohi ka põhikaristus lühimenetluses olla kõrgemas määras, kui seda karistusliigi määr ette näeb. Nimetatud juhtum on kahetsusväärne näide sellest, kui isikut karistatakse teadlikult raskema karistusega, et seda siis hiljem soovitud karistuseni vähendada. Selline praktika on ilmselgelt vastuolus lühimenetluse eesmärkidega, kuna süüdistatava „võit“, mille ta saab täiemahulise võistlevast kohtumenetlusest loobumise eest, on üksnes illusoorne.

Neljanda näite puhul on aga karistus erinevalt Viru maakohu otsustest jäetud vähendamata. Nimetatud otsustest tuleb selgelt välja, et erinevad kohtunikud on lühimenetluse sätteid mõistnud erinevalt.

Vangistused, mille pikkus oli vähemalt üks aasta või enam, mõisteti eranditult isikutele, kes olid toime pannud vähemalt 2 kuritegu; valimis olnud otsustest ühel korral oli isik süüdistusakti kohaselt pannud toime 26 kuritegu.

Näide

Tartu maakohus karistas isikut lühimenetluses vähendatud karistusega 2 aastat ja 8 kuud (põhikaristus enne 1/3 võrra vähendamist 4 aastat). Teguts oli isikuga, kes anti kohtu alla 26 kuriteo eest – tsiviilhagisid mõisteti välja summas 87 758 krooni. Tegemist oli mittetöötava kõrgharidusega isikuga, kes küll tunnistas kuritegude toimepanemist, kuid ei kahetsenud. Kohtualune oli varem kuritegude eest süüdi mõistetud 17 korral. Prokurör taotleski isikule kohtu poolt mõistetud karistust, öeldes, et isikule võiks määrata ka maksimaalse karistuse (s.o 5 aastat), kuid taotles siiski 4-aastast vangistust seoses sellega, et isik oma süüd tunnistas. Kuigi isik oli pannud toime väga palju kuritegusid, oli 26 episoodist 4 toime pandud väheväärtusliku vara vastu KarSi § 218 järgi. Kohus mõistis isikud nendes tegudes siiski süüdi, põhjendades seda järgnevalt:

KarSi § 266 nägi nende kuritegude toimepanemise ajal ja ka käesoleval ajal ette vastutuse valdaja tahte vastaselt võõrasse hoonesse, ruumi, sõidukisse või piirdega alale ebaseadusliku tungimise eest. Kõik eelnimetatud neli kuritegu on A pannud toime sissetungimisega – M. tallu sisenen ta lukustamata ukse kaudu, M. tallu akna kaudu aknaraamide lõhkumise teel, A. ja V. tallu akna kaudu aknaklaaside lõhkumise teel. Sisenemine oli omanike tahte vastane, st ebaseaduslik. Seega oleks need teod käesoleval ajal karistatavad kuritegudena KarSi § 266 lg 2 p 1 järgi korduva omavolilise sissetungimisena. Karistusseadustiku rakendamise seaduse § 3 lg 2 kohaselt enne karistusseadustiku jõustumist toimepandud tegu, mis on kuriteona karistatav ka karistusseadustiku kohaselt, kvalifitseeritakse selle toimepanemise ajal kehtinud kriminaalkoodeksi vastava paragrahvi järgi. Lähtudes sellest põhimõttest tuleb 4 käsitletud kuriteo episoodi, kus sissetungimise ja vargusega tekitatud kahju on alla 1000 krooni, kvalifitseerida kuriteo toimepanemise ajal kehtinud karistusseadustiku redaktsiooni kohaselt KarSi § 199 lg 2 p-de 4, 8 järgi. Kohus ei tuvastanud õigusvastasust, süüvõimet ega süüd välistavaid asjaolusid ja on seisukohal, et A. S. on toime pannud KarSi § 199 lg 2 p-de 4, 8 järgi kvalifitseeritavad kuriteod, mille eest teda tuleb karistada.

Toodud kohtuotsuses on aga ekslikult asunud seisukohale, et väheväärtusliku vara vastu suunatud teod on kvalifitseeritavad KarSi § 199 lg 2 p-de 4, 8 järgi. Kohus on küll maininud KarSi § 266 lg 2 p 1 (omavoliline sissetungimine), kuid kvalifitseerinud neli tegu siiski kuritegudena KarSi § 199 järgi. Riigikohus on asunud seisukohale, et kuigi sissetungimisega toimepandud vargus ei ole alates 15. märtsist 2007 enam kvalifitseeritav kuriteona KarSi § 199 lg 2 p 8 järgi, siis on valdaja tahte vastane ebaseaduslik tungimine võõrasse hoonesse vms karistatav omavolilise sissetungina KarSi § 266 alusel

ning seetõttu tuleks sellised teod kvalifitseerida KarSi § 266 järgi.⁴⁹ Seega ei pruugi näitena toodud otsus olla karistuse määra osas vale, kuid on osaliselt mõistetud vale KarSi kvalifikatsiooni alusel.

Kui viiel juhul ulatub süüdimõistetule etteheidetavate kuritegude arv kaheksast episoodist kuni 26ni, siis kahel juhul on isik pannud toime 3 kuritegu.

Näide

- Harju maakohus mõistis lühimenetluses süüdi isiku ja teda karistati 2-aastase vangistusega, mida vähendati $\frac{1}{3}$ võrra – lõplikuks vangistuseks jäi 1 aasta ja 4 kuud vangistust. 3 kuriteo eest süüdimõistetud X tungis kolmel korral (esimene episood 2006. aasta jõuludel) läbi akna majja ning varastas sealt asju koguväärtuses 33 505 krooni (kohtus mõisteti välja tsiviilhagid kogusummas 36 385 krooni). Süüdimõistetut on varem kolmel korral karistatud varavastaste kuritegude eest, seejuures viimati varguse eest 3-kuulise vangistusega, millest vabastati tingimisi 2-aastase katseajaga 2004. aastal. Karistuse hulka arvati ligi 5 kuud eelvangistuses viibitud aeg – vahi alla võetud seetõttu, et isikul puudus alaline elukoht ning esines kahtlus uute kuritegude toimepanemise võimalikkuses.

- Viru maakohus karistas isikut 2-aastase vangistusega kokkuleppemenetluses – sellest 4 kuud määrati reaalseks vangistuseks ning 1 aasta ja 8 kuud tingimisi 18-kuulise katseajaga. 3 kuriteo eest süüdimõistetud Z tungis kolmel korral aianduskooperatiivi aiamaajadesse (kuriteoepisoodid alates 2004. aasta lõpust kuni 2005. aasta veebruarini alguseni). Esimesel korral tekitas Z kannatanule sissetungimisega kahju 200 krooni, teisel juhul varastas Z sissetungimise teel aiamaajast 10-liitriste kanistri ning metallist lauanõud kogumaksumusega 500 krooni, kolmandal korral tungis Z aiamaaja, millega tekitas kannatanule kahju 50 krooni. Seega pani Z toime kolm sissetungi varguse eesmärgi, millega tekitas kahju 750 krooni. Vastavad tsiviilhagid mõisteti kohtuotsusega Z-ilt ka välja. Z oli kohtuotsuse andmete varem kriminaalkorras karistatud ühel korral omavolilise tungimise eest võõrasse hoonesse vms KrK § 195² alusel. Reaalselt kandmisele mõistetud vangistusest oli Z-il kohtuotsuse tegemise ajaks kandmata veel vähem kui 2 nädalat seoses viibimisega eelvangistuses. Z vahistati 2006. aasta detsembris, sest ta ei ilmunud 2006. aasta oktoobris kohtuistungile – järgmine kohtuistung toimus 13. märtsil 2007 ning jõustus 21. märtsil 2007. Z ei käinud tööl.

Kahe toodud näite najal saab öelda, et karistus on mõistetud mõlemas kohtus küll sama arvu episoodide eest, kuid süütegudega tekitatud kahju on väga erinev. Teisel juhtumil oli isik varem kriminaalkorras karistatud vähem kordi, tema tekitatud kahju oli väiksem, süüteod pandi toime enam kui 2 aastat enne kohtuotsuse tegemist. Seejuures peab välja tooma ka selle, et X-i karistust vähendati $\frac{1}{3}$ võrra seoses lühimenetlusega. Kuna kokkuleppemenetluses ei ole karistuse määra lühendamist seadusega otseselt ette nähtud, siis ei ole ka teada, kas prokurör oleks näiteks üldmenetluses taotlenud Z-ile veelgi suuremat karistust või mitte – seega on ka võimalus, et karistuse määr on tingitud just kokkuleppemenetluse kohaldamisest.

Kõige olulisem erinevus nende kahe juhtumi vahel on aga see, et teise näite puhul pani süüdimõistetut toime 3 süütegu väheväärtusliku vara suhtes. 15.03.2007 jõustus karistusseadustikus muudatus, mille kohaselt ei too korduv süütegu väheväärtusliku asja vastu enam kaasa kriminaalkaristust. Z-i reaalne kandmisele kuuluv vangistus pidi kestma kuni 23. märtsini 2007.

Kui eeltoodud näites on isik mõistetud süüdi kolmes kuriteoepisoodis, millega olulist kahju ei tekitatud, siis ka oluliselt suurema kahju tekitanud kriminaalkorras enam kordi karistatud isik võib saada karistuse, mis on tänu lühimenetluses vähendatud karistusele kolmandiku võrra lühem.

Näide

Harju maakohus mõisteti isik süüdi 19 kuriteoepisoodis eramajadest, kohtuotsusega mõisteti välja tsiviilhagid, mis olid kokku suuremad kui 300 000 krooni. Ka nimetatud isik sai karistuseks vangistuse 2 aastat, kuid seda vähendati $\frac{1}{3}$ võrra lühimenetluse sätete alusel – seega oli vähendatud karistuseks 1 aasta ja 4 kuud vangistust. Varem oli isikut kriminaalkorras karistatud 3 korral varavastaste kuritegude eest. Kuigi isikule mõistetud karistuseks oli reaalne vangistus, siis lühimenetluses vähendatud karistus määr on madalam kui eespool toodud Viru maakohu otsuses. Tasub mainimist, et prokurör taotles isikule karistuseks 2 aasta ja 6 kuu pikkust vangistust.

Kõrgema vangistuse määraga isikud olid enamasti ka varem kriminaalkorras karistatud. Kahel juhul mõisteti siiski vähemalt 1-aastane vangistus ka isikutele, kes varem kriminaalkorras karistatud ei olnud. Samas pandi mõlemal juhul isikutele süüks mitu kuritegu (ühel juhul 3 ning teisel 8 kuritegu).

⁴⁹ RK 3-1-1-36-07

Kuigi juhtumeid on vähe, võib näha, et isikutele kohaldatud karistused ei sõltu otseselt isiku poolt toime pandud tegudest. Kui vaadata isikute tausta, siis sarnase tausta, kuid erinevate kuritegude eest võib siiski saada samasuguse karistuse.

Isikutele mõistetud karistused on erinevates maakohtutes ja ka ühe maakohtu sees väga erinevad ning sarnase taustaga isikud ja sarnaste tegude eest mõistetud karistused võivad olla ka eriliigilised.

Näide

- Viru maakohus mõistis süüdi ning karistas käskmenetluses isikut rahalise karistusega 120 miinimumpäevamäära ulatuses summas 6000 krooni. Isik pani toime televiisori ja kahe mobiiltelefoni varguse korterist ukse lõhkumise teel, tekitades kannatanule kahju 6500 krooni. Isikut on varem kriminaalkorras karistatud kolmel korral (kõik varavastaste kuritegude eest), viimati 2002. aastal KarSi § 199 lg 2 p-de 4 ja 8 järgi vangistusega 7 kuud.⁵⁰

- Viru maakohtus mõisteti süüdi isik ning karistati kokkuleppemenetluses vangistusega 6 kuud, millest vabastati tingimisi 2-aastase katseajaga. Isik pani toime televiisorivarguse sissetungimise teel, tekitades vargusega kahju 3500 krooni, millele lisandus 300 krooni luku lõhkumisega tekitatud kahju. Isikut on varem kriminaalkorras karistatud kahel korral (mõlemal korral varavastased kuriteod), viimati 2000. aastal vangistusega 3 aastat.

Kohtuotsusega mõisteti välja tsiviilhagi esimesel juhul summas 2500 krooni ning teisel juhul 300 krooni. Mõlemad isikud omasid töökohta, kuid erinevates menetlustes mõisteti isikutele eriliigiline karistus – karistuse mõistis seejuures sama kohtunik.

Samas on erinevaid karistusliike kohaldatud ka teistes maakohtutes.

- Harju maakohtus mõisteti varem kriminaalkorras ühel korral karistatud⁵¹ isik süüdi varguses sissetungimisega, mis seisnes valvatud territooriumilt veoauto bensiinipaagist 170 liitri kütuse (maksumus 2176 krooni) varguse katses, kuid peeti territooriumi valvuri poolt kinni. Isikut karistati 4-kuulise vangistusega – kokkuleppe kohaselt pöörati 1 kuu vangistust kohelel täitmisele ning ülejäänud osas vabastati karistuse kandmisest tingimisi katseajaga. Isik töökohta ei omanud.

- Harju maakohtu poolt mõisteti varem kriminaalkorras ühel korral karistatud isik süüdi lukustatud uksest võtmega sissetungimise eest ning elektridrelli varguses (maksumus 3905 krooni). Isikut karistati lühimenetluses rahalise karistusega ning $\frac{1}{3}$ võrra vähendatud karistus oli 80 miinimumpäevamäära ulatuses (4000 krooni). Isik omas töökohta.

- Pärnu maakohtus mõisteti üldmenetluses süüdi isik, keda karistati reaalse vangistusega 6 kuud. Isikut süüdistati kahes kuriteos, mis seisnesid mõlemad ühest majast aknaliistude eemaldamise teel toime pandud varguses – kui esimesel korral varastas süüdimõistetu toiduaineid 150 krooni väärtuses, siis teisel korral CD-pleieri ning CD-d väärtuses 1000 krooni. Isikut on varem kriminaalkorras karistatud viie varavastase kuriteo eest (viimati reaalne vangistus 1 aasta ja 3 kuud 2005. aastal). Isik ei töötanud. Kohtuistungil protokollil kohaselt pakkus prokurör süüdistatavale kokkuleppe sõlmimist ning karistamist 4-kuulise vangistusega, kuid süüdistatav ei olnud sellega nõus. Kohtuistungil taotles prokurör aga isikule juba 1 aasta ja 6 kuu pikkust vangistust.

- Pärnu maakohtu poolt karistati kokkuleppemenetluses isikut rahalise karistusega 200 päevamäära ulatuses (10 000 krooni). Isik oli varem kriminaalkorras karistatud kahel korral⁵². Isikut süüdistati kahes varguse episoodis, millest üks seisnes aknalaasi teel abihoonesse sissetungimises ning tööriistade varguses (26 000 krooni), teine lukustamata uksest hoonesse tungimises ning tööriistade varguses kogusummas 8500 krooni. Isik omas töökohta.

Seega on ka Pärnu maakohtus karistatud rahalise karistusega küll suurema kahju tekitanud isikut, kuid samas oli isik varem kriminaalkorras karistatud vähem kordi, samuti oli varavastaste kuritegude eest mõistetud vaid üks karistus.

Eeltoodud näidetest selgub, et ühe maakohtu sees võib sarnaste kuritegude eest mõistetud karistuste puhul erineda ka karistuse liik. Kui Viru maakohtus tuleneb erisus selgelt sellest, et rahaline karistus on mõistetud käskmenetluses, siis Harju maakohtus on üks karistustest mõistetud lühimenetluses. Rahalise karistuse mõistmine Harju ning Pärnu maakohtutes võis olla tingitud muuhulgas sellest, et isik omas töökohta.

Kui eelnevalt on toodud näiteid sellest, kuidas erinevates maakohtutes mõistetud karistused võivad erineda ka karistuse liigi osas, siis järgnevalt on toodud välja karistused, millega mõisteti isikule 1 kuu vangistust.

Näide

⁵⁰ Isikule mõisteti liitkaristus, mille kohaselt lõplik karistus oli 9 kuud ja 28 päeva vangistust.

⁵¹ Varavastase kuriteo eest mõisteti 2002. aastal karistuseks 3 kuud vangistust, millest vabastati tingimisi 1-aastase katseajaga.

⁵² Ühel juhul varguse eest väheväärtusliku asja vastu 2006. aastal ning 2007. aastal joores juhtimise eest

- Pärnu maakohus karistas kokkuleppemenetluses isikut 1-kuulise vangistusega kahe kuriteo eest. Isik oli tunginud aknakaaside eemaldamise teel sisse korterisse ning varastanud sealt erinevaid asju (sh nt sirklikarp, konserviavaja, pikendusjuhe, kapi ukseupud jm pisiasjad). Teine episood seisnes teise isiku magamistoast mobiili varguses (1600 krooni). Isik töökohta ei omanud ning oli varem karistatud kriminaalkorras 13 korral.

- Harju maakohus mõistis süüdi isiku, kes pani toime redeli varguse katse aiaga piiratud territooriumilt (3000 krooni). Redel tagastati, sest turvamees pidas hiljem isiku kinni. Isikut karistati lühimenetluses 1,5 kuulise vangistusega, mida vähendati $\frac{1}{3}$ võrra ning lõplikuks karistuseks sai isik 1 kuu vangistust, millest vabastati tingimisi 18-kuulise katseajaga. Isikut on varem kriminaalkorras karistatud 4 korda ning ta ei töötanud.

- Isik mõisteti Harju maakohus süüdi ning teda karistati vangistusega 1,5 kuud, mida lühimenetluses $\frac{1}{3}$ võrra vähendati. Isik mõisteti süüdi järgneva kuriteo eest: ehitustöölisena töötades ja valvurilt võtme saanuna sisenes ehitussoojakusse ning varastas sealt erinevaid tööriistu 67 900 krooni väärtuses. Kuna süüdimõistetud oli pandimajast asjad tagasi ostnud, siis ettevõtte tsiviilhagi ei esitanud. Isik on varem kriminaalkorras karistatud ühel korral (KarS § 199 lg 2 p 8, § 120, § 121) ning töökohta ei omanud.

Eeltoodud näidetele võib lisada veel mitmeid, kuid teo järgi võrreldes on järgnevas näites süüdimõistetud saanud vangistuse kõrgemas määras kui eespool mainitud isikud.

Näide

- Harju maakohus karistati isikut lühimenetluses ning $\frac{1}{3}$ võrra vähendatud karistus oli 4 kuud vangistust. Isik mõisteti süüdi 35 metallist toru varguses piiratud territooriumilt. Kuna osaliselt olid torud tagastatud, siis mõisteti kohtuotsusega välja tsiviilhagi 920 krooni. Isikut oli varem kriminaalkorras karistatud 5 korral (kõik varavastaste kuritegude eest), töökoht puudus. Viimati vabanes isik 10-kuulisest vangistusest 2006. aasta juulis ning eelnimetatud varguse pani toime sama aasta detsembris. Kuna isik ei ilmunud määratud kohtuistungile 2007. aasta juulis, kuulutati ta tagaotsitavaks ning vahistati – kohtuotsuse tegemise ajaks oli isik viibinud eelvangistuses 2,5 kuud.

Viimati toodud otsust võib võrrelda eelmises näite otsustega. Ka näide redeli vargusest oli seotud varastamisega piiratud territooriumilt, samas on torude varguse eest mõistetud lühimenetluses karistus kõrgemas määras. Karistust võisid mõjutada nii isiku kahetsus, varasemad karistusandmed (torude varguses süüdi mõistetud isik pani toime uue kuriteo vanglast vabanemisega samal aastal), kuid ka isiku eelvangistuses viibitud aeg. Põhjus on tõenäoliselt peamiselt selles, et kui isik nt ei ilmu kohtuistungile, siis võib järgmine kohtuistung toimuda alles mitme kuu pärast ning seni peab ta vahi all olema.

Kõikidest eeltoodud otsustest võib küll näha, et erinevate maakohtute mõistetud karistused on väga erinevad. Karistused on aga tingitud väga mitmetest asjaoludest – sissetungimisega toime pandud korduvate varguste puhul ei saa välja tuua kindlat trendi, mille järgi on mõnes maakohtus mõistetud karistused alati kõrgema karistusmääraga, sest erinevaid isikuid on karistatud erineva arvu kuritegude eest, samuti on karistatud isikud erineva taustaga.

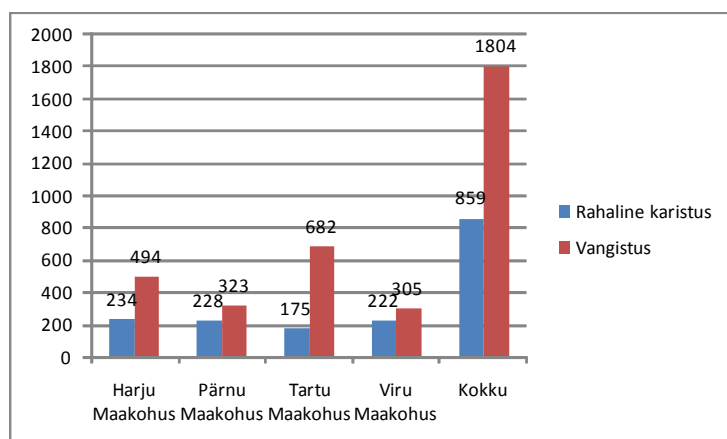
4. Mootorsõiduki joobes juhtimise karistuspraktika

- Mootorsõiduki joobes juhtimise eest määratavad karistused erinevad piirkonniti oluliselt: Tartu maakohtus määratakse rohkem vangistusi, Viru maakohtus on rahaliste karistuste osakaal oluliselt suurem.
- Kõige enam mõisteti joobes juhtimise eest vangistust (68% juhtudest) ning keskmiseks lõplikuks karistuse määraks oli ~4 kuud. Rahalise karistuse keskmiseks lõplikuks summaks kujunes ca 14 500 krooni.
- Vangistust määrati kõige enam Tartu maakohtus (80% Tartu MK otsustest), kuid vangistuse pikkus oli kõrgeim Pärnus (ca 5 kuud).
- Rahalist karistust määrati kõige sagedamini Viru maakohtus (42%), samas keskmiselt kõige kõrgemad rahalise karistuse lõplikud summad olid Tartus – ca 16 800 krooni.
- Varasem karistus ei mängi niivõrd rolli karistusliigi valikul, kuivõrd vangistuse puhul hakkab see mõjutama vangistuse pikkust.
- 90%-l juhtudel on kohaldatud lisakaristus sõiduki juhtimise õiguse äravõtmisena: kõige enam Pärnus maakohtus (98%) ning kõige vähem Viru maakohtus (78%). Kõige pikemalt peatati juhtimisõigus Tartu maakohtus (8,8 kuud) ning kõige lühem oli see aeg Harju maakohtus (7,1 kuud); Eesti keskmine oli 8 kuud.
- Isikutele, kelle keskmine päevasissetulek on madalam, võib rahaline karistus olla päevamäärades kõrgem kui suurema päevasissetulekuga isikutel, mis viitab sellele, et karistuse määramisel opereeritakse pigem soovitava lõpptulemuse kui karistuse proportsionaalsusega.
- Lisakaristust (sõiduki juhtimise õiguse äravõtmine) kohaldati 90 protsendil juhtudest.

Karistusliigid

Mootorsõiduki juhtimise eest joobeseisundis isiku poolt, keda on varem karistatud sellise teo eest, karistatakse KarSi § 424 järgi rahalise karistuse või kuni 3-aastase vangistusega. Analüüsitud perioodil tehti § 424 osas 2663 süüdimõistvat otsust. 32% karistustest mõisteti Tartu maakohtus, 27% Harju maakohtus, 21% Pärnu maakohtus ning 20% Viru maakohtus.

Ca 68% juhtudest mõisteti isikutele vangistus ning 32% juhtudest rahaline karistus. Kõikides maakohtutes oli vangistusi küll rahalistest karistustest enam, kuid nende suhe oli siiski väga erinev: Tartu maakohtus 80:20; Harjus 68:32; Pärnus 59:41; Virus 58:42. Seega Pärnu ning Viru maakohtutes mõistetakse rahalisi karistusi ning vangistusi peaaegu võrdselt, ent Harju ning Pärnu maakohtus on kahe karistusliigi vahe märkimisväärne: Harju maakohtus on vangistusi mõistetud kaks korda enam võrreldes rahaliste karistustega ning Tartu maakohtus on mõistetud vangistusi rahalistest karistustest ligi neli korda enam.

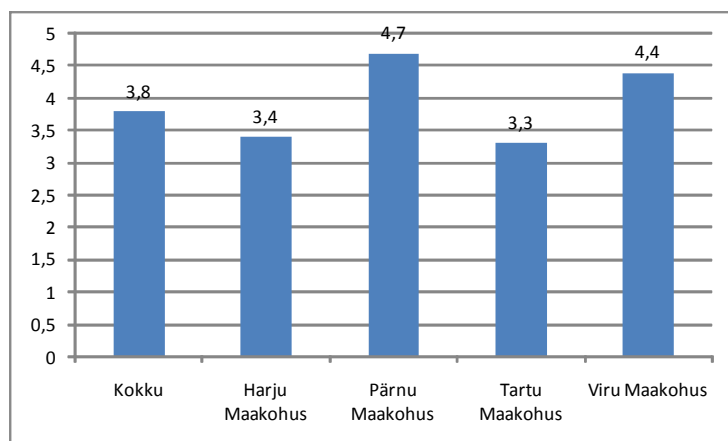
Joonis 25. Vangistuse ja rahaliste karistuste jagunemine erinevates maakohtutes

Rahaline karistus

Keskmine lõplik rahaline karistus kõikide maakohtute peale oli 14 500 krooni.⁵³ Harju maakohtus mõistetud rahaliste karistuste keskmine summa oli 15 200 krooni, Pärnus 13 800, Tartus 16 800, Virus 12 500 krooni. Seega on piirkondades, kus rahalisi karistusi mõistetakse vangistustega võrreldes suhteliselt vähem, rahaline lõplik karistus summaarselt suurem. Kuigi statistiliselt on suurima rahalise karistusega Tartu maakohus, näitab see siiski vaid seda, kui suur on olnud karistuse summa, kuid ei anna aimu, kui suur oli isikule mõistetud päevamäärade arv. Seega ei ole võimalik teha ka lõplikke järeldusi rahalise karistuse suuruse suhtes. Erinevused võivad tulla ka sellest, et rahalise karistuse aluseks olev keskmine päevasissetulek on olnud Viru maakohtus madalaim ja Tartu maakohtus kõrgeim.

Vangistus

Vangistusi mõisteti KarSi § 424 järgi valimis olnud asjades 1804. Keskmiseks lõplikuks karistusmääraks kujunes kõikides menetlusliikides 3,8 kuud.⁵⁴ Kõrgeima karistusmääraga vabadusekaotuslikud lõplikud karistused on mõistetud Pärnu ja Viru maakohtus. Harju ja Tartu maakohtus mõistetud karistused on üle kuu aja lühemad. Ometi tuleb arvestada, et maakohtutes, kus enam karistusi mõisteti lühimenetluses, on *põhikaristused* kõrgema määraga kui *lõplikes karistustes*.

Joonis 26. Vangistuse lõplikud määrad (kuudes) erinevates maakohtutes

Ca 2% vangistustest mõisteti realselt kandmisele ($n = 40$).⁵⁵ Kuigi reaalse vangistuste arv on väike, tekitab suure osa juhtumite puhul küsimusi reaalse vangistuse määramise vajalikkus. Pooled reaalse vangistusega karistatud isikud ei omanud varasemat kriminaalkaristust joores juhtimise eest. Keskmine lõplik karistus reaalse vangistuste puhul oli 2,6 kuud, ulatudes 20 päevast 8 kuuni.⁵⁶ Vähemalt üheksal juhul mõisteti isikutele reaalne vangistus 2–4 joores juhtimise episoodi eest (lõplik vangistuse pikkus 1–9 kuud). Samas on mitmeepisoodilise joores juhtimise puhul mõistetud nii rahalisi karistusi, tingimisi vangistusi kui ka üldkasulikku tööd.

Ka neid isikuid, keda oli varem joores juhtimise eest *kriminaalkorras* karistatud, karistati nii rahalise karistuse, tingimisi vangistusega kui ka reaalse vangistusega.

Näide

Reaalne vangistus

Tartu maakohtus mõisteti isik süüdi ning teda karistati kokkuleppemenetluses 8-kuulise vangistusega, mis pöörati täitmisele. Isik mõisteti süüdi neljas joores juhtimise episoodis. Isik oli joores juhtimise eest kriminaalkorras karistatud varem ühel korral.

⁵³ Kuigi rahalise karistuse suurus sõltub mõistetud päevamäärade arvust ning isiku päevamäärast, ei ole selles peatükis seda arvesse võetud, sest statistika ei võimalda seda välja tuua.

⁵⁴ Keskmise arvutamisel on lühimenetluste puhul võetud arvesse karistus, mida on $\frac{1}{3}$ võrra lühendatud.

⁵⁵ S.o vangistused, millest ei vabastatud osaliselt või täielikult tingimisi katseajaga.

⁵⁶ Kui arvestada lühimenetluses vähendamata karistusi, oli maksimaalseks vangistuse pikkuseks 9 kuud, mida $\frac{1}{3}$ võrra vähendati.

Harju maakohus mõisteti lühimenetluses süüdi isik ning teda karistati 9-kuulise vangistusega, mida vähendati 1/3 võrra. Isikule pandi süüks 2 kuriteoepisoodi ning ta oli varem kriminaalkorras joores juhtimise eest karistatud kolmel korral.

Harju maakohus karistas 4-kuulise vangistusega varem kriminaalkorras karistamata isikut, isik võeti vahi alla kohtusaalis. Isik mõisteti kokkuleppemenetluses süüdi ühes kuriteoepisoodis ning kohus raskendavaid ega kergendavaid asjaolusid ei näinud.

Tingimisi vangistus

Harju maakohus mõistis kokkuleppemenetluses süüdi kolmes joores juhtimises isiku, keda varem oli kriminaalkorras karistatud ühel korral (varavastane kuritegu). Isikule mõisteti karistuseks 1-aastane vangistus, mis jäeti tingimisi kohaldamata 2 aasta ja 6 kuu pikkuse katseajaga.

Pärnu maakohus mõistis kokkuleppemenetluses süüdi isiku, kes pani toime ühe joores juhtimise. Teda karistati 3-kuulise vangistusega, mida ei pööratud täitmisele 18-kuulise katseajaga. Isik oli varem kriminaalkorras karistatud joores juhtimise eest kahel korral.

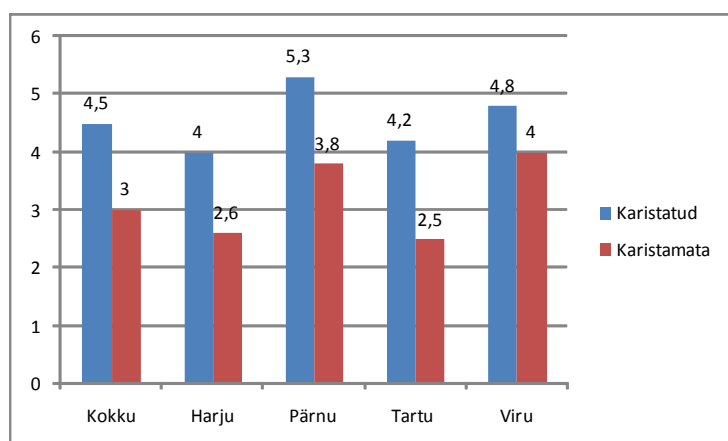
Üldkasulik töö

Pärnu maakohus mõistis kokkuleppemenetluses isikule karistuse kahes joores juhtimise episoodis, mis pandi toime järjestikulistel päevadel. Isikut karistati 3-kuulise vangistusega, mis asendati üldkasuliku tööga. Joores juhtimise eest oli isik varem kriminaalkorras karistatud ühel korral.

Varasem karistus ja karistuse liik

Karistusseadustiku § 424 järgi süüdimõistetud on ka varem pannud toime vähemalt ühe süüteo – s.o joores juhtimine, mille eest karistatakse väärteokorras. Võrdlust varem kriminaalkorras karistamata ja karistatud isikute vahel saab teha ca 86% karistuste osas.⁵⁷ Varem kriminaalkorras karistamata isikutest (n = 1190) said rahalise karistuse ca 34%. 66%-l juhtudest mõisteti isikule vangistus. Nendest isikutest, keda oli ka varem kriminaalkorras karistatud (n = 1090), said rahalise karistuse ca 30% ning vangistus mõisteti ca 70%-l juhtudest. Seega on rahaliste karistuste ning vangistuste osakaal mõlema grupi puhul sarnane.⁵⁸ Vangistuste puhul oli keskmiseks määraks 4,5 kuud. Varem kriminaalkorras karistamata isikute seas oli keskmiseks vangistuse määraks 3 kuud. Järelikult on vangistuse mõistmisel oluline kaal isiku varasemal karistatusel ning keskmine karistus on varem karistamata isikutel ca 1,5 kuud lühem.

Võrreldes Harju ja Tartu maakohtuga on Pärnu ning Viru maakohtus mõistetud lõplikud karistused kõrgema vangistuse määraga nii varem kriminaalkorras karistatud kui ka karistamata isikute seas. Karistuse määras on kõige väiksema erinevusega Viru maakohtus mõistetud lõplikud karistused varem kriminaalkorras karistatud ja karistamata isikutel. Samas tuleb arvestada, et põhikaristuste (st enne 1/3 võrra vähendamist lühimenetluses) mõistmisel on karistuse määrad kõrgemad nendes kohtu tööpiirkondades, kus on enam lühimenetlusi.

Joonis 27. Vangistuse lõplikud määrad (kuudes) kriminaalkorras karistatud ja karistamata isikutel

⁵⁷ 14%-l juhtumitest oli varasem karistatus KISis märkimata.

⁵⁸ Tähelepanu tuleb pöörata sellele, et varasem karistatus ei pruugi tähendada varasemat karistust joores juhtimise eest.

Lisakaristus

Karistusseadustiku § 50 kohaselt võib kuriteo korral mootor-, õhu- või veesõiduki, samuti trammi või raudteeveeremi ohutu liiklemise või käituseeskirjade rikkumisega seotud süüteo eest kohaldada süüdimõistetule lisakaristusena juhtimisõiguse äravõtmist kohtu poolt kuni kolmeks aastaks. Kui juhtimisõigus on võimalik ära võtta maksimaalselt kolmeks aastaks, siis mõne küsimustikule vastanud prokuröri arvates võiks selle ära võtta ka terveks eluks.

Riigikohtu otsustes [3-4-1-2-05](#), 3-1-1-10-03, [3-1-1-69-03](#), 3-1-1-54-07, [3-1-1-55-07](#) on märgitud, et joobes juhtimise puhul tuleb isikult juhtimisõigus üldjuhul ära võtta ja ainult erandlikel asjaoludel võib kohus jätta lisakaristuse kohaldamata. Kõikidest 2663 karistusest ligi 10% juhtudel ei ole isikule mõistetud lisakaristust mootorsõiduki juhtimisõiguse äravõtmisega. Harju maakohtus tehtud otsustest kohaldati juhtimisõiguse äravõtmist 85% isiku suhtes, Pärnu maakohtus ca 98% juhtudest, Viru maakohtus ca 78% isikute suhtes ning Tartu maakohtus 97% juhtudest. Selgelt eristuvad Viru ning Harju maakohus, kus sõiduki juhtimise õiguse äravõtmist on kohaldatud vähem kui kahes ülejäänus maakohtus.

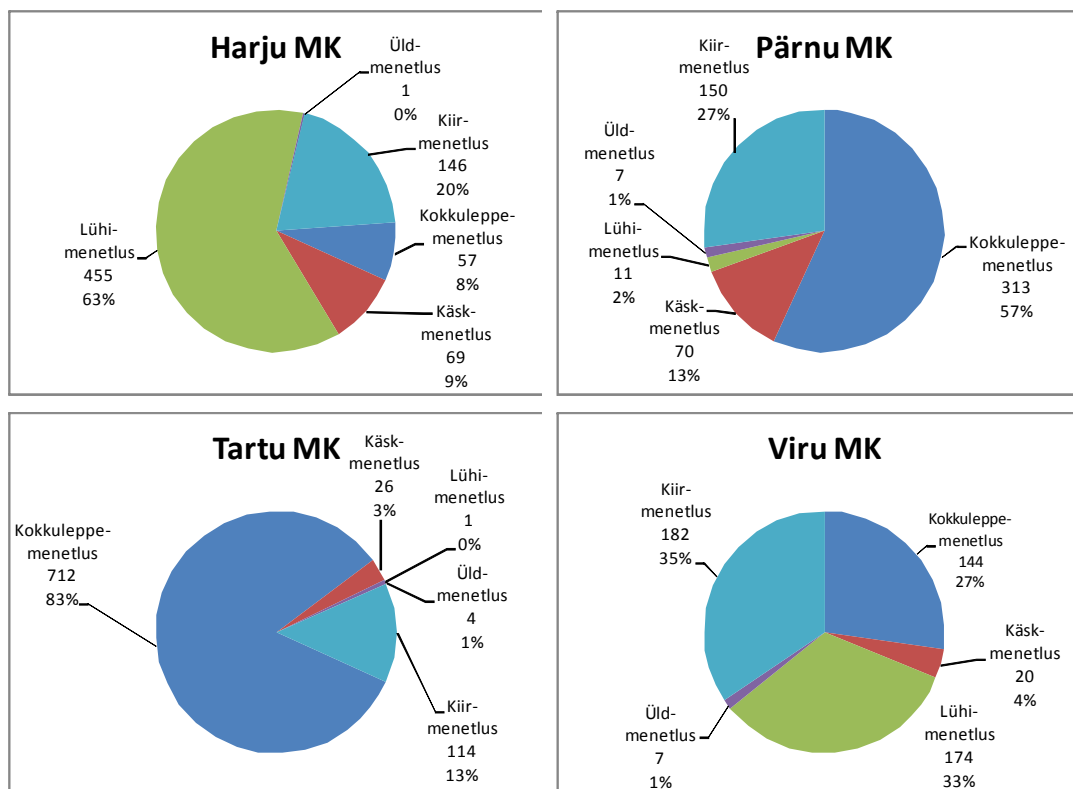
Keskmine sõiduki juhtimise õiguse äravõtmise kestus neil, kellelt see ära võeti, oli 8 kuud.

Erinevates maakohtutes olid nimetatud näitajad järgmised:

- Harju maakohtus 7,1 kuud;
- Pärnu maakohtus 8,3 kuud;
- Tartu maakohtus 8,8 kuud;
- Viru maakohtus 7,7 kuud.

Menetlusliigid

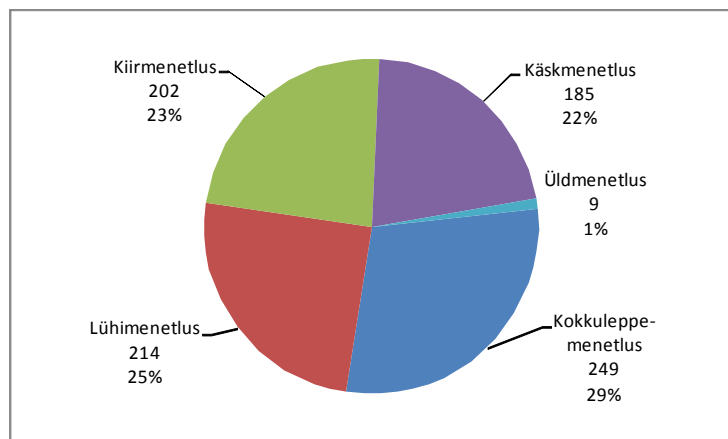
Erinevates maakohtutes erineb oluliselt menetlusliik, milles asi kohtusse saadetakse. Kõikidest asjadest 46% said otsuse kokkuleppemenetluses, järgnesid lühimenetlus (24%), kiirmenetlus (22%), käskmenetlus (7%) ning üldmenetlus (1%). Harju maakohtus oli peamiseks menetlusliigiks lühimenetlus (63%), Tartus ja Pärnus kasutati peamiselt kokkuleppemenetlust (esimesel 83% ja teisel juhul 57%). Vaid Viru maakohtus kasutati kõige enam kiirmenetlust (35%).

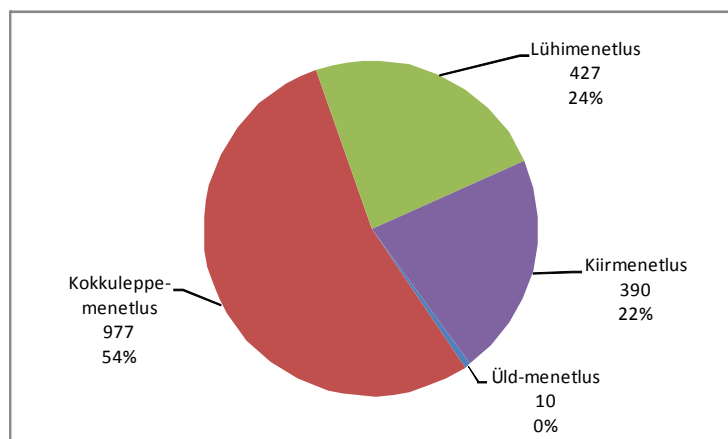
Joonis 28. Menetlusliigid KarSi § 424 asjades

Karistus- ja menetlusliigi seos

Menetlusliikide valik rahalistes karistuses on üsna sarnane: kõikidest rahalistes karistustest mõisteti 29% kokkuleppemenetluses ning 25% lühimenetluses. Vaid väga väike osa määrati üldmenetluses (1%). Kuigi suur osa asjadest on lahendatud kokkuleppe- ja käskmenetluses, ei tähenda asja kohtusse saatmine kokkuleppe- või käskmenetluses seda, et kohus kokkuleppe kinnitab või käskmenetluses prokurööri ettepaneku rahuldab.

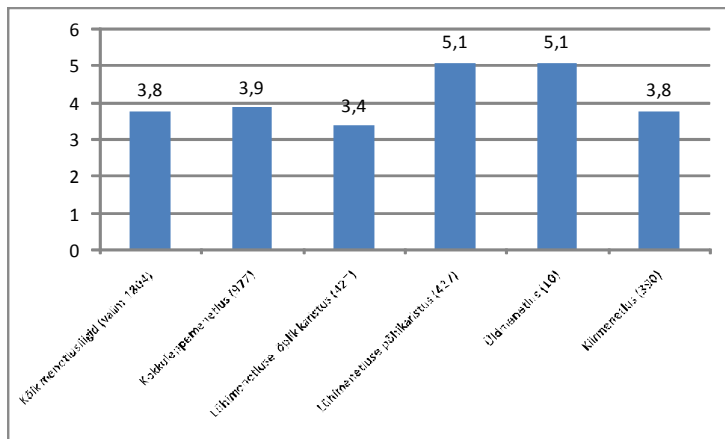

Joonis 29. Menetlusliigid rahalise karistuse mõistmisel

Joonis 30. Menetlusliigid vangistuse mõistmisel

Üle poole vangistustest mõisteti kokkuleppemenetluses, proportsioonid lühi- ning kiirmenetluse osas on samad kui rahalise karistuse puhul. Kui võtta arvesse lõplikud karistused, oli kõrgeima karistuse määraga üldmenetluses mõistetud karistused (5,1 kuud), kuid keskmine kujunes 10 karistuse põhjal. Üldmenetlusele järgnesid kokkuleppemenetlus, kiirmenetlus ning lühimenetlus (vähendatud karistus). Kui arvestada lühimenetluse põhikaristusi, siis on kõrgeim karistuse määr lühimenetluses (5,1 kuud), kuid kuna seda lühendatakse $\frac{1}{3}$ võrra, siis isikule mõistetud lõplik karistus on 3,4 kuud. Lõplikku määratud karistust arvestades on küll üldmenetluses mõistetud karistused kõige kõrgema määraga, kuid kuna üldmenetluses lahendatud asju on vähe, siis see ei mõjuta oluliselt erinevates piirkondades mõistetud karistusi. Kuigi lühimenetluses mõistetud põhikaristused on kõige kõrgema määraga, siis pärast $\frac{1}{3}$ võrra lühendamist jääb lõplik karistuse määr alla nii kokkuleppemenetlusele kui ka kiirmenetlusele. Järelikult on kokkuleppemenetluses ning kiirmenetluses mõistetud lõplikud karistused kõrgema karistuse määraga kui lühimenetluses.

Joonis 31. Karistuse määr (kuudes) eri menetlusliikides

Lisakaristuste puhul on kokkuleppemenetluses kohaldatud lisakaristus (8,7 kuud) keskmiselt ligi 1 kuu võrra pikem kui lühimenetluses (7,4 kuud) ja kiirmenetluses (7,9 kuud). Käskmenetluses on vastav näitaja ligi 2 kuud väiksem (5,8 kuud). Samas on üksikute üldmenetluse asjade puhul lisakaristuse aeg oluliselt pikem (16 juhtumit, keskmine lisakaristuse pikkus 12,6 kuud).

Järgnevalt püütakse üldistada selle järgi, missugused on keskmised karistused kohtu tööpiirkondade lõikes erinevates menetlusliikides. Võrrelda on võimalik vaid lühimenetluse ning kokkuleppemenetluse karistusi, sest üldmenetluses on otsuste arv liialt väike ning kiirmenetluses ei võimalda statistika tuua eraldi välja seda, missuguses lihtmenetluses on asi lahendatud. Kuna Pärnu maakohtus mõisteti vangistusi lühimenetluses vaid 7, siis ei ole võimalik seda võrrelda ka kokkuleppes mõistetud karistustega. Tartu maakohtus oli vaid üks lühimenetluses mõistetud vangistus. On võimalik välja tuua, et Harju maakohtus kokkuleppemenetluses mõistetud karistustest (41) oli keskmiseks vangistuse pikkuseks 6 kuud, samas olid lühimenetluses mõistetud ja vähendatud karistused (327) pikkusega 3 kuud. Viru maakohtus olid kokkuleppemenetluses mõistetud karistused (113) 4,4 kuud ning lühimenetluses mõistetud vähendatud karistused (92) 4 kuud. Seega on Viru maakohtus mõistetud vangistus pärast 1/3 võrra vähendamist madalama karistusmääraga lühimenetluses, Harju maakohtus aga on kokkuleppemenetluses mõistetud vangistus kõrgema vangistuse määraga.

Seos karistuse ja teo vahel

Kuigi eelnevalt on analüüsis asunud seisukohale, et Viru maakohtus mõistetakse enim rahalisi karistusi, on siiski vaja silmas pidada ka seda, et karistused sõltuvad konkreetsest teost ja isiku süüst. Kõrvaltvaatajana on väga keeruline anda hinnangut isiku süüle. Kuigi keskmised karistused annavad hinnangu ühele kohtupiirkonnale tervikuna, on selge, et karistused erinevad oluliselt ka ühe kohtupiirkonna sees.

Näide

Viru maakohtus saab tuua näiteks kaks täiesti erineva lahendusega kohtuasja.

Esimesel juhtumil mõisteti varem joobes juhtimise eest kriminaalkorras karistatud isik kokkuleppemenetluses süüdi kuue erineva episoodi eest ning karistati rahalise karistusega 300 miinimumpäevamäär (15 000 krooni). Kuna isik oli otsuse tegemise ajaks viibinud vahi all 29 päeva, vähendati selle võrra karistust ning tasumisele kuulus 10 560 krooni.

Teisel juhul mõisteti kokkuleppemenetluses süüdi isik neljas joobes juhtimise episoodis ning karistati vangistusega 1 aasta ja 5 kuud, mis jäeti tingimisi kohaldamata katseajaga 18 kuud.

Eelnenud näidetest selgub, et isikule mõistetud karistused on väga erinevad, kuigi mõlemal juhul pandi isikule süüks mitu joobes juhtimise episoodi. Järelikult on kokkuleppemenetluses väga suur roll konkreetsetel isikutel, kes kokkuleppe sõlmivad.

Ka Pärnu maakohtus karistati ühel juhul isikut joobes juhtimise eest rahalise karistusega 20 000 krooni (400 päevamäär). Seejuures on isikut ka varem ühel korral kriminaalkorras karistatud joobes juhtimise eest. Juhtimisõigus võeti isikult 14 kuuks.

Pärnu maakohtu tehtud otsusega karistati 2007. aastal ka isikut, kes oli küll varem kriminaalkorras karistatud, kuid mitte liikluskuritegude eest. Karistuseks mõisteti kokkuleppemenetluses 1 aasta vangistust tingimisi katseajaga 18 kuud. Juhtimisõigus võeti isikult 12 kuuks.

Seega ei ole võimalik mõistetud karistusi analüüsida vaid menetlusliigi ning isiku teo järgi. On üsna selge, et karistuse mõistmisel võtab kohtunik arvesse väga paljusid erinevaid asjaolusid ning lõplik karistus on individuaalne.

Ka teistes maakohututes mõistetud karistuste puhul võib öelda, et sarnaseid juhtumeid on käsitletud erinevalt.

Näide

Harju maakohtus mõisteti ühel juhul kokkuleppemenetluses isikule karistuseks 1-aastane vangistus. Isik vabastati vangistusest tingimisi 30-kuulise katseajaga. Süüdistuse kohaselt pani isik toime kolm joores juhtimist. Kuigi isikut oli ka varem kriminaalkorras karistatud, siis oli tegu varavastase kuriteoga.

Samas on Harju maakohus karistanud kahel korral isikut lühimenetluses, mil vähendatud karistus on olnud 8 kuud (st et mõistetud põhikaristus oli 1 aasta vangistust). Neist esimesel juhul süüdistati isikut ühes kuriteoepisoodis, kuid varem oli teda joores juhtimise eest kriminaalkorras karistatud kahel korral.

Teisel juhul karistati isikut joores juhtimise eest kahe kuriteoepisoodi eest – seejuures oli teda varem kriminaalkorras karistatud joores juhtimise eest kahel korral. Kui kohus vähendas lühimenetluses mõistetud 1-aastast vangistust 8 kuuni, siis prokurör taotles kohtuistungil karistust 9 kuud, mida vähendatakse lühimenetluses 6 kuuni.

Seega on näha, et prokurör oleks antud juhul leppinud madalama karistusega.

Neis kolmes näites erinevad oluliselt ka lisakaristused juhtimisõiguse äravõtmise näol: esimesel juhul võeti isikult juhtimisõigus 18 kuuks, teisel juhul 24 kuuks ning kolmandal juhul 36 kuuks.

Ka Pärnu maakohtus on tehtud kokkuleppemenetluses kaks väga erinevat kohtuotsust.

Ühel juhul karistati isikut joores juhtimise eest ühes kuriteoepisoodis. Karistuseks mõisteti 1 aasta vangistust, millest vabastati tingimisi katseajaga. Juhtimisõigus võeti isikult 1 aastaks. Kuigi isik ei olnud kriminaalkorras varem joores juhtimise eest karistatud, oli teda siiski varem karistatud kahel korral varavastaste kuritegude eest.

Pärnu maakohtus mõisteti karistuseks 3 kuud vangistust isikule, keda varem on kriminaalkorras karistatud joores juhtimise eest ühel korral. Lisaks oli isikul karistusi ka muude kuritegude eest. Isik vabastati tingimisi karistuse kandmisest. Juhtimisõigus võeti isikult 1 aastaks.

Seega võib lõpliku järeldusena tuua välja, et karistusi on väga raske millegi järgi reastada ning iga otsus on olnud individuaalne. Näiteks on lühimenetluses mõistetud vähendatud karistus küll vangistuste osas madalaima karistumääraga, kuid enamik lühimenetluse karistustest on mõistetud Harju maakohtus ning iseloomustab seega suuresti just Harju maakohtu karistusi. Kokkuleppemenetluses mõistetud karistused on aga suurima osakaaluga Pärnu ning Tartu maakohtus.

Ülejäänud uuringus käsitletud kuritegude ja joores juhtimise puhul on vahe selles, et viimases erinevate isikute süütegu oluliselt ei erine. Varguste puhul võib süütegu erineda varastatud objekti väärtuse, tekitatud kahju vms järgi, kehalise väärkohtlemine ja avaliku korra raske rikkumine võivad samuti olla väga erinevat laadi (erinev vägivallaaste või selle puudumine, grupis toimepandud süütegu jne). Joores juhtimise puhul võib küll karistust tõenäoliselt mõjutada see, mitmendat korda isik sõidukit joores juhib ning mitmes kuriteoepisoodis teda süüdistatakse, kuid tegu ise varieerub väga vähe. Seetõttu peaks ka karistused olema erinevates maakohututes pigem sarnased nii karistuse liigi kui ka määra osas.

Lühi- ja kokkuleppemenetlused⁵⁹

Järgnevalt on võetud analüüsi 20% kõikidest KarSi § 424 järgi mõistetud karistustest, et analüüsida lähemalt rahalisi karistusi. Valimis on kokku 533 otsust, millest täpsemalt vaadatakse lühi-, kokkuleppe- ning üldmenetluse otsuseid (376 otsust). Samuti annab valim võimaluse vaadata lähemalt rahaliste karistuste päevamäärasid ning päevamäära suurusi.

---

⁵⁹ Lühi- ning kokkuleppemenetlusi on lähemalt uuritud vähendatud valimis, et tuua välja erinevad juhtumid ja karistused.

Rahaline karistus menetlusliigiti

Rahaline karistus mõisteti üld-, kokkuleppe ning lühimenetluse otsustes 93 juhul. Kõikide karistuste arvestuses oli keskmiseks päevamäär suurusena 77,5 krooni ning keskmiseks põhikaristuse summaks 16 206 krooni. Keskmise määratud *põhikaristus* oli rahaline karistus 271 päevamäär.

Rahalistest karistustest 13 juhul oli isiku päevamäär 100 krooni või enam ning keskmiseks *põhikaristuse* summaks kujunes 18 065 krooni (lõplik karistus 14 209). Samas oli neile määratud päevamäärade arv keskmiselt 100 (lõpliku karistusena 80). Valimis olnud karistustest oli kõige kõrgem päevamäär 513,5 krooni – isikule määrati karistuseks 50 päevamäär, mida vähendati lühimenetluses $\frac{1}{3}$ võrra. Seega oli põhikaristus küll kokkuvõttes suurem kui üldine keskmine, kuid karistuse määr (päevamäär) oli ligi kolm korda madalam. Järelikult määrati suurema sissetulekuga isikutele oluliselt madalam karistus.

Näide

Kuigi enamik madalama karistumäär saanud isikutest olid varasemalt kriminaalkorras karistamata, oli üks isik 2004. aastal KarSi § 424 järgi kohtu poolt karistatud 6-kuulise vangistusega 3 aastase katseajaga, st isik pani uue liikluskuriteo toime katseajal. Prokurör taotles isikule liitkaristuse mõistmist (varasema karistuse täitmisele pööramist ning uue kuriteo eest rahalist karistust 240 päevamäär) ning vangistuse asendamist üldkasuliku tööga. Kohus jättis varasema karistuse täitmisele pööramata ning karistas meest 90 päevamäär ulatuses, mida vähendati $\frac{1}{3}$ võrra – lõplikult karistuseks jäi 60 päevamäär ning üheks päevamääraks oli 330 krooni. Otsuse juures oli üllatav see, et karistus tuli täita ühe kuu jooksul (19 800 krooni). Kui isikule oleks määratud rahaline karistus maksimaalmääras (500 päevamäär), oleks lõplikult karistuseks pärast $\frac{1}{3}$ mahaarvamist kujunenud 108 900 krooni.

Osaliselt tulenes see sellest, et kõrgema teenistusega isikute varasem rikkumiste arv oli madalam võrreldes teistega – 13 isikust 9 olid statistika järgi eelnevalt kriminaalkorras karistamata. Neli isikut olid eelnevalt karistatud, neist kolmel (päevamäärad vastavalt 330, 110 ja 108 krooni; rahalise karistuse päevamäärade arv vastavalt 60, 72, 100) oli joores juhtimine pandud toime katseajal (seejuures oli katseage määratud just joores juhtimise eest), ühel korral oli isik eelnevalt karistatud varavastaste kuritegude eest. Seega on ka KarSi § 424 järgi võimalik järeldada, et mitmel korral on isikule mõistetud rahaline karistus kuriteo eest, mille isik paneb toime katseajal.

Süüdimõistetud ($n = 69$), kelle päevamäär jäi vahemikku 50–60 krooni, said rahalise karistuse keskmiselt 310 päevamäär ulatuses, mis on võrreldes kõrgema sissetulekuga isikutega kolm korda enam. Madalama sissetulekuga isikute⁶⁰ rahalise põhikaristuse suurusena kujunes 15 609 krooni (lõplik karistus 13 349 krooni). Seega oli määratud põhikaristus (siin ei ole arvestatud maha $\frac{1}{3}$ lühimenetluses, võrreldud on põhikaristusiga) rahalises väärtuses keskmiselt 14% madalam kui kõrgema sissetulekuga isikute puhul, kuid karistuse määr päevamäärades oli ligi 310% kõrgem. Madalama sissetulekuga isikute osas (päevamäär 50–60 krooni) oli valimis varem kriminaalkorras karistamata isikuid 31 (sisaldab nii kokkuleppe- kui ka lühimenetlusi). Neist *vaid* kahel juhul oli isikule määratud rahaline karistus madalam kui 150 päevamäär (mõlemal juhul lühimenetlus ning määratud päevamäärade arv põhikaristusena vastavalt 90 ja 45 päevamäär, mida lühimenetluses $\frac{1}{3}$ võrra vähendati).

Näide

Esimesel juhul pandi süüdistatavale süüks 2005. aastal joores juhtimist – seejärel seisis asi politseis rohkem kui aasta, misjärel esitati prokuratuurile kohtueelse menetluse kokkuvõte. Sellele eelnev rikkumine toimus 2003. aastal. Seega oli isik küll (vähemalt) teist korda joores sõidukit juhtinud, kuid kuritegu oli toime pandud umbes poolteist aastat enne kohtuotsust. Rahaline karistus 90 päevamäär määrati tingimisi 3-aastase katseajaga. Teisel juhul oli isikul samuti üks kuriteoepisood, kuid seda 2007. aastal ning varasem väärtegu joores juhtimise eest 2006. aastal. Isikut karistuseks mõisteti 45 päevamäär, mida vähendati lühimenetluses $\frac{1}{3}$ võrra. Juhtumid ei ole oma olemuselt erinevad – mõlemal juhul on märgitud ära ka isiku puhtsüdamlik kahetsus.

Kolmanda juhtumi puhul karistati isikut lühimenetluses 450 päevamäär ulatuses (päevamäär 50 krooni), millest arvestati maha $\frac{1}{3}$. Isik juhtis sõidukit joores 2007. aasta aprillis. Varasem joores

⁶⁰ Madalam päevamäär ei pruugi tegelikult näidata automaatselt madalamat sissetulekut.

juhtimine (väärtegu) oli 2004. aasta detsembris – seega umbes 2 ja pool aastat tagasi. Karistus võrreldes eelneva kahe näitega on 5–10kordne.

Neljanda näite puhul määrati isikule rahaline karistus 450 päevamäära. Prokurör taotles liitkaristust varasema röövimise eest, milles kohus oli isikule määranud katseaja. Kohus seda ei teinud. Isikut süüdistati joores juhtimises, politsei hoiatuslaskudele vaatamata sõidu jätkamises (ka rammimises), mille tulemusel ta lõpuks teelt välja sõitis. Prokurör kaebas otsuse edasi, kuid seda ei rahuldatud ning kassatsiooni ei võetud menetlusse.

Seega on määratud karistused reaalsuses üsna erinevad: kui mitmes kuriteos võivad asjaolud olla väga erinevad, siis antud juhtumil seisneb erinevus joores juhtimise korduvuses. Esimese kolme näite puhul on tegu Viru maakohtu Narva kohtumaja otsusega, teise ja kolmanda näite puhul on tegu sama kohtunikuga. Erinevus tuleneb ilmselt prokuröride taotluste erinevustest.

Juhtimisõiguse äravõtmine lisakaristusena⁶¹

Käesoleva peatüki valimis olevatest üld-, kokkuleppe- ning lühimenetluses tehtud otsustest (376) süüdimõistetult juhtimisõigust ära ei võetud 31 juhul (Viru maakohtus 12, Tartu maakohtus 3 ja Harju maakohtus 16 juhul).

Otsustest kolmel juhul on tegu kokkuleppemenetlusega. Kuigi siinkirjutajal ei olnud elektrooniliselt võimalik tutvuda kõikide kohtuistungite protokollidega, siis enamikel juhtudel, mil protokoll oli KISis kättesaadav, ei olnud ka prokurör taotlenud lisakaristuse kohaldamist.

Riigikohtu otsustes [3-4-1-2-05](#), 3-1-1-10-03, [3-1-1-69-03](#), 3-1-1-54-07, [3-1-1-55-07](#) on märgitud, et joores juhtimise puhul tuleb isikult üldjuhul juhtimisõigus ära võtta ja ainult erandlikel asjaoludel võib kohus jätta lisakaristuse kohaldamata.

Maakohtu otsuses, millega on lisakaristus jäetud kohaldamata, sisaldub vaid kolmel juhul põhjendus juhtimisõiguse mittekohaldamise kohta. Nimetatud juhtudest kahel on põhjendus seotud raskesse olukorda seadmisega – mõlemad isikud vajasisid juhtimisõigust seoses tööga. Nende puhul ei saa aga väita, et tegu oleks väga erandlike asjaoludega, sest väga paljudel juhtudel, kui isik vajas juhtimisõigust seoses töö või ülalpidamise kohustusega, on lisakaristust siiski kohaldatud. Kõige huvipakkuvam on ehk otsus, kus ettevõtjale lisakaristust ei määratud järgmise põhjendusega: *arvestades, et X pole varem kriminaalkorras karistatud, leiab kohus, et tema suhtes võib jätta lisakaristuse kohaldamata.*

Samast kohtuotsusest võib lugeda ka kahte järgnevat vastuolulist lõiku:

Vaatamata sellele, et X on varem kohtulikult karistamata isik, on oma süüd tunnistanud ja kahetsenud, asub kohus seisukohale, et süüdistatavat tuleb karistada reaalse tähtajalise vangistusega, sest varasemast karistusest X endale järeltõu ei ole, jätkates kuritegude toimepanemist.

/.../

X on oma süüd tunnistanud ja kahetsenud, ta töötab, tema ülalpidamisel on alaealine laps. Kohus leiab, et arvestades süüdlase isikut on kõige sobivamaks karistuseliigiks rahaline karistus, mis arvestades teo raskust, ei saa olla miinimumilähedane. Arvestades, et X pole varem kriminaalkorras karistatud, leiab kohus, et tema suhtes võib jätta kohaldamata lisakaristuse.

Ilmselt on tegemist juhtumiga, mil kohtuotsus on koostatud vana kohtuotsuse põhjal ning vahetatud ära nimed, kuid põhjendus on osaliselt jäänud samaks eelneva kohtuotsusega. Kuidas muidu põhjendada seda, et ühes lõigus räägitakse jätkuvalt kuritegude toimepanemisest ning teises räägitakse isikust, kes varem kuritegusid toime pannud ei ole. Samuti on ühes lõigus pooldatud vangistuse kohaldamist, kuid teises räägitud rahalisest karistusest.

Eelnevast nähtub, et lisakaristuse kohaldamata jätmisel erandlikke põhjuseid ei ole ning tuginetakse peamiselt sellele, et isik ei ole varem kuritegusid toime pannud. Lisaks tuleb taas

⁶¹ Kui kõikidest 2007. aastal tehtud 2663 otsustest ca 10% puhul ei olnud juhtimisõigust ära võetud, siis selle peatükis on väiksema valimi pinnalt vaadatud 31 otsust ning analüüsitud, kas ja kuidas on kohtud lisakaristuse kohaldamata jätmist põhjendanud.

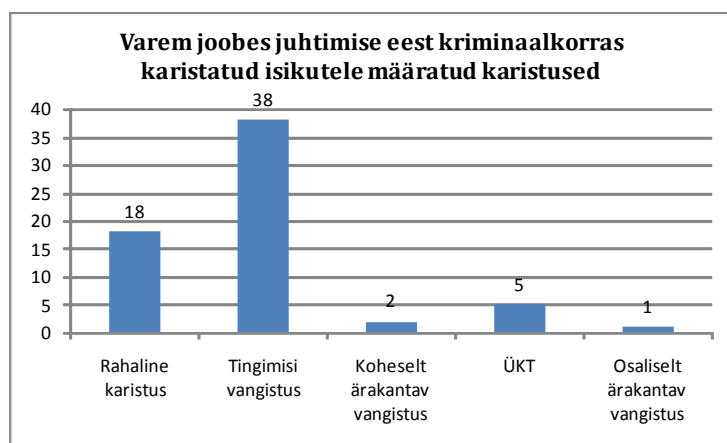
korrata eespool toodud suundumust määrata isikule suurema päevamäärade arvuga karistus juhul, kui sissetulekuks arvestatakse minimaalset päevamäära (50 krooni). Viimati välja toodud kohtuotsuse protokoll kohaselt küsib prokurör isikult eelmise kuu sissetuleku kohta *puhtalt* (*netotasu* – Urvo Klopets), süüdistatav vastas, et eelmise kuu sissetulek oli 18 000 krooni. Kohtuvaidluses ütleb prokurör aga järgmist: *Palun kohtul X süüdi tunnistada KarSi § 424 järgi ja karistada teda selle eest 360-päevase rahalise karistusega, s.o 18 000 krooni, kuna tegemist on lühimenetlusega, siis tuleb KrMSi § 238 lg 2 järgi karistusest maha arvestada 1/3 ja lõplikuks karistuseks jääks 240 päeva, mis on 12 000 krooni.*

Eelnevast lähtuvalt määrati isikule reaalselt põhikaristus 30 päevamäära ulatuses, kui võtta arvesse tema reaalselt sissetulekut. Samas taotles prokurör maksimaalselt lisakaristust 1 kuu ulatuses, kuid lausus, et kui kohus ei pea seda vajalikuks, siis ei vaidle ta vastu. Tegu ei ole erandiga, sest paljudes kohtuasjades ei olegi prokurör juhtimisõiguse äravõtmist taotlenud.

Lisakaristuse kohaldamise seisukohalt on vaja täpsustada, miks ei kohaldata kõikidel juhtudel juhtimisõiguse äravõtmist. Kui seda ei ole kohaldatud, peaks olema vaja välja tuua erandlikud asjaolud, mis selle tingivad.

Varasema joobes juhtimise arvestamine karistuse mõistmisel⁶²

Kõikide varem kriminaalkorras karistatud isikute seas vähemalt 63 korral oli isikut ka varem kriminaalkorras karistatud joobes juhtimise eest.⁶³

Joonis 32. Varem kriminaalkorras joobes juhtimise eest karistatud isikutele määratud karistused

Seega võib järeldada, et varem kriminaalkorras karistatud isikutele mõistetakse küll enam vangistusi, kuid ligi kolmandikule mõistetakse rahaline karistus.

⁶² Arv kajastab isikute arvu vähendatud valimis lühi-, üld- ning kokkuleppemenetlustes (376 karistusest).

⁶³ Arv kajastab neid varem kriminaalkorras karistatud isikuid, kelle kohta kohtuotsuses või süüdistusaktis varasem karistus on ära märgitud.

Analüüs

Karistusseadustiku § 56 lg 1 kohaselt on karistamise aluseks süü ning karistuse mõistmisel arvestatakse kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid, võimalust mõjutada süüdlast edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest ja õiguskorra kaitsmise huvisid. Karistuse suurust mõjutab ka prokurööri taotlus, isiku varasem karistus ja menetlusliik. Kuna karistuse mõistmine hõlmab endas väga paljusid tegureid, ei ole ka absoluutset karistuspraktika võrdlust võimalik teha. Tihti ei ole ka kohtuotsustes selge, millest karistus sõltus. Iga juhtum on erinev ning seda tuleb arvestada. Teatavad üldistused on siiski võimalik teha – käesolevas analüüsis on püütud seda teha võrreldes erinevate maakohtu tööpiirkondade karistuspraktikat valitud kuritegudes. Analüüsis ei saa asuda seisukohale, et üks karistuse liik on rangem kui teine, sest erinevatele isikutele võivad karistused mõjuda erinevalt – sellest hoolimata on toodud välja erinevate maakohtute erisused. Mõnel juhul takistas võrdlust ka juhtumite väike arv ning need on tekstis välja toodud – mida vähem juhtumeid, seda enam mõjutab see keskmise arvutamist (nt korduva varguse puhul on Pärnu maakohtu karistuste keskmine kujunenud vaid 15 karistuse põhjal).

Uuringust selgub, et karistuspraktika erineb maakohtuti. See võib olla muu hulgas tingitud ka sellest, et menetlejad ei tea teiste kohtupiirkondade praktikat. Näiteks ei ole enda sõnul 41% prokuröridest ja 64% kohtunikest kursis oma kohtupiirkonna erinevate kohtumajade karistuspraktikaga. Teadmine teiste kohtupiirkondade karistuspraktikast on aga veelgi väiksem – ca 90% kohtunikest (n = 35) ning ca 80% prokuröridest ei ole enda sõnul sellega kursis. Seega on menetlejate teadlikkus teiste kohtumajade karistustest samuti oluliselt teguriks eri maakohtutes mõistetud erinevatele karistustele. Prokuröridest 38% ning kohtunikest 67% leidsid, et Eestis peaks karistuspraktikat seaduses täpsemalt reguleerima. Samas sõltub karistuse liik ja määr väga paljudest erinevatest teguritest. Seega on võimatu ette kirjutada ka mõistetava karistuse liiki ja määra konkreetse teo eest. Teadlikkust erinevate maakohtu tööpiirkondade karistuspraktika osas saab tõsta eelkõige koolitustega, kuid ka erinevate karistuspraktika ülevaadetega.

Kõikide analüüsitud juhtumite puhul jäid keskmised lõplikud vangistused oluliselt alla sanktsiooni keskmisele määrale. Siinkohal tuleb arvestada aga seda, et oluliselt mõjutajaks on kindlasti ka lühimenetluse kohaldamine, mil vähendatakse mõistetud karistusi $\frac{1}{3}$ võrra. Kuigi kiirmenetluse osas ei ole võimalik olnud välja tuua menetlusliiki, on siiski kõikide kuritegude puhul võimalik öelda, et ligi pooled isikud said karistuse kokkuleppemenetluses – seega ei ole ka lühimenetluse osakaal olnud niivõrd määrav Eesti karistuste keskmise kujunemisel.

Analüüsis võrreldud lõplikke karistusi oli menetlusliigiti võimalik võrrelda maakohtu sees vähestel juhtudel, sest erinevates maakohtutes on eri menetlusliikide mõistetud karistuste arv erinev. Kuigi uuringus on välja toodud lõplikud karistused, on lühimenetluses mõistetud põhikaristused kõrgema määraga. Kehalise väärkohtlemise puhul ilmnas Harju maakohtus, et lühimenetluses mõistetud vangistused on nii põhikaristuse kui ka lõpliku (s.o vähendatud) karistuse puhul lühemad kui kokkuleppemenetluses. Ka joobes juhtimise eest mõistetud vangistuste puhul oli kokkuleppemenetluses mõistetud karistused kõrgemad kui lühimenetluses mõistetud põhikaristused (seega ka lõplikud karistused). Varguste puhul olid Harju maakohtus kokkuleppemenetluses mõistetud vangistused aga samas määras mis lühimenetluse lõplikud vähendatud karistused – seega oli põhikaristus lühimenetluses oluliselt kõrgem. Varguste puhul võib aga olulist rolli mängida konkreetne kvalifikatsioon, s.o erinevate lõigete ja punktide järgi mõistetud karistused. Viru maakohtus oli joobes juhtimise eest mõistetud vangistused kokkuleppemenetluses küll pikemad kui lühimenetluses mõistetud lõplikud karistused, kuid pikemad kui lühimenetluses mõistetud põhikaristused (s.o vähendamata karistused).

Kõikides maakohtutes erinevad oluliselt menetlusliigid, milles asju kohtusse saadetakse. Kuna käskmenetluse tulemusel mõistetakse alati rahaline karistus, võib menetluse liik mõjutada ka karistuse liiki. Mingil määral mõjutab menetlusliikide jagunemist ka kiirmenetlus, kuid tulenevalt sellest, et kiirmenetluses ei olnud 2008. aastani võimalik statistiliselt asju eristada, ei

ole erinevaid menetlusliike seal välja toodud. Küsimustikule vastanud prokuröridest umbes pooled on arvamusel, et sõlmivad kokkuleppe madalamas määras, kui kohus realselt mõnes muus menetluses võiks mõista.⁶⁴ Sama suur osa prokuröridest sõlmib enda sõnul karistuse samas määras. Mitmed prokurörid leidsid küsimustikule vastates, et taotlevad lühimenetluses karistusi, mis ka 1/3 võrra vähendamisel oleksid õiglased ja/või tuntavad. Samuti on mitme prokuröri sõnul karistuse taotlemisel lühimenetluses oluline see, et karistus n-ö jaguks (st et oleks võimalik sellest üks kolmandik maha võtta). Kui arvestada prokuröride antud hinnanguid, selgub, et pooltel juhtudel sõlmitakse kokkuleppe madalamas määras ning pooltel juhtudel kõrgemas määras, kui kohus mõnes muus menetlusliigis karistuseks mõistab. Seega võivad kokkuleppemenetluses mõistetud karistused oluliselt sõltuda prokurörist, kes asja menetleb.

Uuringust selgus, et lühimenetluse kohaldamisel esineb mitmeid erinevaid praktikaid: Viru maakohtus on väga paljudel juhtudel minimaalmääras mõistetud karistust vähendatud 1/3 võrra, samas kui Harju maakohtu ühes otsuses on asutud seisukohale, et kuna karistus on juba mõistetud minimaalmääras, ei ole võimalik seda ka KarSi § 238 lg 2 alusel vähendada (kuigi otsus on tehtud lühimenetluses). Harju maakohtus on aga mõistetud ühel korral lühimenetluses rahaline karistus üle karistuse ülemmäära (540 päevamäära) ning seejärel lühendatud seda 1/3 võrra. Viimati nimetatud juhtum on näide lühimenetluse väärast kohaldamisest – on lubamatu mõista lühimenetluses karistus ülemmäärast kõrgemana, et seda seejärel 1/3 võrra lühendada ning n-ö sobitada karistuse piiridesse.

Kõikides analüüsitud kuritegudes on isikuid võimalik karistada nii rahalise karistuse kui ka vangistusega. Kõikide maakohtute lõikes on kohtud pidanud vajalikuks vangistust kohaldada kõige enam varguste puhul (ca 81% vargustest), järgneb joobes juhtimine (68% karistustest vangistus). Kuritegude eest, kus on suurema tõenäosusega tegu isiku peksmise või löömisega (eriti just kehalise väärkohtlemise puhul), karistatakse isikuid aga rahalise karistusega sama palju kui vangistusega.

Realseid vangistusi, mis pöörati täitmisele kogu ulatuses, mõisteti kõige enam varguste eest (ca 37% varguse eest mõistetud vangistustest). Kehalise väärkohtlemise, joobes juhtimise ning avaliku korra raske rikkumise puhul oli reaalseid vangistusi aga oluliselt vähem. Kõige olulisemana võib tuua välja joobes juhtimise, kus küll reaalse vangistuse saanud isikuid oli vaid 2%, kuid kohtuotsustest ei ole üldjuhul võimalik aru saada, miks on karistus pööratud täitmisele. Joobes juhtide puhul võib öelda, et nende karistamine reaalse vangistusega ei ole otstarbekas. Uuringus reaalse vangistuse saanud isikute puhul ei ole suurel osal juhtudest erinevusi nende isikutega, kes on saanud tingimisi vangistuse või rahalise karistuse. Seega ei näi ka nende reaalse vangistuse mõistmine otstarbekas.

Ka varguse, kehalise väärkohtlemise ning avaliku korra raske rikkumise eest reaalse vangistusega karistatud isikute hulgas on neid, kelle puhul reaalne vangistus on põhjendamatu või näib ebaproportsionaalne.

Tihti on reaalne vangistus mõistetud isikutele, kes viibivad vahi all, ning neile, kes on kohtuotsuse kuulutamise ajal suurema osa vangistusest ära kandnud.

Rahaliste karistuse puhul eristuvad keskmised määratud karistused piirkonniti selgelt. Näiteks varguste puhul on keskmiseks lõplikuks rahaliseks karistuseks 5400 krooni ning vaid Viru maakohtu karistused jäävad alla keskmise (3200), mujal on need üle keskmise, ulatudes Pärnus 8200 kroonini. Viru maakohtus mõistetud rahalised karistused olid nii varguse, kehalise väärkohtlemise kui ka avaliku korra raske rikkumise puhul üle 2 korra madalamad kõige kõrgema rahalise karistusega maakohtu piirkonnast; keskmisele rahalisele karistusele jäid Viru maakohtu karistused alla umbes poole võrra: kehalise väärkohtlemise puhul ca 56% keskmisest rahalisest karistusest, avaliku korra raske rikkumise puhul 51% keskmisest ja vargustes 59% keskmisest. Kuigi Viru maakohtu mõistetud rahalised karistused olid kõige madalamad ka joobes juhtimise puhul, oli erinevus oluliselt väiksem: keskmine karistus oli 14% madalam kogu

⁶⁴ Prokuröridele esitatud küsimustiku kohaselt olid 49% prokuröridest seisukohal, et sõlmivad kokkuleppe samas karistumääras, mis kohus mõnes muus menetluses põhikaristusena mõistaks.

Eesti keskmisest. Nii KarSi § 199 (erinevad lõiked ja punktid), § 121, § 263 (erinevad punktid) kui ka § 424 puhul oli rahaliste karistuste osakaal suurim Viru maakohtus. Üheks põhjuseks võib olla käskmenetluse suurem osakaal (v.a joores juhtimise puhul) Viru maakohtus võrreldes teiste maakohututega.⁶⁵

Kuigi Viru maakohtus mõistetud rahalised karistused kroonides olid madalaimad, siis mõjutab oluliselt karistusi isiku keskmine päevasissetulek.⁶⁶ Samuti on rahalise karistuse mõistmisel oluliseks mõjuteguriks fakt, et keskmine päevasissetulek arvutatakse süüdimõistetu suhtes kriminaalmenetluse alustamise aastale vahetult eelnenud aasta tulumaksuga maksustatavast tulust, millest tulumaks on maha arvatud. Seega ei pruugi karistamise aluseks olev päevasissetulek olla vastavuses isiku reaalse sissetulekuga kohtuotsuse tegemise ajal. Kuigi karistust võib mõjutada isiku sissetulek, siis paljudel juhtudel puudub süüdlasel töökoht üldse.⁶⁷

Erinevate kvalifikatsioonide puhul olid ka karistuste vahemikud maakohututes erinevad. Kui näiteks kehalise väärkohtlemise puhul oli maakohutute mõistetud lõplike karistuste erinevus maksimaalselt üks kuu (Pärnu maakohutus kõrgeim – 5 kuud ning madalaim Tartu ja Harju maakohutus – 4 kuud), siis suurimad erinevused ilmnesid joores juhtimise eest karistamisel. Keskmine vangistuse pikkus joores juhtimise eest oli Pärnu maakohutus 4,7 kuud, kuid Tartu maakohutus 3,3 kuud. Joores juhtimine on käsitletud kuritegudest kõige standardsem – tegemist on joores seisundis mootorsõiduki juhtimisega isiku poolt, keda on varem sellise teo eest karistatud. Seetõttu peaks ka isikule mõistetud karistused olema lõppkokkuvõttes erinevates maakohututes sarnased.

Kõige kallimaks kuriteoks rahalise karistuse mõttes on joores juhtimine, kus keskmine rahaline karistus oli 14 500 krooni. Samas mõisteti joores juhtimise eest ka suur osa vangistusi (68%). Madalaimad rahalised karistused mõisteti kehalise väärkohtlemise eest – keskmiseks karistuseks oli 4900 krooni. Rahalise karistuse mõistmine ei tähenda automaatselt seda, et isik on toime pannud kergema kuriteo – nii on nt rahalisi karistusi mõistetud ka suurema vägivallaga asjades (nt pudeliga pähe löömine).

Kuigi karistuseseadustiku järgi on kõigi analüüsitud kuritegude puhul võimalik mõista samas määras rahalised karistused, olid karistused (kroonides) joores juhtimise puhul 2–3 korda kõrgemad kui ülejäänud kolme kvalifikatsiooni puhul.

Pikimad lõplikud vangistused mõisteti isikutele avaliku korra raske rikkumise kuritegudes – keskmiseks vangistuse pikkuseks oli 6,1 kuud. Kuigi vangistuse määr oli avaliku korra rasketes rikkumistes kõrgeim, oli 49% karistustest rahalised. Keskmise vangistuse järgi mõisteti madalaimad lõplikud karistused joores juhtimise eest (3,8 kuud). Seega ei ole vangistuse ning rahaliste karistuste suurused omavahel tingimata seoses: kui joores juhtimise eest mõistetakse kõrgeimad rahalised karistused, siis vangistuse määr on nendes kuritegudes madalaim. Keskmisest erines Viru maakohus, kus madalaimad vangistused mõisteti avaliku korra raskes rikkumises (4,2 kuud) ning kõrgeimad vanguses (5,6 kuud). Kuigi Viru maakohutu rahalised karistused on kõikides analüüsitud kuritegudes teiste maakohututega võrreldes madalamad, siis vanguse, kehalise väärkohtlemise ning joores juhtimise puhul on vangistuse määr kõrgem kui Harju ning Tartu maakohutus.

Konkreetne kuritegu mõjutab karistuse pikkust, kuid mitmel juhul oli ka sarnaste süütegude puhul mõistetud väga erinevad karistused. Nii võis väliselt sarnase kuriteo eest mõistetud karistus ulatuda rahalisest karistusest kuni pikaajalise vangistuseni. Üheks põhjuseks on kindlasti süüdlase isik: kas ta on varem karistatud, kas ta kahetseb, kas ta käib tööl, kas peab ülal

---

⁶⁵ Kui kehalise väärkohtlemise puhul oli käskmenetluse osakaal Viru maakohutus 66%, vanguse puhul 28% ning avaliku korra raske rikkumise osas 43%, siis joores juhtimises mõisteti isikuid käskmenetluses süüdi 4% isikutest.

⁶⁶ Rahalise karistuse päevamäär suurus arvutab kohus süüdimõistetu keskmise päevasissetuleku alusel kuriteole eelneval aastal.

⁶⁷ Võrreldes keskmist sissetulekut Viru maakohutu piirkonnas 2006. aastal, ei leia kinnitust, et rahaliste karistuste madalam määr on seotud madalamate sissetulekutega – sissetulekud olid küll pisut madalamad, kuid ei erinenud mitmekordselt.

peret, jne. Seetõttu on tihti võimatu hinnata, mis oli konkreetse kohtuotsuse taga. Varasem karistus on oluliseks teguriks karistuse mõistmisel: uuringust selgub, et üldjuhul mõistetakse varem kriminaalkorras karistatud isikutele kõrgem karistus.

Analüüsi käigus jäi silma ka juhtumeid, mille puhul tekkis küsimus teo õiges kvalifikatsioonis (nt sissetungimisega varguse kvalifitseerimises, kuid ka nt avaliku korra raske rikkumise ning kehalise väärkohtlemise piiritlemisel) ning süü põhjendamisel (näiteks on varasem ning kustunud karistus tõenäoliselt mõjutanud isiku vangistust: võrreldes suurema kahju tekitanud isikuga sai isik sarnase varguse eest 12 korda kõrgema vangistuse).

Analüüsi käigus jäid silma mitmed juhtumid, kus vangistus määrati isikule täpselt selles määras, milles isik oli juba viibinud vahi all. Sellise juhul tekib küsimus, kas karistust ei ole mõjutanud eelvangistuse pikkus. Kuigi isikud on suures osas vahistatud seoses kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumisega, võib tekkida olukord, kus isikule mõistetakse vangistus seetõttu, et ta on vahi alla võetud.

Analüüsitud perioodil mõisteti mitmetele vahi all viibinud isikutele ka rahaline karistus. Kuigi vahistamise eesmärk on tagada kriminaalmenetluse läbiviimine, tekitab rahalise karistuse mõistmine küsimusi eelkõige siis, kui kogu karistus mõistetakse kaetuks vahi all viibitud ajaga. Analüüsitud juhtumite puhul oli muuhulgas kaks juhtumit, kus isikule mõisteti rahaline karistus siis, kui isik oli viibinud eelvangistuses mitu kuud: ühel juhul 227 päeva (s.o 7,5 kuud) ning teisel juhul 100 päeva (s.o 3,3 kuud). Mõlemal juhul mõisteti isikule rahaline karistus ning vabastati kohtusaalist seoses karistuse ärakandmisega eelvangistuses viibitud ajaga.

Rahaline karistus mõisteti ka väga mitmete kuritegude eest, mis olid toime pandud katseajal. Karistusseadustik võimaldab varasemat tingimisi mõistetud karistust täitmisele mitte pöörata juhul, kui uue kuriteo eest mõistetakse rahaline karistus. Analüüsi käigus tekkis aga mulje, et isikutele mõisteti rahaline karistus põhjusega mitte pöörata varasemat vangistust täitmisele.

Kui uuringust selgub, et väliselt sarnaste tegude eest võidakse mõista väga erinevaid karistusi, siis umbes 50% kohtunike arvates⁶⁸ ei taotle prokurörid sarnaste juhtumite puhul sarnaseid karistusi. Kuigi uuringus ei olnud võimalik statistiliste andmete puudumisel teha kokkuvõtet prokuröride taotluste ning mõistetud karistuste vahel, siis 89% prokuröridest oli seisukohal, et kohus üldjuhul mõistab karistuse, mida nad on kohtult taotlenud. Seega on prokuröri roll karistuse mõistmisel väga suur. Järelikult on ka erinevad karistused suures osas mõjutatud sellest, millise taotluse prokurörid kohtule esitavad. Samuti erinevad karistused eri menetlusliikides – ka prokuröridest 64% ning kohtunikest 51% leidis, et erinevates menetlusliikides peaks sarnaste juhtumite eest mõistetud karistused erinema.

Kuigi karistamise aluseks on isiku süü, siis vaid veidi üle poole (57%) prokuröridest peab karistuse raskuse üle otsustamisel isiku ohtlikkusest määravamaks isiku süüd. Seega võib varem karistatud isikutele mõistetud karistuse määr olla kõrgem. Kuigi sarnane seos ilmneb ka analüüsis, siis ei ole laiemalt vaadeldud seda, missuguste tegude eest on isikuid varem karistatud. Kohtunike arvates on määravamaks siiski isiku süü.⁶⁹ Nii on ka erinevate kuritegude puhul toodud juhtumitest võimalik järeldada, et osaliselt on isikutele enam määravamaks saanud varem toime pandud kuritegude arv.

Kohtud ei ole sarnaste tegude korral mõistnud karistusi samas määras, mida tõestab ilmekalt näide, kus võõra pangakaardiga automaadist raha väljavõtmine on karistatud nii 1-kuulise vangistusega, 12-kuulise vangistusega kui ka 30 päevamäära suuruse rahalise karistusega. Kuna karistuse mõistmise aluseks on süü KarSi § 56 alusel, on iga karistus individuaalne. Samas on kohtul õigus kuulutada vaid kohtuotsuse resolutiivosa ja selgitada selle põhjendusi suuliselt. Seetõttu ei ole võimalik ka kõikide erinevate süütegude puhul tuua välja kohtuotsuse põhjendusi.

⁶⁸ 19 kohtunikku leidis, et prokuröride taotlused on sarnased ning 16 kohtuniku arvates on taotlused erinevad.

⁶⁹ 74% (n = 29)

Analüüsis ei ole käsitletud võimalikke alternatiivseid karistusi, kuid püüti siiski välja selgitada, kas kohtunike ning prokuröride arvates on karistusseadustikus piisavalt alternatiivseid karistusi, mille vahelt valida.

Küsimustikule vastanud kohtunikest ca 62% (n = 24) ning prokuröridest 78% (n = 78) leidsid, et karistusseadustikus on piisavalt alternatiivseid karistusi. Prokurörid ja kohtunikud pakkusid võimalikeks alternatiivseteks karistusteks muuhulgas nii aresti kohaldamist kriminaalasjades, juhtimisõiguse eluaegset äravõtmist kui ka alkoholi ning narkootikumide sundravi, rahalise karistuse võimalust teatud karistustes.

Kokkuvõte

Uuringu eesmärgiks oli analüüsida erinevate maakohtute karistuspraktikat enamlevinud süütegudes (kehaline väärkohtlemine, vargus, avaliku korra raske rikkumine ning joobes juhtimine).

Uuringust selgus, et karistuspraktika on erinevates maakohtutes erinev nii karistuse liigi kui ka määra osas.

Nii varguste, kehaliste väärkohtlemiste, avaliku korra raske rikkumise kui ka joobes juhtimise puhul võib välja tuua järgmist.

- Pärnu maakohtus mõistetud lõplikud karistused on kõigi nelja kvalifikatsiooni puhul kõrgeima vangistuse määraga.
- Mõistetud rahalised karistused on kõige madalamad Viru maakohtus.
- Viru maakohtus mõistetakse suhteliselt kõige enam rahalisi karistusi võrreldes teise maakohtutega, mis on ilmselt seotud sellega, et seal kohaldatakse kõige rohkem käskmenetlust, milles mõistetakse rahalist karistust.
- Vangistust mõisteti võrreldes rahalise karistusega kõige sagedamini Tartu maakohtus ning eriti silmatorkavalt eristus nimetatud piirkond selles küsimuses KarSi § 424 kuritegude puhul, samas olid aga sealsed vangistused kõige lühemad.

Karistuse liik määr erinevates maakohtutes

Erinevates kuritegudes on vangistuste ning rahaliste karistuste jaotumine erinev: kõige enam mõisteti rahalisi karistusi joobes juhtimise eest, kõige enam vangistusi mõisteti vargustes.

- Joobes juhtimise eest mõistetud karistustest ca 32% olid rahalised ning 68% vangistused.
- Avaliku korra raske rikkumise eest mõistetud karistustest ca 49% olid rahalised ning 51% vangistused.
- Kehalise väärkohtlemise eest mõistetud karistustest ca 51% olid rahalised ning 49% vangistused.
- Varguse eest mõistetud karistustest ca 19% olid rahalised karistused ning 81% vangistused.

Rahalised karistused ning vangistused jagunesid erinevates maakohtutes erinevalt: Viru maakohtus oli kõikidest mõistetud karistustest 51% rahalised ning 49% vangistused. Pärnu maakohtus mõistetud karistustest olid rahalised ca 41%, Harju maakohtus ca 29%, Tartu maakohtus ca 24%.

Üldised järeldused konkreetsete kvalifikatsioonide osas lõplikes karistustes:

- KarSi § 199 järgi mõistetud vangistused on kõrgeimad Pärnu maakohtus, järgnevad Viru, Harju ning Tartu maakohus;
- KarSi § 121 järgi mõistetud vangistused on kõrgeimad Pärnu maakohtus, järgnevad Viru, Harju ning Tartu maakohus;
- KarSi § 263 järgi mõistetud vangistused on kõrgeimad Pärnu maakohtus, järgnevad Harju, Tartu ning Viru maakohus;
- KarSi § 424 järgi mõistetud vangistused on kõrgeimad Pärnu maakohtus, järgnevad Viru, Harju ning Tartu maakohus.

Seega võib järeldada, et enamikes asjades on olnud kõrgeima karistuse määraga Pärnu ning Viru maakohus (v.a KarSi § 263 osas) ning madalaima lõpliku karistuse määraga Tartu maakohus (v.a KarSi § 263 osas).

KarSi §-de 121, 199 kõigi lõigete ja punktide kõrgeim lõplik rahaline karistus summaarsena (kroonides) oli Pärnu maakohtus ning madalaim Viru maakohtus.

KarSi § 263 järgi on madalaim rahaline keskmine karistus Viru maakohtus ning kõrgeim Harju maakohtus.

Madalaim rahaline karistus summaarsena (kroonides) oli Viru maakohtus nii KarSi §-de 121, 199, 263 kui ka 424 puhul. Samas tuleb arvestada ka seda, et karistus sõltub isikute päevasissetulekust ning erinevus võib tuleneda sellest.

Kõrgeim karistus oli § 424 järgi mõistetud rahaline karistus Tartu maakohtus, § 263 järgi Harju maakohtus ning § 121 ja § 199 järgi Pärnu maakohtus.

Joobes juhtimise eest mõistetud karistustest 90% juhtudest kohaldati lisakaristust juhtimisõiguse äravõtmisega: Pärnu maakohtu tööpiirkonnas 98% juhtudest, kuid Viru maakohtu tööpiirkonnas vaid 78% juhtudest.

Seega selgub huvitav tendents, mille järgi Viru maakohtus on küll joobes juhtimise eest mõistetud suhteliselt enam rahalisi karistusi ning lisakaristust kohaldatakse vähem, kuid samas on vangistuse määr kõrgem kui Harju ja Tartu maakohtus.

Menetlusliik erinevates maakohtutes

Kõikide analüüsitud kuritegude puhul oli Pärnu ning Tartu maakohtus mõistetud karistuste puhul asi saadetud kohtusse peamiselt kokkuleppemenetluses (Tartu maakohtus varieerus 83–90% asjadest; Pärnu maakohtus 57–66% asjadest). Harju maakohtus lahendati asju peamiselt lühimenetluses (46–63%), erandiks oli vaid KarSi § 263, kus 51% asjadest lahendati kokkuleppemenetluses. Seevastu Viru maakohtus oli menetlusliikidest enim kasutatud kokkuleppe- ning käskmenetlust.

Peab tõdema, et menetlusliikide valikul on kohtutel väiksem roll ning see oleneb peamiselt siiski prokuröridest. Seetõttu oleks edaspidi oluline uurida, miks on erinevates piirkondades menetlusliikide struktuur nii erinev.

Kasutatud kirjandus

Sootak, J., Pikamäe, P. (2002). *Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne*. Juura. Tallinn 2002.

Normatiivaktid

Karistusseadustik. RT I 2001, 61, 364; I 2007, 13, 69.

Kriminaalmenetluse seadustik. RT I 2003, 27, 166; 2008, 33, 201.

Alusetu vangistuse eest analoogselt riigi poolt isikule alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamise seadus. RT I 1997, 48, 775.

Kasutatud kohtupraktika loetelu

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 3-1-1-102-03

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 3-1-1-134-96

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 3-1-1-12-05

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 3-1-1-36-07

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 3-4-1-2-05

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 3-1-1-10-03

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 3-1-1-69-03

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 3-1-1-54-07

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 3-1-1-55-07

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 3-1-1-47-06

Lisad

Lisa 1. Kohtunikele esitatud küsimustik

Hea vastaja!

Teie ees on küsimustik, millele justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond palub vastata oma uuringu tegemiseks. Soovime saada teada Teie hinnangut Eesti kohtupraktikale.

Küsimustele on lihtne vastata, see võtab aega 10–15 minutit. Küsimustik on anonüümne.

NB! Palun ärge kasutage "Back" nuppu. Igale küsimusele saab vastata vaid ühe korra ning eelmiste küsimuste juurde tagasi pöörduda ei saa.

Küsimustike andmeid kasutatakse selleks, et analüüsida, kuidas kujuneb kohtupraktika erinevates kohtupiirkondades ning mis seda mõjutab.

Küsimustike vastamise tähtaeg on 10.10.2008!

Jätka vajutades allolevale nupule.

1. Millises piirkonnas asub Teie töökoht?

- Harju Maakohus
- Pärnu Maakohus
- Tartu Maakohus
- Viru Maakohus

2. Kas lühimenetluses mõistetavast põhikaristusest $\frac{1}{3}$ maha arvamine mõjutab Teie poolt mõistetava põhikaristuse liiki ja määra? *(St, kas põhikaristus on võrreldes muude menetlusliikidega nt seetõttu suurem, et seda hiljem $\frac{1}{3}$ võrra vähendatakse)*

- Jah
- Ei

3. Kuidas mõjutab lühimenetluses mõistetavast karistusest $\frac{1}{3}$ maha arvamine **põhikaristuse** suurust?

4. Kas erinevate menetlusliikide puhul peaks sarnaste juhtumite (nii asjaolud kui ka süüdistatavate taust on sarnased) eest mõistetav karistus erinema?

- Jah
- Ei

5. Kas Teie viimase aasta kogemusele tuginedes on üldmenetluses, kokkuleppemenetluses ja lühimenetluses (enne $\frac{1}{3}$ maha arvamist) mõistetud karistused erinevad?

- Jah
- Ei

6. Millest tuleneb Teie arvates erinevus üldmenetluses, kokkuleppemenetluses ja lühimenetluses (enne $\frac{1}{3}$ maha arvamist) mõistetud karistuste vahel?

7. Kas kohtu roll süüteoasjaolude selgitamisel on Teie arvates lihtmenetluste puhul sama suur võrreldes üldmenetlusega?

- Kohtu roll on väiksem
- Kohtu roll on samasugune
- Kohtu roll on suurem
- Ei oska öelda

8. Millega arvestate karistuse mõistmisel? Palun valige välja kolm kõige olulisemat.

- Avalikkuse huvi
- Sanktsiooni keskmine määr
- Isiku eelnev karistatus
- Kohtupraktika
- Isiku haridus

- Isiku sotsiaalne taust
- Süüteoosseisu objektiivsed ja subjektiivsed tunnused
- Isiku kahetsus
- Raskendavad ja kergendavad asjaolud
- Süü suurus
- Süü tunnistamine
- Muu, palun nimetage

9. Milline järgnevaist on karistuse raskuse üle otsustamisel määravam?

- Süüs suurus
- Isiku ohtlikkus

10. Kas prokuröri poolt taotletud karistuse liik ja määr omab Teie jaoks karistuse mõistmisel tähtsust?

- Jah
- Ei

11. Kas Teie arvates on prokuröride poolt taotletud karistuse liik ja määr üldiselt ...

- ... liiga karm
- ... liiga leebe
- ... paras
- ... ei oska öelda

12. Kas sarnaste juhtumite (nii asjaolud kui ka süüdistatavate taust on sarnased) puhul taotlevad prokurörid üldjuhul sarnast karistust?

- Jah
- Ei
- Ei oska öelda

13. Kas Teie hinnangul võtab prokurör karistuse taotlemisel arvesse ka kohtuniku isikut (st kas Teie arvates sõltub prokuröri poolt taotletav karistuse liik ja määr sellest, missuguselt kohtunikult seda taotletakse)?

- Jah
- Ei

14. Kas karistusseadustikus on piisavalt alternatiivseid karistusi?

- Jah
- Ei

15. Millised võiksid olla alternatiivsed karistused lisaks karistusseadustikus toodule?

16. Kas olete kursis *enda* kohtupiirkonna erinevate kohtumajade kohtupraktikaga?

- Jah
- Ei

17. Kas olete kursis *teiste* kohtupiirkondade karistuspraktikaga?

- Jah
- Ei

18. Kas Teie arvates peaks Eestis karistuspraktika ühtlust seadusega täpsemalt reguleerima?

- Jah
- Ei

Lisa 2. Prokuröridele esitatud küsimustik

Teie ees on küsimustik, millele justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond palub vastata oma uuringu tegemiseks. Soovime saada teada Teie hinnangut Eesti kohtupraktikale.

Küsimustele on lihtne vastata, see võtab aega 10–15 minutit. Küsimustik on anonüümne.

NB! Palun ärge kasutage "Back" nuppu. Igale küsimusele saab vastata vaid ühe korra ning eelmiste küsimuste juurde tagasi pöörduda ei saa.

Küsimustike andmeid kasutatakse selleks, et analüüsida, kuidas kujuneb kohtupraktika erinevates kohtupiirkondades ning mis seda mõjutab.

Küsimustike vastamise tähtaeg on 10.10.2008!

Jätka vajutades allolevale nupule.

1. Millises piirkonnas asub Teie töökoht

- Põhja
- Lõuna
- Ida
- Lääne

2. Kas Te valite kohtumenetluse liigi sõltuvalt kohtueelse menetluse pikkusest?

- Jah
- Ei

3. Kuidas mõjutab kohtueelse menetluse pikkus menetlusliigi valikut?

4. Kas lühimenetluses mõistetavast karistusest $\frac{1}{3}$ maha arvamine mõjutab Teie poolt taotletava põhikaristuse liiki ja määra (võrreldes nt üld- või kokkuleppemenetlusega)? *St. kas põhikaristus on võrreldes muude muude menetlusliikidega nt seetõttu suurem, et seda hiljem $\frac{1}{3}$ võrra vähendatakse?*

- Jah
- Ei

5. Kuidas mõjutab lühimenetluses mõistetavast karistusest $\frac{1}{3}$ maha arvamine Teie poolt taotletava põhikaristuse suurust?

6. Kas Te kokkuleppe sõlmimisel lepite kokku ..... karistuses, kui kohus Teie arvates realselt mõnes muus menetluses (nt karistus üldmenetluses ja põhikaristus lühimenetluses) määraks?

- raskemas
- kergemas
- samaväärses

7. Kas Teie viimase aasta kogemusele tuginedes on üldmenetluses, kokkuleppemenetluses ja lühimenetluses (enne ühe kolmandiku maha arvamist) mõistetud karistused erinevad?

- Jah
- Ei

8. Kuidas erinevad üldmenetluses, kokkuleppemenetluses ning lühimenetluses (enne ühe kolmandiku maha arvamist) karistused?

9. Millest tuleneb Teie arvates erinevus üldmenetluses, kokkuleppemenetluses ja lühimenetluses (enne ühe kolmandiku maha arvamist) mõistetud karistuste vahel?

10. Kas erinevate menetlusliikide puhul peaks sarnaste juhtumite (nii asjaolud kui ka süüdistatavate taust on sarnased) eest mõistetav karistus erinema?

- Jah
- Ei

11. Millega arvestate karistuse taotlemisel? Palun valige välja kolm kõige olulisemat.

- Avalikkuse huvi
- Sanktsiooni keskmine määr

- Isiku eelnev karistatus
- Kohtupraktika
- Isiku haridus
- Isiku sotsiaalne taust
- Süüteoosseisu objektiivsed ja subjektiivsed tunnused
- Isiku kahetsus
- Raskendavad ja kergendavad asjaolud
- Süü suurus
- Süü tunnistamine
- Muu, palun nimetage

12. Milline järgnevaist on Teile karistuse raskuse üle otsustamisel määravam?

- Süü suurus
- Isiku ohtlikkus

13. Kas peate võimalikuks rahalise karistuse määramist isikule, kes omab vähemalt kahte kehtivat karistust sarnase kuriteo eest?

- Jah
- Ei

14. Kas Teie arvates kohus üldjuhul mõistab karistuse, mida Te olete kohtult taotlenud?

- Jah
- Ei
- Ei oska öelda

15. Kas Teie poolt kohtus *taotletav* karistuse liik ja määr sõltub kohtuniku isikust?

- Jah
- Ei

16. Kas Teie viimase aasta kogemusele tuginedes on kohtu poolt mõistetud karistuse liik ja määr üldiselt ...

- ... liiga karm
- ... liiga leebe
- ... paras
- ... ei oska öelda

17. Kas olete kursis *enda* kohtupiirkonna erinevate kohtumajade karistuspraktikaga?

- Jah
- Ei

18. Kas olete kursis *teiste* kohtupiirkondade karistuspraktikaga?

- Jah
- Ei

19. Kas Teie arvates on Eesti kohtute karistuspraktika ühtne?

- Jah
- Ei
- Ei oska öelda

20. Kas Teie arvates peaks Eestis karistuspraktika ühtlust seadusega täpsemalt reguleerima?

- Jah
- Ei
- Ei oska öelda

21. Kas karistusseadustikus on piisavalt alternatiivseid karistusi?

- Jah
- Ei

22. Millised võiksid olla alternatiivsed karistused lisaks karistusseadustikus toodule?